

رہیافت ۱۱، احکام ازدواج

تمیہ و تدوین: ادارہ پاسخ‌گویی بہ سؤالات دینی

تنظیم و تولید: ادارہ تولیدات فرهنگی

طرح جلد: گرافیک آسمان

صفحہ آرا: محمود کریم پور

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخہ

چاپ اول ۱۳۹۲

نشانی: حرم مطہر امام رضا علیہ السلام، صحن جمہوری اسلامی،

ادارہ پاسخ‌گویی بہ سؤالات دینی

تلفن: ۰۵۱۱ - ۳۲۰۲۰ - دورنگار: ۰۲۲۴۰۶۰۲ - ۰۵۱۱

رایانامہ: eppasokh@aqrazavi.org

احکام ازدواج (۱)
جامع فتاوی و استفتائات
به همراه دسته بندی اختلاف آراء

ویژه استادان
پاسخگویی به سوالات شرعی

گروه علمی اداره پاسخگویی
تدوین و تنظیم واحد خواهران
ویراستاری محتوایی واحد برادران
آذر ۲۹

فهرست

مقدمه: اهمیت ازدواج.....	۹
حکم ازدواج	۱۰
مقدمات ازدواج	۱۱
۱. شرایط انتخاب همسر	۱۱
۲. آداب خواستگاری	۱۵
الف) مستحبات عقد	۱۷
ب) مکروهات عقد	۱۷
ج) مستحبات زفاف	۱۷
د) مکروهات زفاف	۱۸
۴. آداب مربوط به خلوت با همسر	۱۸
الف) مستحبات	۱۸
ب) مکروهات	۱۹
۵. احکام خواستگاری	۲۰
حکم پوشش زن در مراسم خواستگاری	۲۰
احکام نگاه (در خواستگاری)	۲۱
الف) صورت و دستهای زن	۲۱
ب) موهای زن	۲۱
ج) محاسن زن (زیبایی‌های زن)	۲۲
د) سایر بدن (غیر از عورت)	۲۲
بخش اول: ازدواج دائم	۲۷
فصل اول: احکام صیغه عقد دائم.....	۲۷
الف: شرایط صیغه عقد	۲۹
الف) حکم قادر بر تکلم	۲۹
ب) حکم عاجز از تکلم	۳۰
ب: شرایط عاقد	۳۷

مقدمه: اهمیت ازدواج

ازدواج یکی از مستحبات مورد تأکید اسلام است. روایاتی که در تشویق مردم بر آن و سرزنش بر ترک آن وارد شده بی‌شمار است. از جمله روایات در این زمینه روایتی است از امام باقر علیه السلام که حضرت فرمود: "رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند: هیچ بنائی در اسلام پی‌ریزی نشده که نزد خدای تعالی محبوبتر از ازدواج باشد."^۱ و از امام صادق علیه السلام نیز آمده است که فرمودند:

دو رکعت نماز شخص دارای همسر بهتر است از ۷۰ رکعت نماز شخص مجرد.^۲

و همچنین از امام صادق علیه السلام نقل شده که فرمودند: رسول اکرم صلی الله علیه و آله فرمودند: اموات رذل و فرومایه شما آنها هستند که مجرد مرده باشند.^۳

و در خبر دیگر است که آن حضرت فرمودند: بیشتر اهل جهنم مجردها هستند.^۴ و سزاوار نیست فقر و تهیدستی کسی را از ازدواج باز بدارد، زیرا خدای عزوجل وعده داده که او را به بی‌نیازی و وسعت رزق برساند. (إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ).^۵

ترجمه: اگر فقیر باشند، خدا از فضل خود

۱. وسائل الشیعه، ج ۱۴، کتاب نکاح، باب ۱ از ابواب مقدمات نکاح، ح ۴ (به نقل از

تحریر الوسیله امام خمینی «ره»).

۲. وسائل الشیعه، همان، باب ۲، ح ۱ (به نقل از تحریر الوسیله).

۳. همان، ح ۳.

۴. همان، ح ۷.

۵. سوره نور آیه ۳۲.

بی‌نیازشان کند.

و اگر شرایط ازدواج کردن به هر دلیلی برای فرد فراهم نباشد طبق فرمایش صریح قرآن کریم باید عفاف بورزد:

(وَلَيْسَتَعْظِفِ الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتَّى يُغْنِيَهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ)^۱.

زیرا این آیه شریفه دلالت دارد بر عفاف ورزیدن کسی که موقعیت ازدواج کردن برایش فراهم نیست ولو به پیدا کردن فردی که مناسب برای ازدواج با ایشان باشد.^۲

برای کسی که قدرت بر ازدواج ندارد، چند چیز مستحب است و باعث تقلیل شهوت می‌شود؟

۱. زیاد روزه گرفتن ۲. ازاله نکردن موهای زائد بدن ۳. افراط نکردن در غذا خوردن ۴. ترک خوردن غذاهای مقوی ۳.

حکم ازدواج

نکاح به خودی خود به اجماع، عقل، کتاب و سنت مستفیضه بلکه متواتر مستحب است، حتی از بعضی روایات استفاده می‌شود که عزوبت (مجرد بودن) کراهت دارد. بنابراین استحباب نکاح با نظر به نفس و طبیعت نکاح می‌باشد. اما با نظر به جوانب دیگر نکاح، به پنج قسم تقسیم می‌شود:

۱. سورة نور/ ۳۳.

۲. جواهر الکلام، ج ۲۹، ص ۹.

۳. عمرة مسئله ۲۲. مجمع المسائل، ج ۱ ص ۸۹.

۱. ازدواج واجب؛ مثل ازدواج به نذر یا عهد یا قسم و یا جایی که ازدواج مقدمه برای واجب مطلق باشد، یا جایی که در ترک ازدواج خوف ضرر یا وقوع در زنا یا حرامهای دیگر باشد.
۲. ازدواج حرام؛ مثل جایی که ازدواج کردن منجر به اخلال با واجب دیگر می‌شود، مثل تحصیل علم واجب، یا ترک حقی از حقوق واجب، یا مثل ازدواج دائم بیش از چهار نفر.
۳. ازدواج مکروه؛ مثل جایی که ازدواج کردن فرد، سبب افتادن فرد در مکروه می‌گردد.
۴. ازدواج مباح؛ مثل جایی که در ترک ازدواج، مصلحتی معارض با مصلحت انجام آن باشد.

مقدمات ازدواج

از جمله مطالبی که مناسب است بعنوان مقدمه بر کتاب نکاح ذکر شود چند امر است:

شرایط انتخاب همسر
آداب خواستگاری
آداب مربوط به عقد (مستحبات و مکروهات
عقد و زفاف)
آداب مربوط به خلوت با همسر
احکام خواستگاری

۱. شرایط انتخاب همسر

« قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنَّ خَيْرَ نِسَائِكُمُ الْوَلُودُ الْوَدُودُ الْعَفِيفَةُ الْعَزِيزَةُ فِي أَهْلِهَا الذَّلِيلَةَ مَعَ بَعْلِهَا الْمُتَبَرِّجَةَ مَعَ زَوْجِهَا الْحِصَانَ عَلَى غَيْرِهِ الَّتِي

تَسْمَعُ قَوْلَهُ وَتَطِيعُ أَمْرَهُ إِلَى أَنْ قَالَ...^۱
ترجمه: پیامبر گرامی اسلام ﷺ فرمودند:
 بهترین زنان شما زنی است که اولاد آور،
 دوست داشتنی، پاکدامن، در بین خانواده‌اش
 عزیز باشد و نسبت به شوهرش متواضع باشد،
 و زیبایی‌اش را با شوهر آشکار نماید و بر غیر او
 محفوظ باشد، زنی که حرف شنوی از شوهر
 دارد و امر او را اطاعت می‌کند. تا اینکه حضرت
 فرمودند....

آیا خبر دهم به شما از بدترین زنانان؟ آن
 زنی است که در بین خانواده‌اش ذلیل باشد، با
 شوهر غیر متواضع باشد و بچه آور نباشد و دارای
 کینه باشد و زنی که از زشتی پرهیز نمی‌کند،
 وقتی شوهرش غایب می‌شود، جمالش را آشکار
 می‌کند، وقتی شوهرش حاضر است محفوظ
 می‌شود. حرف شنوی از او ندارد، امر او را اطاعت
 نمی‌کند و اگر شوهرش با او خلوت کند مانع
 می‌شود....

و در خبر دیگر است که پیامبر گرامی
 اسلام ﷺ فرمودند:

بر شما باد پرهیز و اجتناب نمودن از خضراء
 الدمن، گفته شد یا رسول الله! خضراء الدمن
 چیست؟

حضرت فرمودند: زن زیبایی که در خانواده
 نامناسب رشد نموده است.^۲
 همچنین در انتخاب زن تنها به جمال و

۱. وسائل الشیعه، ج ۱۴، کتاب نکاح.

۲. وسائل الشیعه، ج ۱۴، کتاب نکاح.

مال او نگاه نشود.

«پیامبر گرامی اسلام ﷺ فرمودند: کسی که با زنی فقط برای جمالش ازدواج کند، به آنچه که دوست دارد نمی‌رسد. و کسی که به جهت مال با زنی ازدواج کند خداوند او را بر همان مال واگذار می‌کند. پس بر شما باد بر ازدواج کردن با افراد دین دار.»^۱

«و در حدیث دیگری از پیامبر ﷺ آمده است:

تَخَيَّرُوا لِنُطْفِكُمْ فَإِنَّ الْأَبْنََاءَ تَشَبَهُ الْأَخْوَالَ.^۲

ترجمه: برای نطفه‌های خود (بهترین‌ها را) اختیار کنید، پس همانا فرزندان شبیه دایی‌ها می‌باشند.

برای این منظور برادر زن را در نظر بگیرید که چگونه شخصیتی است، زیرا از شخصیت او به روحيات زن پی برده‌اید.

«و در حدیثی از امام صادق علیه السلام نقل شده: انما المرءة قلادة فانظر ما تتقلد و...»^۳

ترجمه: «همانا زن گردنبندی است، پس ببین چه گردنبندی به گردن می‌اندازی.»

«و برای زن معادلی نیست نه برای زن شایسته و نه برای زن بد، اما شایسته آنها عدلی برایشان از طلا و نقره نیست، بلکه بهتر از اینهاست اما بد آنها عدل آنان خاک نیست و خاک از آنها بهتر است.»

۱. همان.

۲. همان.

۳. همان.

همانطور که برای مرد لازم است همسری صالحه انتخاب کند، برای زن نیز سزاوار است همسری صالح انتخاب کند.

۱. امام رضا علیه السلام از پدرانیش و از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل می‌کند: نکاح بردگی است، وقتی یکی از شما پاره تن خود را شوهر می‌دهد در حقیقت او را برده و کنیز غیر می‌کند، پس باید دقت کند که جگر گوشه خود را برده چه کسی می‌کند؟^۱

حکم تعجیل در ازدواج دختر:

مستحب است در شوهر دادن دختری که بالغه است؛ یعنی مکلف شده عجله کنند. حضرت صادق علیه السلام فرمودند: یکی از سعادت‌های مرد آن است که دخترش در خانه او حیض نبیند.^۲

سیستانی:

مسئله: اگر دیانت و اخلاق خواستگار مورد رضایت باشد، بهتر آنست که رد نشود؛ از پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله روایت شده که هرگاه خواستگاری برای دختر شما آمد که اخلاق و دیانت او مورد رضایت شما بود، دختر را به ازدواج او درآورید، اگر چنین نکنید فتنه و فساد بزرگی در زمین پیا خواهد شد.^۳

۱. وسائل الشیعه، ج ۱۴، کتاب نکاح.

۲. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۲۴۵۹.

۳. توضیح المسائل مراجع، ذیل مسئله ۲۴۵۹.

۲. آداب خواستگاری

صاحب عروه فرمودند: يستحب عند ارادة التزويج أمور منها.

ترجمه: کسی که می‌خواهد ازدواج نماید مستحب است اموری را رعایت کند:

دورکعت نماز: صلاة رُكْعَتَيْنِ عِنْدَ ارادة التزويج قَبْلَ تَعْيِينِ الْمَرْئَةِ وَخِطْبَتِهَا.

ترجمه: دو رکعت نماز خواندن هنگام تصمی م بر ازدواج البته قبل از تعیین زن و خواستگاری او.

دعا کردن: اللَّهُمَّ إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أَتَزَوَّجَ فَقَدِّرْ لِي مِنَ النِّسَاءِ أَعْفَهْنَ فَرْجاً وَأَحْفَظَهُنَّ فِي نَفْسِهَا وَمَالِي وَ أَوْسَعَهُنَّ رِزْقاً وَأَعْظَمَهُنَّ بَرَكَهً وَقَدِّرْ لِي وَلَدًا طَيِّبًا تَجْعَلُهُ خَلْفًا صَالِحاً فِي حَيَاتِي وَبَعْدَ مَوْتِي^۱.

ترجمه: پروردگارا! می‌خواهم ازدواج کنم، برایم با عفت‌ترین زنان را مقدر فرما و همسری نصیب من بفرما که رزقش وسیع و برکات وجودیش عظیم باشد و فرزند پاک نصیب من بفرما، او را فرزند صالح در طول زندگی و بعد فوت من قرار بده.

تذکره: (استخاره)

لازم به ذکر است که در بین مردم معمول است که برای امر ازدواج به استخاره روی می‌آورند، در حالی که در انجام هر کاری از جمله ازدواج باید با عقل و فکر و تدبیر پیش رفت و در صورتی که انسان متحیر بماند، بایستی با

۱. عروه الوثقی، ج ۲، النکاح و آداب، مسئله ۵.

عقلاء و صاحب نظران مشورت کند. غالباً اگر کسی با عقل و فکر و مشورت با اهلش عمل کند، نیازی به استخاره ندارد. بنابراین پس از مشورت با صاحب نظران اگر خیر و مصلحت کار را بدست آورد، با توکل به خداوند متعال اقدام کند. اما گاهی می‌شود که انسان برای انجام کار مهمی متحیر و سرگردان می‌شود و مطالعه دربارهٔ جوانب آن رفع تحیر از او نمی‌کند، با افراد آگاه مشورت می‌کند ولی آنها نیز نظرات مختلفی دارند و او همچنان در کار خود سرگردان می‌ماند و اگر این سرگردانی ادامه یابد، خسارتهای سنگین دامنگیر او خواهد شد. در این گونه موارد دستور استخاره داده شده است که انسان طبق آداب ساده‌ای با خداوند متعال (بوسیلهٔ قرآن مجید یا تسبیح و مانند آن) مشورت کند و از ذات پاک او هدایت و راهنمایی به آنچه خیر و صلاح اوست طلب کند، به یقین خداوند هم او را (طبق روایات صریح) راهنمایی خواهد کرد. گاهی انسان برای کاری استخاره می‌کند و مطابق آن به سوی آن کار می‌رود و ظاهراً نتیجه نمی‌گیرد، اما بعد از ماهها یا سالها رمز عجیب آن استخاره را در می‌یابد، به هر حال استخاره را با پیشگویی نباید اشتباه گرفت بلکه استخاره، خیر و صلاح کار را از طریق درخواست از خداوند به انسان نشان می‌دهد.

۳. آداب مربوط به عقد (مستحبات و مکروهات عقد و زفاف)

الف) مستحبات عقد

شاهد گرفتن در عقد ازدواج.
خواندن خطبه قبل از عقد که مشتمل بر حمد و شهادتین و صلوات و توصیه به تقوی و دعا نمودن برای زوجین باشد.
وقوع عقد در شب.
ولیمه دادن یک روز یا دو روز، و بیشتر از آن مکروه است.

ب) مکروهات عقد

وقوع عقد در زمانی که قمر در عقرب باشد.
وقوع عقد در روز چهارشنبه.
وقوع عقد در یکی از ایام نحس (سوم، پنجم، سیزدهم، شانزدهم، بیست و یکم، بیست و چهارم و بیست و پنجم هر ماه).
وقوع عقد در مُحاق، یعنی دو شب یا سه شب آخر هر ماه.

ج) مستحبات زفاف

ولیمه دادن قبل یا بعد از دخول.
داخل کردن همسر به خانه، شب هنگام باشد. (عروس را شب به خانه ببرید).
(پیامبر ﷺ فرمودند: زَفَّوْا عَرَائِسَكُمْ لَيْلًا وَ اطْعَمُوا ضُحًیً).
ترجمه: عروسی‌هایتان را در شب قرار دهید و

میهمانی هایتان را در روز و با وضو باشد.
 دو رکعت نماز و دعای بعد از آن را بخواند و
 دعای آن عبارت است از:
 اللهم ارزقنی الفتها وودها ورضاها بیارضنی بها
 وجمع بیننا باحسن اجتماع وانفس ائتلاف فانک
 تحب الحلال و تکره الحرام.
 امر نمودن به عروس به وضو و نماز مذکور.
 امر نمودن به دیگران به آمین گفتن هنگام
 دعای زوجین.

زوج دستش را به پیشانی زوجه بگذارد در
 حالی که رو به قبله است بگوید: اللهم بأمانتک
 أخذتها و بکلماتک استحللتها فان قفیت بی منها
 ولداً فاجعله مبارکاً تقیماً من شیعة آل محمد ولا
 تجعل للشیطان فیہ شریکاً و لانصبیاً.

د) مکروهات زفاف

مکروه است که شب زفاف و ورود به همسر
 در شب چهارشنبه باشد.^۱

۴. آداب مربوط به خلوت با همسر

الف) مستحبات

با وضو بودن.
 استعاذه و بسم الله الرحمن الرحیم گفتن.
 طلب ولد صالح و سالم نمودن (با دعاهای
 مأثوره).
 در مکان پنهان باشد.

۱. تمام موارد فوق، مستند به عروة الوثقی، ج ۲، النکاح و آدابہ می باشد.

بهتر است جماع در شب دوشنبه، سه شنبه، پنج شنبه و جمعه و هنگام زوال روز پنج شنبه و بعد از عصر روز جمعه باشد.
هنگام تمایل زوجه صورت گیرد.
با همسر قبل از آمیزش ملاعبه صورت گیرد.

ب) مکروهات

در شبی که ماه گرفتگی رخ داده است.
روزی که کسوف صورت گرفته (خورشید گرفته است).

شب و روزی که در آن نشانه مخوفی مثل بادهای سیاه، زرد و قرمز اتفاق افتاده است.

روزی که زلزله رخ داده است.

هنگام زوال. (ظهر شرعی).

از غروب خورشید تا هنگام مغرب.

هنگام مُحاق. (دوشب یا سه شب آخر ماه).

بین الطلوعین. (از اذان صبح تا طلوع خورشید).

شب اول هر ماه به غیر از شب اول ماه

رمضان.

شب نیمه هر ماه.

در سفر در صورتی که آب نباشد.

بین اذان و اقامه.

شب عید قربان.

در کشتی.

رو به قبله و پشت به قبله.

در مسیر راه.

در حال برهنگی.

بعد از احتلام و قبل از غسل یا وضو.

در حالی که حنا بسته‌اند.
 باشکم پر.
 در حال ایستاده.
 زیر درخت میوه‌دار
 بر سقف بنیان نباشد. (روی پشت بام نباشد)
 در برابر خورشید مگر اینکه پرده آویخته
 باشد.
 در مقابل دید دیگران حتی اگر کودک غیر ممیز باشد.
 نگاه کردن به فرج زن در حال جماع.
 حرف زدن در حال جماع.
 انگشتی با او باشد که بر آن ذکر خدا یا قرآن باشد.
 زیر آسمان باشد!.

۵. احکام خواستگاری

حکم پوشش زن در مراسم خواستگاری

س ۱. حد مجاز عدم رعایت پوشش زن در مراسم خواستگاری چه مقدار است؟
پاسخ: در این زمینه حکم صریحی از منابع موجود بدست نیامده، لذا اگر قائل شویم به وجود ملازمه (بین جواز نظر مرد به بدن زن در مجلس خواستگاری و عدم وجوب پوشش بر زن) می‌توان گفت در تمام مواردی که مراجع عظام نگاه را برای مرد جایز دانسته‌اند، در همان موارد پوشاندن بر زن لازم نیست.

۱. تمام موارد فوق، مستند به عروة‌الوثقی، ج ۲، النکاح و آدابیه می‌باشد.

احکام نگاه (در خواستگاری)

س ۶۵۰. در مراسم خواستگاری، مرد چه مقدار می‌تواند به زن نگاه کند؟
پاسخ: موارد به تفکیک در ذیل اشاره می‌شود: ۱

الف) صورت و دستهای زن

جایز است نگاه کند. (آیات عظام: امام، گلپایگانی، اراکی، فاضل رحمته‌الله، مکارم، نوری،^۲ سیستانی،^۳ بهجت «ره»،^۴ صافی گلپایگانی^۵).

ب) موهای زن

۱. جایز است نگاه کند. (آیات عظام: امام، اراکی، خویی، فاضل رحمته‌الله و مکارم^۶، بهجت «ره»^۷، سیستانی^۸).

۲. بنا بر احتیاط واجب جایز نیست نگاه کند، بلکه بنا بر احتیاط واجب به دستها و صورت اکتفا شود. (آیات عظام: گلپایگانی «ره»^۹ و صافی گلپایگانی^{۱۰}).

۱. عروة الوثقی، ج ۲، کتاب النکاح و آدابه، مسئله ۲۶.

۲. همان.

۳. منهاج الصالحین، ج ۳، فی استحباب النکاح و آدابه، مسئله ۲۸.

۴. توضیح المسائل، مسئله ۱۹۴۴.

۵. جامع الاحکام، ج ۲، س ۱۷۰۹.

۶. عروة الوثقی، ج ۲، کتاب النکاح و آدابه، مسئله ۲۶.

۷. توضیح المسائل، مسئله ۱۹۴۴.

۸. منهاج الصالحین، ج ۳، فی استحباب النکاح و آدابه، مسئله ۲۸.

۹. تعلیقه بر عروة الوثقی، ج ۲، همان.

۱۰. جامع الاحکام، ج ۲، س ۱۷۰۹.

ج) محاسن زن (زیبایی های زن)
جایز است نگاه کند. (آیات عظام: امام^۱،
اراکی^۲، فاضل^۳، تبریزی رحمته الله علیه^۴، سیستانی^۵،
بهجت «ره»^۶ و مکارم^۷).

د) سایر بدن (غیر از عورت)

جایز است نگاه کند:
بدون پوشش (آیات عظام: امام^۸، فاضل رحمته الله علیه^۹،
نوری^{۱۰}) «جایز است در صورتی که اطلاع بر
خصوصیات زن از روی لباس ممکن نباشد».
با پوشش (آیت الله مکارم): «ظاهراً تشخیص
حجم بدن و کیفیت آن از روی لباس جایز
است»^{۱۱}.

س ۲. آیا رضایت زن در نگاه مرد به او در
مراسم خواستگاری شرط است؟

پاسخ: شرط نیست. آیات عظام: (امام
خمینی، فاضل، اراکی، خویی، گلپایگانی رحمته الله علیه،

۱. تحریر الوسیله، ج ۳، کتاب النکاح، مسئله ۲۸.

۲. عروة الوثقی، ج ۲، النکاح و آداب، مسئله ۲۶.

۳. الاحکام الواضحة، مسئله ۱۶۴۹.

۴. استفتائات، ج ۲، س ۱۴۶۱ (محاسن مانند سر و صورت و گردن).

۵. منهاج الصالحین، ج ۳، فی استحباب النکاح و آداب، مسئله ۲۸ (محاسن مانند:
صورت، موها، گردن، دستها و مچ و ساق پا و مانند آن).

۶. توضیح المسائل، مسئله ۱۹۴۴.

۷. تعلیقه بر عروة، ج ۲، همان، (مراد از محاسن: موها، گردن، صورت، دستها و
بخشی از مچ و مانند آن می باشد).

۸. تحریر الوسیله، ج ۳، کتاب النکاح، مسئله ۲۸ (احتیاطاً از روی لباس نازک نگاه
کند).

۹. الاحکام الواضحة، مسئله ۱۶۴۹.

۱۰. تعلیقه بر عروة الوثقی، همان (در صورتی که اطلاع بر خصوصیات زن از روی لباس
ممکن نباشد، جایز است).

۱۱. تعلیقه بر عروة الوثقی، ج ۲، النکاح و آداب، مسئله ۲۶ (ظاهراً تشخیص حجم بدن
و کیفیت آن از روی لباس جایز است).

مکارم، نوری^۱، سیستانی^۲ و بهجت «ره»^۳ .
س ۳. آیا زن هم می‌تواند به خواستگار
نگاه کند؟

پاسخ: جایز است. آیات عظام: (گلپایگانی،
فاضل، اراکی، امام خمینی رحمته الله علیه، نوری^۴، مکارم^۵،
بهجت «ره»^۶ و تبریزی «ره»^۷) .
س ۴. آیا تکرار نگاه در مراسم خواستگاری
جایز است یا خیر؟

پاسخ:

الف: اگر با یک نگاه مقصود حاصل نشود،
تکرار نگاه مانعی ندارد.

آیات عظام: (امام خمینی، گلپایگانی،
اراکي، فاضل، خویی رحمته الله علیه، نوری، مکارم^۸
صافی گلپایگانی^۹، سیستانی^{۱۰}) .
ب: اگر احتمال بدهد با تکرار نگاه اطلاعات
جدیدی بدست می‌آورد، مانعی ندارد. (آیت الله
بهجت «ره»^{۱۱}) .

نکته: با توجه به سؤال قبل (جواز نظر) این
سؤال مطرح می‌شود:

۱. عروة الوثقی، ج ۲، کتاب النکاح و آدابہ، مسئله ۲۶ (آیت الله نوری همدانی:
رضایت زن شرط نیست، چون این مسئله جزء احکام است نه حقوق).
۲. منهاج الصالحین، ج ۳، فی استحباب النکاح و آدابہ، مسئله ۲۸.
توضیح المسائل، مسئله ۱۹۴۴.
۳. عروة الوثقی، ج ۲، کتاب النکاح و آدابہ . مسئله ۲۶.
۴. استفتانات جدید، ج ۲، س ۱۰۴۱.
۵. توضیح المسائل، مسئله ۱۹۴۴ (با شرایطی که برای مردان گفته شده است).
استفتانات، ج ۲، س ۱۴۶۷.
۶. * (نظر مقام معظم رهبری و سیستانی بدست نیامده).
۷. عروة الوثقی، ج ۲، کتاب النکاح و آدابہ، مسئله ۲۶ (آیت الله مکارم: اگر چه در چند
مجلس باشد).
۸. جامع الاحکام، ج ۲، س ۱۷۰۹.
۹. منهاج الصالحین، ج ۳ همان.
۱۰. توضیح المسائل، مسئله ۱۹۴۴.

س ۵. آیا نگاه کردن خواستگار مطلق است یا مشروط؟

پاسخ: جواز نظر مشروط به شرایطی است:

الف: شرایطی که اتفاقی است عبارتند از:

۱. مانعی از ازدواج با این زن نباشد. (مثلاً زن در عده کسی نباشد.)

۲. نگاه به قصد لذت نباشد. (اگرچه لذت برایش حاصل شود.)

۳. با قصد ازدواج نگاه کند.

ب: شرایطی که بعضی از فقهاء متذکر شده‌اند:

۱. احتمال دهد که زن را می‌پسندد. (احتمال ازدواج بدهد) آیات عظام: فاضل «ره»^۱، صافی گلپایگانی^۲، سیستانی^۳ و مکارم^۴.

۲. احتمال دهد که زن نیز او را می‌پسندد. (با این ازدواج موافقت می‌شود.)

آیات عظام: امام^۵، فاضل^۶، بهجت^۷ رحمته‌الله.

۳. از حال او قبل از نگاه کردن بی‌خبر باشد.

آیات عظام: صافی گلپایگانی^۸، سیستانی^۹، مکارم^{۱۰} و بهجت «ره»^{۱۱}.

۴. احتمال دهد با این نگاه اطلاعات جدیدی

۱. عروة الوثقی، ج ۲، النکاح و آدابه. تعلیقہ بر مسئلہ ۲۶.

۲. جامع الاحکام، ج ۲، س ۱۷۰۹.

۳. منہاج الصالحین، ج ۳، فی استحباب النکاح و آدابه، مسئلہ ۲۸.

۴. عروة الوثقی، ج ۲ تعلیقہ بر همان.

۵. تحریر الوسیلہ، ج ۳، کتاب النکاح، مسئلہ ۲۸.

۶. عروة الوثقی، ج ۲ تعلیقہ بر همان.

۷. توضیح المسائل، مسئلہ ۱۹۴۴.

۸. جامع الاحکام، ج ۲، س ۱۷۰۹.

۹. منہاج الصالحین، ج ۳ همان.

۱۰. عروة الوثقی، ج ۲، تعلیقہ بر همان.

۱۱. توضیح المسائل، مسئلہ ۱۹۴۴.

بدست می آورد. آیات عظام: بهجت^۱ و امام^۲ علیه السلام.
۵. ترس وقوع در حرام نداشته باشد. (آیت الله
سیستانی)^۳.

---

۱. همان (بلکه چنین نگاه کردنی برای جلوگیری از نزاع بعد از عقد، مستحب نیز می باشد).
۲. تحریر الوسیله، ج ۳ همان.
۳. منهاج الصالحین، ج ۳ همان.

بخش اول:
ازدواج دائم

فصل اول:
احکام صیغه عقد دائم

الف: شرایط صیغه عقد

س ۱. آیا صیغه عقد ازدواج باید به زبان گفته شود، یا رضایت به تنهایی کافی است؟
پاسخ: باید صیغه خوانده شود، تنها راضی بودن زن و مرد کافی نیست. (همه مراجع)^۱.
س. با چه الفاظی نکاح دائم واقع می‌شود؟
با لفظ «انکحت» و «زوّجت» و «متعت» و با غیر اینها واقع نمی‌شود.^۲
س ۲. آیا در عقد ازدواج نوشتن کفایت می‌کند. (قادر و عاجز بر تکلم)
پاسخ:

الف) حکم قادر بر تکلم

کفایت نمی‌کند. (آیات عظام: امام خمینی، گلپایگانی، اراکی، خویی، فاضل رحمته الله علیه، نوری^۳ و سیستانی^۴).
کفایت نمی‌کند بنابر احتیاط واجب (آیت الله سیستانی)^۵ «قابل توجه است که: نظرایشان در منہاج با رساله متفاوت است» کفایت می‌کند. (آیت الله مکارم)^۶.

۱. رساله ۱۳ مرجع، ج ۲، مسئله ۲۳۶۳.

۲. آیت الله وحید خراسانی: منہاج الصالحین، ج ۳، قبل از مسئله ۱۲۲۸ و (آیت الله مظاهری: رساله، مسئله ۲۷۱۵).

۳. عروة الوثقی ج ۲ فصل فی عقد النکاح مسئله ۱.

۴. عروة الوثقی، فصل فی العقد و احکامه، مسئله ۳.

۵. منہاج الصالحین، ج ۳، فصل فی عقد النکاح و احکام، مسئله ۳۰.

۶. رساله، مسئله ۲۳۲۳.

۷. عروة الوثقی، فصل فی العقد و احکامه، تعلیقہ بر مسئله ۳.

ب) حکم عاجز از تکلم

بنابر احتیاط واجب کفایت نمی‌کند. (فیه اشکال). (آیت الله گلپایگانی «ره»^۱).

کفایت می‌کند. (آیات عظام: فاضل «ره»، نوری^۲، زنجانی^۳ و مکارم^۴).

س ۳۰۳. آیا خواندن صیغه عقد ازدواج به غیر از عربی جایز است؟

پاسخ: اگر زوجین صیغه عقد ازدواج را می‌توانند به عربی صحیح بخوانند، نظر مراجع عظام متفاوت است:

الف: باید به عربی بخوانند.

آیات عظام: (گلپایگانی، اراکی، فاضل رحمته الله، نوری و صافی گلپایگانی)^۵ و سید صادق حسینی شیرازی^۶

ب: احتیاط آنست که به عربی صحیح بخوانند.

آیات عظام: (امام، خویی، تبریزی رحمته الله، مکارم، سیستانی)^۷ و مظاهری^۸ و وحید^۹.

ج: بنابر احتیاط مستحب به عربی صحیح خوانده شود.

(آیات عظام: بهجت^{۱۰} «ره» و زنجانی^{۱۱}).

۱. عروة الوثقی، فصل فی العقد و احکامه، تعلیقہ بر مسئلہ ۳.

۲. عروة الوثقی، همان.

۳. رساله، ج ۲، ص ۱۸۸، مسئلہ ۲۳۷۲.

۴. عروة الوثقی، فصل فی العقد و احکامه، تعلیقہ بر مسئلہ ۳.

۵. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، ذیل مسئلہ ۲۳۷۰.

۶. توضیح المسائل، مسئلہ ۲۷۲۴.

۷. توضیح المسائل مرجع، ذیل مسئلہ ۲۳۷۰.

۸. توضیح المسائل، مسئلہ ۱۹۳۶.

۹. توضیح المسائل، مسئلہ ۲۴۳۴.

۱۰. توضیح المسائل، مسئلہ ۱۸۸۴.

۱۱. توضیح المسائل، ج ۲، مسئلہ ۲۳۷۹ شرط اول.

اگر نمی‌توانند به عربی صحیح بخوانند:
الف: به هر لفظی که معنای "زَوَّجْتُ و قَبِلْتُ"
را بفهماند بگوید، صحیح است و لازم نیست
وکیل بگیرد.

آیات عظام: (امام خمینی، اراکی، گلپایگانی،
فاضل رحمتهما، نوری، سیستانی، مکارم، صافی
گلپایگانی، زنجانی^۱ و وحید^۲).

ب: اگر وکیل گرفتن ممکن باشد، بنابر
احتیاط واجب وکیل بگیرند.

اگر وکیل گرفتن ممکن نباشد، خودشان به
غیر عربی بخوانند، اما باید لفظی را بگویند که
معنای "زَوَّجْتُ و قَبِلْتُ" را بفهماند. (آیات عظام:
خویی، تبریزی رحمتهما^۳، مظاهری^۴ و سید صادق
حسینی شیرازی^۵).

تبصره:

مراجع مذکور در قسمت (ب) در صورت عجز
از عربیت، اولویت را با وکیل گرفتن می‌دانند و
اگر آنهم ممکن نبود می‌فرمایند: "زوجین به هر
لفظی که بگویند کافی است."

در حالی که مراجع مذکور در قسمت (الف)
پس از عجز از عربیت، فتوا به جواز غیر عربی
بودن صیغه عقد نکاح می‌دهند.

س ۴۰۴. آیا در خواندن صیغه عقد ازدواج،
قصد انشاء لازم است؟ و معنای آن چیست؟

۱. توضیح المسائل مرجع، مسئله ۲۳۷۰.

۲. توضیح المسائل مرجع، مسئله ۲۴۳۴.

۳. توضیح المسائل مراجع، همان.

۴. توضیح المسائل، مسئله ۱۹۳۶ (ایشان در فرضی که وکیل گرفتن ممکن نباشد،
متذکر مسئله نشده‌اند).

۵. توضیح المسائل، مسئله ۲۷۱۹.

پاسخ: بله قصد انشاء لازم است.

مراد از قصد انشاء این است که کسی که عقد را می‌خواند (اعم از زوجه و زوج یا وکیل آندو و یا ولی آنها) قصدش این باشد که با گفتن این الفاظ ازدواج حاصل شود. (اکثر مراجع)^۱.

س ۵. کسی که دستور زبان عربی را نمی‌داند، آیا می‌تواند عقد را بخواند؟

پاسخ:

الف: در صورتی که قرائتش صحیح باشد و معنای هر کلمه را تفصیلاً و جداگانه بداند و قصد کند، می‌تواند عقد را بخواند. همه مراجع^۲ (به غیر از آیت الله سیستانی)

ب: در صورتی که معنای آن را به طور اجمالی بداند و قصد تحقق آن معنا را بکند، عقد صحیح است. (آیت الله سیستانی)^۳.

تذکر: نظر مراجع عظام: امام، خویی رحمتهما و مکارم در عروۃ الوثقی با نظر آیت الله سیستانی موافق است^۴.

توجه: ضمناً این مسئله در رساله آیت الله بهجت «ره» موجود نیست و نظر مقام معظم رهبری نیز در این زمینه بدست نیامد.

س ۶. اگر در عقد، یک حرف غلط خوانده

۱. عروۃ الوثقی، ج ۲، فصل فی العقد و احکامه، مسئله ۷، توضیح المسائل مراجع، ج ۲، مسئله ۲۳۷۰ (مضمون کلام مراجع عظام) (نظر مقام معظم رهبری در این زمینه به دست نیامده است).

۲. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، مسئله ۲۳۷۲ (آیت الله مظاهری: توضیح المسائل، مسئله ۱۹۳۷)، (آیت الله وحید خراسانی: توضیح المسائل، مسئله ۱۹۳۶).

۳. توضیح المسائل، مسئله ۲۳۳۲.

۴. عروۃ الوثقی، ج ۲، فصل فی احکام العقد، مسئله ۸.

شود آیا عقد باطل است؟

پاسخ: اگر در عقد یک حرف غلط خوانده شود که معنا را عوض کند، عقد باطل است. همه مراجع^{۱*}

س ۷. آیا در هنگام عقد ازدواج، حضور دو شاهد لازم است؟

پاسخ: خیر لازم نیست.

آیات عظام: (خویمی «ره»، وحید)^۲ و بهجت «ره»^۳.

تبصره: ظاهراً از اینکه مراجع عظام تقلید حضور دو شاهد عادل را در شرایط صحت عقد ذکر نموده‌اند، بدست می‌آید که آن را لازم نمی‌دانند. البته منابع موجود اعم از رساله‌ها و تقریباً استفتائات و عروة الوثقی نیز بررسی شد، غیر از نظر مراجع فوق، مطلبی به دست نیامد. س ۸. موالات عرفیه بین ایجاب و قبول به

چه معناست؟ آیا رعایت آن لازم است؟

پاسخ: بله رعایت آن لازم است و موالات عرفیه به این معناست که بین ایجاب و قبول، فاصله قابل توجهی حاصل نشود.

آیات عظام: صاحب عروة الوثقی^۴، امام «ره»^۵ و سیستانی^۶.

۱. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، مسئله ۲۳۷۱ (آیت الله وحید خراسانی: توضیح المسائل، مسئله ۲۴۴۵)، (آیت الله مظاهری: توضیح المسائل، مسئله ۱۹۳۶ شرط ششم از شرایط عقد) * این مسئله در رساله آیت الله بهجت «ره» موجود نیست.

۲. منهاج الصالحین، ج ۳، مسئله ۱۲۲۹.

۳. توضیح المسائل، مسئله ۱۸۸۷ و جامع المسائل، ج ۳، ص ۵۱۲.

۴. عروة الوثقی، ج ۲، فصل فی العقد و احکامه، مسئله ۹.

۵. تحریر الوسیله، ج ۳، فصل فی العقد النکاح و احکامه، مسئله ۹.

۶. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۱۹، مسئله ۳۸.

س ۹. تنجیز در عقد ازدواج به چه معناست؟ آیا رعایت آن لازم است؟

پاسخ: بله رعایت آن لازم است و تنجیز یعنی عقد، معلق بر شرط نباشد. پس اگر عقد را بر شرط و آمدن زمان معلق نماید، باطل است. البته اگر آن را بر چیزی که حقیقتاً حاصل شده معلق نماید، کما اینکه اگر در روز جمعه بگوید: (انکحتُ اِنْ كَانَ الْيَوْمَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ) بعید نیست که صحیح باشد.

آیات عظام: صاحب عروة الوثقی^۱، امام «ره»^۲ و سیستانی^۳.

اگر زن به مرد بگوید: اگر مرا وکیل در طلاق بکنی، خودم را به عقد شما در می آورم. آیا صحیح است یا نه؟

چون از شرایط عقد، تنجیز در عقد است و چون عقد معلق است، لذا عقد صحیح نیست.^۴ آیا تقدیم ایجاب بر قبول در عقد لازم است؟ تقدیم واجب نیست، بلکه عکس آن هم جایز است (خویی)^۵.

احتیاط واجب تقدیم ایجاب است، ولی اگر قبول با لفظ قبلت نباشد، تقدیم آن جایز است (امام، گلپایگانی^۶ و صافی)^۶.

احتیاط واجب تقدیم ایجاب بر قبول است،

۱. عروة الوثقی، همان، مسئله ۱۱.

۲. تحریر الوسیله، همان، مسئله ۱۰.

۳. منهاج الصالحین، همان، مسئله ۳۹.

۴. عروة الوثقی، مسئله ۱۱.

۵. حاشیه عروة الوثقی مسئله ۱۰.

۶. تحریر الوسیله فصل فی العقد مسئله ۱ گلپایگانی، هدایة العباد، مسئله ۱۰۷۵ و

هدایة العباد، مسئله ۱۰۷۶.

ولی اگر لفظ قبول به تنهایی بدون ذکر متعلق نباشد، تقدیم آن جایز است. مثلاً مرد بگوید: قبلت التزویج بک علی الصداق المعلوم و زن بگوید: زوجتک نفسی^۱.

س ۱۰. آیا تکرار صیغه عقد توسط چند نفر اشکال دارد؟

پاسخ: اشکال ندارد. آیت الله بهجت «ره»^۲.

آیا جایز است ایجاب از طرف مرد و قبول از طرف زن باشد؟

ایجاب باید از طرف زن و قبول از طرف مرد باشد (گلیپایگانی «ره»، صافی)^۳.

به احتیاط واجب، ایجاب از طرف زن و قبول از طرف مرد باشد (امام «ره»، فاضل «ره»): مخصوصاً اگر ماده صیغه عقد به لفظ تزویج باشد)^۴.

به احتیاط مستحب، ایجاب از طرف زن و قبول از طرف مرد باشد (سیستانی، خوبی «ره»)^۵.

آیا قبول در صیغه عقد ازدواج واجب است کاملاً مطابق با ایجاب باشد؟

تطابق بین ایجاب و قبول شرط نیست، پس اگر ایجاب به لفظ انکحت باشد و در قبول بگوید: قبلت التزویج صحیح است. یا اگر بگوید: علی المهر المعلوم و در جواب بگوید: علی الصداق المعلوم، صحیح است.^۶

۱. منهاج الصالحین، سیستانی، مسئله ۳۱.

۲. استفتانات، ج ۴، س ۴۶۱۶.

۳. هدایة العباد، مسئله ۱۰۷۶.

۴. تحریر الوسیله، مسئله ۱ و فاضل حاشیة عروة الوثقی، فصل فی العقد، مسئله ۱.

۵. حاشیة عروة الوثقی، فصل فی العقد مسئله ۱.

۶. عروة الوثقی، ج ۲، فصل فی العقد مسئله ۴.

اگر مرد به زن بگوید: آیا خودت را به ازدواج من به فلان مقدار در می‌آوری؟ و زن بگوید: بله، سپس مرد بگوید: قبول کردم، آیا صحیح است؟

این مقدار برای عقد کافی نیست (خویی «ره»)، مکارم).

به احتیاط واجب کافی نیست. (امام، گلپایگانی رحمته الله علیه)^۱.

س ۱۱. اگر زن یا مرد را مجبور به ازدواج نمایند و بعد از خواندن عقد راضی شوند، آیا عقد صحیح است؟

پاسخ:

الف: عقد آنها صحیح است.

آیات عظام: (امام، فاضل، بهجت، گلپایگانی، خویی، تبریزی رحمته الله علیه، صافی، زنجانی)^۲ سیدصادق حسینی شیرازی^۳ مظاهری^۴.

ب: بنابر احتیاط واجب، صیغه عقد را دوباره بخوانند. آیت الله مکارم^۵.

آیا در عقد، رضایت ظاهری شرط است یا واقعی؟

در عقد، رضایت زوجین به صورت واقعی شرط است، پس اگر علم به کراهت واقعی او داریم، اگر چه تظاهر به رضایت می‌کند عقد صحیح نیست.^۶

۱. عروة الوثقی مسئله ۵.

۲. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، مسئله ۲۳۷۴.

۳. توضیح المسائل، مسئله ۲۷۲۸.

۴. توضیح المسائل، مسئله ۱۹۳۹.

۵. توضیح المسائل، مسئله ۲۰۳۵.

۶. منهاج الصالحین، ج ۳ مسئله ۴۱.

اگر پدر یا جد پدری، دختر بالغه خود را بدون
 اذن او عقد کند آیا صحیح است؟
 به احتیاط واجب، نیاز به رضایت دختر دارد
 که در این صورت یا باید دختر اذن دهد، یا
 اینکه طلاق خوانده شود.^۱
 با چه الفاظی نکاح دائم واقع می شود؟
 با لفظ «انکحت» و «زوّجت» و «متّعت» و با
 غیر اینها واقع نمی شود.^۲

۳۷

ب: شرایط عاقد

س ۱. آیا برای صحت عقد، عاقد باید بالغ
 و عاقل باشد؟

پاسخ: ۱. نسبت به شرط عقل گفته شده:
 باید عاقد عاقل باشد. (چه عقد برای خودش
 باشد یا دیگری). همه مراجع.^۳
 ۲. نسبت به شرط بلوغ.
الف: عاقد در عقد برای خود و دیگری:
 باید بالغ باشد. آیات عظام: (امام، فاضل،
 اراکی رحمتهما)^۴.
 بنابر احتیاط واجب بالغ باشد. آیات عظام:
 (مکارم، صافی گلپایگانی و گلپایگانی، خویی،
 تبریزی، بهجت رحمتهما)^۵.

۱. عروة الوثقی، فصل فی اولیاء العقد مسئله ۱.

۲. عروة الوثقی، ج ۲، فصل فی عقد النکاح مسئله ۱.

۳. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، مسئله ۲۳۷۰ شرط سوم از شرایط صحت عقد (با
 این تفاوت که آیات عظام: خویی، بهجت و تبریزی رحمتهما بنا بر احتیاط واجب
 عاقل بودن را شرط می دانند و بقیه مراجع فتوی می دهند)، (آیت الله وحید
 خراسانی: توضیح المسائل، مسئله ۲۴۳۴ شرط سوم از شرایط صحت عقد).

۴. توضیح المسائل مراجع، همان.

۵. توضیح المسائل مراجع، همان.

بنابر احتیاط مستحب بالغ باشد. آیات عظام:
(نوری، زنجانی)^۱.

ب: عاقد در عقد برای خود باید بالغ باشد.
و برای دیگری بنابر احتیاط واجب بالغ
باشد. آیات عظام: سیستانی^۲ و سید صادق
حسینی شیرازی^۳.

س ۶۵. چنانچه عاقد ممیز (غیربالغ) باشد،
عقد صحیح است؟

پاسخ: بله، صحیح است (البته با دو قید).
الف: چنانچه برای خودش عقد کند، با اذن
ولی صحیح است.

ب: چنانچه برای دیگری عقد کند، با اذن او
یا (وکالت) صحیح است.

آیات عظام: فاضل «ره»^۴، نوری^۵، وحید^۶،
زنجانی^۷.

س ۶۶. اگر عاقد سنی عقد نکاح پسر یا
دختر شیعه را بخواند حکمش چیست؟

پاسخ: در صورتی که شرایط معتبره نزد شیعه
در آن عقد رعایت شود، اشکالی ندارد.

آیات عظام: مکارم^۸ و فاضل «ره»^۹.

تذکر: قابل ذکر است که شیعه بودن، مرد

۱. توضیح المسائل مراجع، همان.

۲. توضیح المسائل، مسئله ۲۳۳۰.

۳. توضیح المسائل، مسئله ۲۷۲۴.

۴. الاحکام الواضحه، مسئله ۱۶۳۴ (نظر ایشان در این کتاب با نظرشان در رساله
متفاوت است).

۵. توضیح المسائل، مسئله ۲۳۶۶.

۶. توضیح المسائل، مسئله ۲۴۳۴.

۷. توضیح المسائل، ج ۲، مسئله ۲۳۷۹.

۸. استفتائات جدید، ج ۳، س ۶۱۰.

۹. جامع المسائل، ج ۱، س ۱۴۳۰.

بودن، مسلمان بودن*^۱ و...، از شرایط عاقد نیست.

آیا کسی که عقد را می‌خواند، باید معنای آن را کاملاً بداند؟

علم تفصیلی لازم نیست، ولی باید بداند علقه زوجیت با لفظ انکحت و زوّجت است نه با لفظ موکّلتی (امام «ره»).

احتیاط واجب کسی که علم تفصیلی ندارد، صحیح نیست (گلپایگانی «ره»).

به احتیاط مستحب، علم تفصیلی به معنای الفاظ داشته باشد (خویی و مکارم)^۲.

علم اجمالی به معنای الفاظ کافی است (سیستانی)^۳.

ج: اولیاء عقد

اولیای عقد چه کسانی هستند؟

پدر ۲- جد پدری ۳- وصی به فتوای برخی ۴- حاکم در بعضی موارد^۴.

س ۱- آیا برای عقد دختر باکره بالغه باید از پدر یا جد پدری اجازه گرفت؟
پاسخ:

الف: تکلیفاً باید از پدر یا جد پدری خود اجازه بگیرد. آیت الله بهجت «ره»^۵.

* آیت الله فاضل «ره» فرموده‌اند: اگر عقد نکاح توسط غیر مسلمان واقع شود و عاقد معنای جمله را بداند و قصد انشاء کند، عقد صحیح است. جامع

المسائل، ج ۲، س ۱۲۴۵.

۲. حاشیه عروة الوثقی، مسئله ۸.

۳. المسائل المنتخبة، سیستانی، مسئله ۹۶۲.

۴. عروة الوثقی، فصل فی اولیاء عقد.

۵. توضیح المسائل، مسئله ۱۸۹۱.

ب: باید از پدر یا جد پدری اجازه بگیرد.
آیات عظام: (امام، تبریزی رحمتهما نوری همدانی^۱،
سیستانی^{۲*})^۳.

ج: بنابر احتیاط واجب باید اجازه بگیرد.
(سایر مراجع)^۴.

د: احتیاط این است که در ازدواج دختر باکره
چه موقت چه دائم از پدر اذن حاصل شود، لکن
اگر دختر بالغه و رشیده بدون اجازه پدر ازدواج
نموده صحیح است. (گلپایگانی «ره»)^۵.

س ۲. آیا در فرض غایب بودن پدر یا جد
پدری اذن حاکم شرع در ازدواج دختر باکره
بالغه لازم است؟

پاسخ: خیر، زیرا حاکم شرع در امر ازدواج
دختر باکره بالغه ولایتی ندارد. (مسئله اجماعی
است)^۶.

س ۳. اگر دختری بواسطه ورزش، تصادف،
استمناء و ... بکارتش از بین رفته باشد، آیا برای

۱ آیت الله نوری همدانی: نظر سابق ایشان عدم اشتراط اذن ولی بوده که در رساله
مراجع آمده است، اما بعداً تغییر یافته و در رساله خودشان چنین آمده: دختر
باکره باید با اذن ولی اقدام به ازدواج نماید. (توضیح المسائل، ص ۴۷۳ مسئله
۲۳۷۲).

۲** آیت الله سیستانی: در صورت عدم استقلال دختر در امور زندگی.

۳ توضیح المسائل مراجع، ج ۲، مسئله ۲۳۷۶.

۴. (آیات عظام: اراکی، گلپایگانی، فاضل، خوبی رحمتهما، مکارم و صافی گلپایگانی:
توضیح المسائل مراجع، ج ۲، مسئله ۲۳۷۶) (آیت الله مطهری: توضیح
المسائل، مسئله ۱۹۴۱)، (آیت الله وحید خراسانی: توضیح المسائل، مسئله
۲۴۴۰)، (مقام معظم رهبری: استفتائات جدید (۱)، ص ۹۰، س ۴۵۵)، (آیت الله
سیستانی: توضیح المسائل، مسئله ۲۳۳۶ و منهاج الصالحین، ج ۳، مسئله ۶۷
در صورت مستقل بودن دختر در امور زندگی).

۵ مجمع المسائل، ج ۲، س ۴۱۶.

۶. عروة الوثقی، ج ۲، فصل فی اولیاء عقد، اولین مسئله، آیت الله سیستانی: منهاج
الصالحین، ج ۳، ص ۲۷، مسئله ۶۴، آیت الله تبریزی، استفتائات، ج ۲، ص
۳۳۵، س ۱۳۸۱.

ازدواج او اذن پدر یا جد پدری لازم است؟
پاسخ: بله نیاز به اذن پدر است (زیرا باکره محسوب می‌شود).

آیات عظام: (امام خمینی، فاضل، اراکی، گلپایگانی رحمته‌الله نوری، مکارم)^۱، (خویی، وحید و سیستانی)^۲.

س ۴۰۴: اگر بواسطه زنا یا وطی به شبهه بکارت دختر از بین برود، آیا برای ازدواج نیاز به اذن ولی دارد؟

پاسخ:

الف: اجازه پدر لازم نیست.

آیات عظام: امام^۳، فاضل^۴، تبریزی رحمته‌الله^۵، مکارم^۶، بهجت^۷ سید صادق حسینی شیرازی^۸، (خویی «ره» و وحید)^۹.

ب: اجازه پدر لازم است. آیات عظام: سیستانی^{۱۰} و زنجانی^{۱۱}.

ج: بنابر احتیاط، اذن به قوت خود باقی

۱. عروة الوثقی، فصل فی اولیاء عقد، مسئله ۲ (هیچ یک از مراجع مذکور بر این نظر صاحب عروه، تعلیقه‌ای ذکر نرموده‌اند).

۲. منهاج الصالحین، خویی، ج ۲، ص ۲۹۷، مسئله ۱۲۳۷. منهاج الصالحین، سیستانی مسئله ۷.

۳. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، مسئله ۲۳۷۷.

۴. جامع المسائل، ج ۱، ص ۱۴۴۰.

۵. استفتانات جدید، ج ۱، ص ۱۴۶۶.

۶. استفتانات جدید، ج ۲، ص ۹۱۶.

۷. استفتانات ج ۴ ص ۴۶۲۶.

۸. توضیح المسائل، ص ۶۱۸، مسئله ۲۷۳۱ (تعبیر این است: اگر دختر باکره نباشد، اجازه پدر و جد لازم نیست).

۹. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۲۹۷، مسئله ۱۲۳۷ علی الاظهر دختر، باکره به حساب نمی‌آید.

۱۰. منهاج الصالحین، ج ۳، مسئله ۷۰.

۱۱. توضیح المسائل، ج ۲، مسئله ۲۳۸۶.

است. آیت الله صافی گلپایگانی^۱.
س ۵. اگر پدر یا جد پدری دختر باکره
 بالغه غایب باشد، بطوری که نتوان از آنها اذن
 گرفت وظیفه دختر چیست؟

پاسخ:

الف: در این صورت (مطلقاً) نیازی به اذن
 نیست. آیات عظام: سید صادق حسینی شیرازی^۲
 و مظاهری^۳.

ب: در صورتی که دختر به ازدواج احتیاج
 داشته باشد، نیازی به اذن نیست. سایر مراجع^۴.
 در ازدواج دختری که به سن بلوغ رسیده و
 رشیده در ازدواج نمی باشد و ولی ندارد، اذن چه
 کسی معتبر است؟

اگر ولی ندارد بنا بر احتیاط واجب، اذن
 حاکم شرط است آیات عظام: (وحید، خویی و
 تبریزی رحمتهما)^۵.

س ۶. آیا حاکم در امر ازدواج دختر صغیره
 (با نبود پدر و جد پدری) ولایت دارد؟ به عبارت
 دیگر، کسی که دختر خوانده دارد، اگر بخواهد
 برای محرمیت، او را به عقد کسی در آورد آیا لازم

۱. صراط النجاه، ج ۲، س ۱۱۰۹ (به نقل از کتاب احکام ازدواج دائم و موقت، تألیف
 سید حجت موسوی خویی).

۲. توضیح المسائل، مسئله ۲۷۳۱.

۳. توضیح المسائل، مسئله ۱۹۴۱.

۴. (امام، گلپایگانی، اراکی، فاضل، خویی، بهجت رحمتهما، مکارم، صافی گلپایگانی،
 زنجانی، نوری: توضیح المسائل مراجع، ج ۲، مسئله ۲۳۷۷). (آیت الله وحید
 خراسانی، منهاج الصالحین، ج ۳، مسئله ۱۲۳۸)، عروة الوثقی، ج ۲، فصل فی
 اولیاء عقد، مسئله ۱.

* (آیت الله بهجت «ره» اضافه فرمودند: به شرطی که ازدواج نکردن ضرر یا مشقت
 شدید داشته باشد).

۵. منهاج الصالحین، خویی، مسئله ۱۲۴۱. منهاج الصالحین، تبریزی ج ۱ مسئله
 ۲۹۴.

است از حاکم اذن بگیرد؟

پاسخ:

الف: اذن حاکم معتبر نیست. آیت الله تبریزی «ره»^۱.

ب: لازم است از حاکم شرع اذن گرفته شود.

آیات عظام: (فاضل «ره»، مکارم)^۲، نوری^۳،
مظاهری^۴، خامنه‌ای^۵.

خوبی: در صورت نیاز و اقتضا و ضرورت،
حاکم ولایت دارد^۶.

حاکم ولایت ندارد و اگر حاجتی اقتضا کند
که رعایت آن لازم باشد و بر ترک آن مفسده‌ای
مترتب باشد که ترک آن لازم است، حاکم
جای ولی است. و در صورت وجود وصی احتیاط
توافق حاکم با وصی است (امام، گلپایگانی رحمته الله علیه
صافی، سیستانی)^۷.

س ۷. اگر دختر باکره بدون اذن ولی (پدر
یا جد پدری) ازدواج نماید، حکم این ازدواج
چیست؟

پاسخ:

الف) عقد باطل است (مگر اینکه پدر بعد از
عقد، این ازدواج را اجازه کند).

۱. استفتائات، ج ۲، ص ۳۳۵، س ۱۳۸۱.

۲. عروة الوثقی، ج ۲، فصل فی اولیاء عقد، مسئله ۱۳.

۳. هزار و یک مسئله فقهی، ج ۱، ص ۱۸۲، س ۶۲۹.

۴. رساله، ص ۳۵۵، مسئله ۱۹۸۱.

۵. استفتائات جدید (سال ۱۳۸۹)، ص ۴۳، س ۱۴ (ایشان عقد فرزند خوانده را با
فرض مصلحت منوط به اذن حاکم می‌دانند).

۶. حاشیه عروة الوثقی، فصل فی اولیاء العقد.

۷. امام خمینی، تحریر الوسیله، فصل فی اولیاء العقد مسئله ۱۱ و هدایة العباد
مسئله ۱۱۱۱ و سیستانی، منهاج الصالحین مسئله ۶۴.

آیات عظام: امام «ره»^۱، (صاحب عروه^۲، اراکی «ره»، مکارم، نوری)^۳ و تبریزی^۴ «ره».

توجه: عده‌ای از مراجع فرموده‌اند: "در صورتی که آنها بخواهند به زندگی ادامه دهند، باید پدر این عقد را اجازه کند و اگر خواستند از یکدیگر جدا شوند، باید صیغه طلاق را جاری کنند."

ب: عقد صحیح است. آیات عظام: بهجت، گلپایگانی و فاضل^۵ رحمتهما.

ج: احتیاط واجب آن است که مرد زن را طلاق دهد یا دوباره با اذن پدر، او را عقد کند. آیت الله صافی گلپایگانی^۶.

د: آثار زنا بر این ازدواج مترتب نمی‌شود و هم چنین بنا بر احتیاط واجب نکاح هم صحیح نیست (خوبی «ره»)^۷.

تذکر: نظر بقیه مراجع عظام: (سیستانی، وحید، زنجانی، مظاهری، سیدصادق حسینی شیرازی و مقام معظم رهبری) در این زمینه به دست نیامد.

۸. اگر ولیّ دختر بالغه باکره رشیده، از ازدواج کردن او (با هم کفو شرعی اش) ممانعت

۱. استفتائات، ج ۳، اولیاء عقد، ص ۱۵۹، س ۴.

۲ * صاحب عروه در این مسئله می‌فرماید: لو تزوجت من دون إذن الأب ... وَجِبَ أَنَا إجازة الآخر، أو الفراق بالطلاق، و مراجع مذکور نظری مخالف با صاحب عروه مطرح نفرمودند، لذا برداشت می‌شود نظرشان موافق با ایشان است.

۳. عروه الوثقی، ج ۲، فصل فی اولیاء العقد، ص ۸۵۰، مسئله ۱.

۴. استفتائات جدید، ج ۱، ص ۳۴۹، س ۱۵۴۷.

۵. توضیح المسائل، مسئله ۱۸۹۱ (بنا بر احتیاط تکلیفاً باید از پدر یا جد پدری خود اجازه بگیرد)، گلپایگانی، مجمع المسائل ج ۲، ص ۴۱۶، فاضل، استفتاء دفتر قم.

۶. جامع الاحکام، ج ۲، ص ۱۴، س ۱۲۷۲.

۷. صراط النجاة، ج ۱، ص ۸۳۲.

کند، تکلیف چیست؟

پاسخ:

الف: اذن پدر (مطلقاً) ساقط است.

آیات عظام: (خویی «ره»، وحید)^۱، فاضل «ره»^۲،
مظاهری^۳، مکارم^۴ و سیستانی^۵.

ب: اذن پدر با شرایطی ساقط است.

آیات عظام: بهجت^۶، تبریزی^۷، (اراکي،
گلپایگانی)^۸، امام علیه السلام^۹، زنجانی^{۱۰}، صافی
گلپایگانی^{۱۱} و نوری^{۱۲}.

آیا اذن وصی در ازدواج صغیره معتبر است؟

در ولایت داشتن وصی یا قیم اشکال است و
احتیاط ترک نشود (امام «ره»)^{۱۳}.

در صورتی که صبی اضطرار به تزویج داشته
باشد، وصی ولایت دارد و احتیاط مستحب

۱. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۲۹۳، مقدمه نکاح.

۲. توضیح المسائل، مسئله ۲۴۴۵.

۳. توضیح المسائل، مسئله ۱۹۴۱.

۴. توضیح المسائل، مسئله ۲۰۳۷.

۵. منهاج الصالحین، ج ۳، مسئله ۶۹.

۶. توضیح المسائل، مسئله ۱۸۹۲ (اولاً دختر تمایل به ازدواج داشته باشد، ثانیاً
ازدواج هم به مصلحت او باشد).

۷. استفتائات جدید، ج ۲، س ۱۴۵۶ (در صورتی که دختر نیاز به ازدواج داشته
باشد).

۸. عروة الوثقی، ج ۲، فصل فی اولیاء العقد، مسئله ۱ (در صورتی که دختر تمایل به
ازدواج داشته باشد).

۹. تحریر الوسیله، ج ۲، فصل فی اولیاء العقد، مسئله ۲ (در صورتی که دختر تمایل
به ازدواج داشته باشد).

۱۰. توضیح المسائل، ج ۲، مسئله ۲۳۸۵ (اگر ممانعت ایشان بدون رعایت مصلحت
باشد).

۱۱. جامع الاحکام، ج ۲، ص ۹، س ۱۲۶۰ (در صورتی که کفو دیگری برای دختر پیدا
نشود).

۱۲. توضیح المسائل، مسئله ۲۳۷۳ (در صورتی که دختر احتیاج به شوهر کردن
داشته باشد).

۱۳. تحریر الوسیله مسئله ۱۰.

استیذان از حاکم است (خویی «ره»)^۱.
وصی ولایت بر صغیر و صغیره ندارد، اگر چه
موصی تصریح کرده باشد که ایشان ولایت
داشته باشد. بنابر احتیاط واجب باز هم ولایت
ندارد (گلپایگانی «ره»)^۲.

آیا ولی می تواند دختر مجنون خود را به عقد
کسی در آورد؟
ولی می تواند عقد کند (خویی، امام علیه السلام و
وحید)^۳.

در جنون متصل می تواند، ولی در منفصل
اقوی ولایت از آن حاکم است (صافی
گلپایگانی)^۴.

در جنون متصل، ولایت از آن پدر و جد است،
ولی در منفصل احتیاط به اذن گرفتن از حاکم
و پدر یا جد است (سیستانی)^۵.

در جنون متصل، ولایت از پدر است (بهجت)^۶.
آیا ازدواج سفیه بدون اذن ولی صحیح است؟
اگر ولی ندارد، با اذن حاکم صحیح است
(امام «ره»)^۷.

به احتیاط با اذن ولی و اگر ولی ندارد، از
حاکم اذن بگیرد و اگر در مسائل مالی رشیده
است، ولی در ازدواج رشیده نباشد احتیاط اذن
از حاکم است (خویی، وحید: با وجود پدر اذن

۱. منهاج الصالحین مسئله ۱۲۳۹.

۲. هدایة العباد، گلپایگانی، مسئله ۱۱۰۰.

۳. منهاج الصالحین، خویی مسئله و تحریر الوسیله، امام خمینی، مسئله ۱.

۴. هدایة العباد، گلپایگانی مسئله ۱۱۰۱.

۵. منهاج الصالحین، خویی، مسئله ۵۷.

۶. توضیح المسائل عربی، بهجت، مسئله ۱۸۴۱.

۷. تحریر الوسیله، امام خمینی، مسئله ۷.

از پدر...)^۱.

اگر سفیه مبذر است در صورت فقد ولی،
اذن با حاکم است و در غیر مبذر هم اگر در امر
ازدواج و تعیین مهر سفیه باشد از حاکم اجازه
بگیرد اما اگر بعد از بلوغ سفیه باشد به دست
حاکم شرعی می‌باشد (گلیایگانی «ره»)^۲.
سفاهت در ازدواج اگر سفیه منفصل باشد،
احتیاط اذن از حاکم علاوه بر پدر و جد پدری
لازم است و اگر سفیه متصل باشد، احتیاط
اذن از پدر و جد پدری و در صورت فقد آن دو،
از حاکم اذن بگیرد. و در دختر سفیه بدون اذن
ولی صحیح نیست. (سیستانی)^۳.

۴۷

فتاوی
ره

نکات مسئله:

نکته اول: قابل ذکر است آیات عظام: امام،
فاضل^۴، بهجت، خویی رحمته‌م‌الله، نوری، سیستانی،
وحید خراسانی مسئله را با قید کفو شرعی و
عرفی متذکر شده‌اند.

نکته دوم: قابل ذکر است قید تمایل دختر
به ازدواج، نقشی در حکم مسئله ندارد، زیرا
موضوع بحث عزل ولی می‌باشد.

س ۹. آیا اذن پدر کتابی (مسیحی،
یهودی، زرتشتی) در ازدواج دختر مسلمان لازم
است یا خیر؟
پاسخ:

۱. منهاج الصالحین، خویی مسئله ۱۴۴۱.

۲. هدیة العباد، مسئله ۱۱۰۷.

۳. منهاج الصالحین، سیستانی، مسئله ۶۶.

۴. جامع المسائل، ج ۱، س ۱۴۴۱ و بقیة مراجع همان منابع مذکور.

لازم نیست. (چون این پدر بر دخترش که مسلمان است ولایت ندارد). صاحب عروه^۱ (... لا ولاية لآبِ الْكَافِرِ عَلَى وَلَدِ الْمَسْلُومِ) تذکر: با توجه به اینکه بر نظر صاحب عروه تعلیقه‌ای در این مسئله ذکر نشده است، ظاهراً نظر مراجع با ایشان موافق است.

س ۱۰. آیا در ازدواج با دختر اهل کتاب، اذن پدر لازم است؟

پاسخ: چنانچه آنها اذن پدر را لازم می‌دانند، احتیاط در اذن است. آیت الله فاضل^۲ «ره».

س ۱۱. اگر پدر یا جد پدری، فرزند نابالغ خود را به ازدواج درآورد، آیا پس از بلوغ، او می‌تواند عقد را بهم بزند؟

پاسخ: ۱. اگر ازدواجی که صورت گرفته مفسده نداشته باشد:

الف: نمی‌تواند آن را بهم بزند. (فتوا)
 آیات عظام: (امام، گلپایگانی، اراکی، فاضل، تبریزی، خویی رحمته‌م‌الله، نوری، زنجانی^۳ و صافی گلپایگانی)^۴، مظاهری^۵ و وحید خراسانی^۶.
 ب: بنابر احتیاط واجب نمی‌تواند آن را بهم بزند. آیت الله سید صادق حسینی شیرازی^۷.
 اگر ازدواج مفسده داشته باشد، حق فسخ دارد (یعنی می‌تواند آن را بهم بزند یا امضاء نماید).

۱. عروة الوثقی، ج ۲، فصل فی اولیاء العقد، مسئله ۱۶.

۲. جامع المسائل، ج ۳، س ۱۰۴۳.

۳. این عقد در مورد دختر نابالغ لازم است و نمی‌تواند آن را بهم بزند.

۴. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، مسئله ۲۳۷۵.

۵. توضیح المسائل، مسئله ۱۹۴۰.

۶. توضیح المسائل مسئله ۲۴۳۹.

۷. توضیح المسائل مسئله ۲۳۷۹.

آیات عظام: (امام، گلپایگانی، اراکی، خویی، فاضل، تبریزی رحمتهما، سیستانی، نوری، صافی گلپایگانی)^۱ و حید^۲، مظاهری^۳ و سید صادق حسینی شیرازی^۴.
اگر ازدواج مصلحت داشته باشد، نمی‌تواند آن را بهم بزند.

آیات عظام: بهجت^۵ و فاضل رحمتهما^۶.
اگر ازدواج ضرورت داشته باشد، بنابر احتیاط واجب نباید آن را بهم بزند. آیت الله مکارم^۷.
س ۱۲. کدامیک از اذن پدر و جد پدری در ازدواج دختر باکره مقدم است؟

پاسخ: ولایت هر کدام مستقل است، لذا هر کدام زودتر اجازه دهد نوبت به دیگری نمی‌رسد و اگر اجازه هر دو همزمان بود، اجازه جَد مقدم است. آیات عظام: (امام - خویی، فاضل رحمتهما، مکارم^۸) و سیستانی^۹.
آیا پدر یا جد پدری می‌توانند برای محرم شدن، عقد موقت برای دختر یا پسر صغیر خود داشته باشند؟

جایز است در صورت عدم مفسده برای دختر یا پسر صغیر (امام، گلپایگانی رحمتهما، صافی،

۱. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، مسئله ۲۳۷۵.

۲. منهاج الصالحین، ج ۳، مسئله ۱۲۳۶، توضیح المسائل، مسئله ۲۴۳۹.

۳. توضیح المسائل، مسئله ۱۹۴۰ (پس از اینکه رشید شد).

۴. توضیح المسائل، مسئله ۲۷۲۹.

۵. توضیح المسائل، مسئله ۱۸۹۰ (حتی اگر طفل پسر باشد).

۶. جامع المسائل، ج ۱، س ۱۴۴۲.

۷. توضیح المسائل، مسئله ۲۰۳۶.

۸. عروة الوثقی، ج ۲، اولیاء العقد، مسئله ۹ (تبصره: مسئله فوق مطابق با متن عروه است).

۹. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۲۵ مسئله ۵۸.

نوری، سیستانی و وحید).
 جایز است، ولی باید مصلحت و نفعی برای
 صغیر داشته باشد (خویی، تبریزی و فاضل علیه السلام).
 جایز است و بنابر احتیاط واجب با وجود
 مصلحت وعدم مفسده باشد (مکارم)^۱.
 اگر پدر و جد پدری در ازدواج دختر اختلاف
 کردند، قول کدام مقدم است؟
 اگر پدر و پدر بزرگ در انتخاب شوهر برای
 دختر اختلاف کنند و هر کدام شخص خاصی
 را مد نظر داشته باشند، قول پدر بزرگ مقدم
 است.^۲

اگر مرد و زن به خیال اینکه طرف مقابل
 لیسانس یا کارمند است، یا زن ندارد و بعد
 خلاف آن ثابت شود، آیا عقد صحیح است؟
 در نکاح، علم هر یک از زوج و زوجه به
 اوصاف دیگری از چیزهایی که تفاوت می کند
 میل مردم و موجب زیادی و کمی می شود شرط
 نیست، پس قاعده غرر جاری نمی شود.^۳
 آیا مرد و زنی می توانند برای محرم شدن،
 صیغه برادری و خواهری با هم بخوانند؟
 صیغه خواهر و برادری موجب محرمیت
 نیست و این نحو صیغه در شرع مقدس اسلام
 وجود ندارد (سیستانی، گلپایگانی «ره»)^۴.
 اگر دختری بگوید که: من پدر ندارم (ولی
 ندارم) آیا حرف او قبول است؟

۱. توضیح المسائل مراجع مسئله ۲۴۲۹ و توضیح المسائل وحید مسئله ۲۴۹۲.

۲. عروۃ الوثقی، فصل فی اولیاء العقد مسئله ۹ و حاشیه ای در مسئله نبود.

۳. عروۃ الوثقی، فصل فی العقد مسئله ۲۱.

۴. مجمع المسائل، ج ۲، س ۴۰۰/ استفتائات سیستانی س ۲۰۹۴.

حرفش قبول است (خویی «ره»)^۱.
در قبول کردن حرفش اشکال است، مگر
اینکه مورد اطمینان است (تبریزی «ره»)^۱.
اگر زنی بگوید: بیوه (ثیبه) هستم، آیا حرفش
قبول است؟

قبول است (خویی، تبریزی رحمتهما)^۲.
اگر ظن به صداقت و راستگویی او باشد،
کفایت می‌کند (بهجت «ره»)^۳.

اگر زنی بگوید: یائسه هستم، آیا حرفش
قبول است؟
قبول نیست (اتفاق)^۴.

اگر زن ادعا کند که شوهر ندارد، آیا برای
ازدواج او می‌شود حرفش را قبول کرد، یا نیاز به
فحص است؟

با احتمال صدق می‌شود حرف او را قبول کرد
و نیاز به فحص نیست (امام، گلپایگانی رحمتهما)
سیستانی)^۵.

و اگر متهمه باشد: احتیاط مستحب فحص
کند (امام، فاضل رحمتهما)^۶.
احتیاط واجب، فحص لازم است (گلپایگانی
«ره»، سیستانی)^۷.

در زمان ما که علم پیدا کردن به حال زن

۱. صراط النجاة، ج ۳، س ۷۴۷.

۲. صراط النجاة، ج ۳، س ۳۷۴۷.

۳. استفتائات بهجت، ج ۴، س ۵۰۲۴.

۴. توضیح المسائل مراجع مسئله ۲۴۵۶.

۵. تحریر الوسیله مسئله ۲۲ و هدایة العباد مسئله ۱۰۹۷ و منهاج الصالحین مسئله

۵۳.

۶. تحریر الوسیله مسئله ۲۲ فاضل حاشیه عروه فصل فی المتفرقات النکاح السابعه.

۷. هدایة العباد، مسئله ۱۰۹۷ و منهاج الصالحین مسئله ۵۳.

به سهولت ممکن است، ازدواج بدون فحص
مشکل است (مکارم)^۱.
مطلقاً قبول است (خویی «ره»)^۲.

د: عقد فضولی

مراد از عقد فضولی چیست؟

پاسخ: عقدی است که از طرف غیر ولی یا
غیر وکیل واقع شود (خواه مانند برادر، عمو،
دایی و... از نزدیکان باشد، یا بیگانه باشد) یا
عقدی است که از ناحیه ولی یا وکیل است
در غیر آنچه که مأذون بوده از ناحیه خداوند
متعال یا موکل، مثل آن جایی که اگر ولی،
عقد را برخلاف مصلحت مولی علیه خود انجام
دهد، یا وکیل از آنچه موکل تعیین نموده
تجاوز نماید. (صاحب عروه)^۳.

س ۱: آیا عقد ازدواج به صورت فضولی
صحیح است؟

پاسخ: صحیح است (در صورتی که زن و مرد
بعد از عقد به آن رضایت دهند). همه مراجع^۴.
الأقوی صحّة النكاح الواقع فُضُولاً مع الإجازة^۵.
تذکر: اجازه در صورتی نافذ است که قبلاً
ازدواج ردّ نشده باشد.

۱. حاشیه عروه.

۲. حاشیه عروه.

۳. عروه الوثقی، ج ۲، فصل فی اولیاء العقد، مسئله ۱۸.

۴. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۲۲۷۳ (امام، گلپایگانی، اراکی، خویی، فاضل،
بهجت، تبریزی رحمتهما، نوری، سیستانی، صافی گلپایگانی، مکارم، زنجانی).
(آیت الله وحید خراسانی: توضیح المسائل، مسئله ۲۴۹۲)، (آیت الله مظاهری:
توضیح المسائل، مسئله ۱۹۳۸).

۵. عروه الوثقی، ج ۲، فصل فی اولیاء العقد، مسئله ۱۸.

س ۲. اگر زن یا مرد را به ازدواج مجبور نمایند و بعد از خواندن عقد به آن راضی شوند، آیا عقد صحیح است؟

پاسخ:

الف: در صورتی که بعد از خواندن عقد راضی شوند و بگویند: به آن عقد راضی هستیم، عقد صحیح است.

آیات عظام: (امام، گلپایگانی، خویی، فاضل، تبریزی، بهجت، اراکی رحمتهما، سیستانی^۱، صافی، زنجانی، نوری)^۲، مظاهری^۳، سید صادق حسینی شیرازی^۴ و وحید خراسانی^۵.

ب: احتیاط واجب آنست که صیغه عقد را دوباره بخوانند. آیت الله مکارم^۶.

تذکر: لازم به ذکر است در بین مراجع فوق آیت الله سیستانی اجازه را قولاً یا فعلاً کافی می دانند، در حالی که بقیه مراجع اجازه قولی را در صحت عقد فضولی لازم می دانند.

ه: وکالت در عقد

س ۱. آیا یک نفر می تواند از طرفین (زن و مرد) برای خواندن صیغه عقد وکیل شود؟

پاسخ: بله، احتیاط مستحب آنست که دو نفر

* ۱ طبق نظر ایشان برای اجازه کافی است سخنی بگوید یا کاری انجام دهد که بر رضایت او دلالت داشته باشد.

۲. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، مسئله ۲۳۷۴.

۳. توضیح المسائل، مسئله ۱۹۳۹.

۴. توضیح المسائل، مسئله ۲۷۲۸.

۵. توضیح المسائل، مسئله ۲۴۳۸ (اگر خودشان عقد را خوانده اند چنانچه بعد از عقد راضی شوند عقد صحیح است، اگر دیگری خوانده است در صورتی عقد صحیح است که بگویند به این عقد راضی هستیم).

۶. توضیح المسائل، مسئله ۲۰۳۵.

باشند (مشهور فقهاء).

آیات عظام: (امام، اراکی، گلپایگانی، خویی، فاضل، تبریزی رحمتهما مکارم، صافی گلپایگانی، نوری، سیستانی، زنجانی)^۱ و وحید خراسانی^۲، مظاهری^۳ سید صادق حسینی شیرازی^۴.

تذکر: این مسئله در رساله و جامع المسائل و استفتائات آیت الله بهجت «ره» موجود نبود و همچنین نظر مقام معظم رهبری به دست نیامد.

حکم وکیل شدن یک نفر از طرف زوج و زوجه را بیان کنید؟

جایز است (خویی، وحید رحمتهما)^۵.

احتیاط مستحب است که دو نفر باشند (امام «ره»، سیستانی، گلپایگانی «ره» و صافی)^۶. آیا یک نفر می‌تواند زنی را وکالتاً از طرف زن برای خود عقد کند؟

احتیاط مستحب این است که این کار را نکند، مخصوصاً در ازدواج موقت (خویی «ره»، وحید، سیستانی، امام و گلپایگانی رحمتهما)^۷.

اگر وکیل در عقد بر خلاف آنچه که وکیل شده عقد را واقع کند (مثلاً وکیل در موقت بوده، دائم خوانده یا بالعکس) حکم چیست؟

۱. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، مسئله ۲۳۶۷.

۲. توضیح المسائل، مسئله ۲۴۳۱.

۳. توضیح المسائل، مسئله ۱۹۳۳.

۴. توضیح المسائل، مسئله ۲۷۱۹.

۵. منهاج الصالحین مسئله ۱۲۲۸.

۶. تحریر الوسیله مسئله ۱۶، منهاج الصالحین، خوبی مسئله ۱۲۲۸، منهاج الصالحین، سیستانی مسئله ۴۷، هدایة العباد مسئله ۱۰۹۱.

۷. تحریر الوسیله مسئله ۱۶، منهاج الصالحین مسئله ۴۷، هدایة العباد مسئله

عقد، فضولی می باشد و متوقف بر اجازه طرفین است (کلپایگانی، امام علیه السلام و سیستانی).^۱

و: کیفیت خواندن صیغه عقد دائم اگر خودشان بخوانند:

ماده تزویج

مرد می گوید:	زن می گوید:
قَبِلْتُ التَّزْوِیجَ لِنَفْسِ عَلَى الْمَهْرِ الْمَعْلُومِ	زَوَّجْتُكَ نَفْسِي عَلَى الْمَهْرِ الْمَعْلُومِ (عَلَى الصَّدَاقِ الْمَعْلُومِ)
قَبِلْتُ التَّزْوِیجَ لِنَفْسِ عَلَى الْمَهْرِ الْمَعْلُومِ	زَوَّجْتُ نَفْسِي لَكَ عَلَى الْمَهْرِ الْمَعْلُومِ
قَبِلْتُ التَّزْوِیجَ لِنَفْسِ عَلَى الْمَهْرِ الْمَعْلُومِ	زَوَّجْتُ نَفْسِي مِنْكَ عَلَى الْمَهْرِ الْمَعْلُومِ

۱. هدایة العباد، مسئله ۱۰۸۹، تحریر الوسیله، فصل فی احکام النکاح مسئله ۱۴،
منهاج الصالحین، سیستانی، مسئله ۴۵.

ماده نکاح

مرد می گوید:	زن می گوید:
قَبِلْتُ النِّكَاحَ لِنَفْسِي عَلَى الْمَهْرِ الْمَعْلُومِ	انْكَحْتُكَ نَفْسِي عَلَى الْمَهْرِ الْمَعْلُومِ (عَلَى الصَّدَاقِ الْمَعْلُومِ)
قَبِلْتُ النِّكَاحَ لِنَفْسِي عَلَى الْمَهْرِ الْمَعْلُومِ	انْكَحْتُ نَفْسِي لَكَ عَلَى الْمَهْرِ الْمَعْلُومِ (عَلَى الصَّدَاقِ الْمَعْلُومِ)
قَبِلْتُ النِّكَاحَ لِنَفْسِي عَلَى الْمَهْرِ الْمَعْلُومِ	انْكَحْتُ نَفْسِي مِنْكَ عَلَى الْمَهْرِ الْمَعْلُومِ (عَلَى الصَّدَاقِ الْمَعْلُومِ)

تبصره:

قابل ذکر است که در قبول، مطابقت با
ایجاب، شرط نیست (مثلاً چنانچه ایجاب
بلفظ انْكَحْتُ باشد و قبول با لفظ تزویج، عقد
محقق شود).^۱

اگر دو وکیل بخوانند:

۱. تحریر الوسیله، ج ۳، فصل فی عقد النکاح و احکامه، مسئله ۵.

مادة نكاح

وكيل زن بگوید:	وكيل مرد بگوید:
انكحْتُ موكلَكَ (على) موكَلتِي (فاطمه) على المهر المعلوم	قبلتُ النكاحَ لموكلِي (على) على المهر المعلوم
انكحْتُ مِنْ موكلَكَ (على) موكَلتِي (فاطمه) على المهر المعلوم	قبلتُ النكاحَ لموكلِي (على)
انكحْتُ لموكلَكَ (على) موكَلتِي (فاطمه) على المهر المعلوم	قبلتُ النكاحَ لموكلِي (على)

۵۷

مادة تزويج

وكيل زن بگوید:	وكيل مرد بگوید:
زوّجتُ موكَلتِي (فاطمه) موكلَكَ (على) على المهر المعلوم	قبلتُ التزويجَ لموكلِي (على) على المهر المعلوم
زوّجتُ موكَلتِي (فاطمه) لموكلَكَ (على) على المهر المعلوم	قبلتُ التزويجَ لموكلِي (على) على المهر المعلوم
زوّجتُ موكَلتِي (فاطمه) مِنْ موكلَكَ (على) على المهر المعلوم	قبلتُ التزويجَ لموكلِي (على) على المهر المعلوم

امام «ره»^۱

۱. تحرير الوسيله، ج ۳، فصل في عقد النكاح واحكامه، مسئله ۴.

اگر یک نفر به وکالت از طرفین بخواند:

به وکالت از زن، وکیل بگوید:	به وکالت از مرد وکیل بگوید:
انکحتُ موکلتی (فاطمه) موکلی (علی) علی الصداق المعلوم	قبلتُ النکاحَ لموکلّی علی الصداق المعلوم
انکحتُ لموکلّی (علی) موکلتی (فاطمه) علی الصداق المعلوم	قبلتُ النکاحَ لموکلّی علی الصداق المعلوم
انکحتُ من موکلی (علی) موکلتی (فاطمه) علی الصداق المعلوم	قبلتُ النکاحَ لموکلّی علی الصداق المعلوم

امام «ره»^۱

فصل دوم:
شروط ضمن عقد و احكام آن

شروطی که در ضمن عقد نکاح مطرح می‌شوند عبارتند از:

شروطی که مخالف با مقتضای عقد هستند؛ مانند اینکه خانم شرط کند در عقد موقت، همسرش حق هیچگونه استمتاعی نداشته باشد، در این صورت شرط و عقد باطل است. آیت الله سیستانی^۱.

شروطی که مخالف شرع می‌باشند؛ مانند اینکه زن شرط کند هر موقع دوست داشت از منزل خارج شود و هرکجا دوست داشت برود و شوهرش مانع او نشود، یا شرط کند که امر طلاق و جماع به اختیار او باشد، این شرط باطل است، ولی عقد را باطل نمی‌کند. آیات عظام: امام «ره»^۲، سیستانی^۳، (خویی، وحید خراسانی)^۴، فاضل «ره»^۵.

شروطی که مخالف شرع و مقتضای عقد نیستند (شروط جایز)

مانند شرایطی که در مسائل بعدی ذکر می‌شود. در این صورت وفاء به شرط تکلیفاً واجب است و در صورت تخلف عقد باطل نمی‌شود و حق فسخ هم برای مشروط له نمی‌باشد.

۱. منهاج الصالحین، ج ۳، تکمیل فی الشروط المذكورة فی النکاح، مسئله ۳۳۱.

۲. تحریر الوسیله، ج ۳، خاتمه فی شروط المذكورة فی عقد النکاح، مسئله ۲.

۳. منهاج الصالحین، ج ۳، همان.

۴. منهاج الصالحین، ج ۳، الفصل السابع فی المهر، مسئله ۱۳۵۹.

۵. الاحکام الواضحة، المهر، مسئله ۱۷۳۱.

شروط جایز (شروطی که مخالف شرع و مقتضای عقد نیستند)

س ۱. آیا زن می‌تواند در ضمن عقد خود شرط کند که همسرش او را از شهرش بیرون نبرد، یا در شهر معلومی اسکان دهد؟
پاسخ: بله، می‌تواند شرط کند و بر مرد نیز لازم است به شرط عمل کند.

آیات عظام: امام خمینی^۱، خویی^۲، اراکی^۳، فاضل^۴، سیستانی^۵، نوری^۶ و مظاهری^۷.

تبصره:

آیات عظام وحید خراسانی، سیدصادق حسینی شیرازی، بهجت «ره»، زنجانی و مکارم به صراحت متذکر این مسئله نشده‌اند، اما از آنجا که همه مراجع شرط جایز را در ضمن عقد نکاح صحیح می‌دانند، این شرط نیز صحیح است.

س ۲. آیا در عقد موقت زن می‌تواند در ضمن عقد، شرط عدم دخول کند؟
پاسخ: بله چنین شرطی صحیح است.
(همه مراجع^۸).

س ۳. آیا زن در ضمن عقد دائم می‌تواند

۱. تحریر الوسیله، ج ۳، فی الشروط المذكورة فی عقد النکاح، مسئله ۱.

۲. توضیح المسائل، مسئله ۲۴۶۰.

۳. توضیح المسائل، مسئله ۲۴۶۵.

۴. الاحکام الواضحة، مسئله ۱۷۳۱.

۵. منهاج الصالحین، ج ۳، فی الشروط المذكورة فی النکاح، مسئله ۳۳۶.

۶. توضیح المسائل، مسئله ۲۴۴۷.

۷. توضیح المسائل، مسئله ۱۹۷۸.

۸. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، مسئله ۲۴۲۳، (آیت الله مظاهری: توضیح

المسائل، مسئله ۱۹۷۸)، (آیت الله وحید خراسانی: توضیح المسائل، مسئله

۲۴۸۷).

شرط کند که دخول صورت نگیرد؟
پاسخ: بله، می‌تواند چنین شرطی کند.
 آیات عظام: سیستانی^۱، مظاهری^۲، بهجت^۳ و
 تبریزی رحمته‌الله^۴.

تبصره: مراجع دیگر متذکر این شرط در ضمن
 عقد دائم نشده‌اند.

س ۴. آیا زن می‌تواند با شوهر شرط کند
 که امر تدریس یا درس خواندن را ادامه دهد و
 در جلسات مختلف شرکت کند؟

پاسخ: بله، اگر بر این شرط توافق حاصل
 شود لازم الاجراء است. (آیت الله مکارم^۵)

س ۵. آیا زوج یا زوجه می‌تواند در ضمن
 عقد دائم یا موقت شرط نماید که مدتی از
 بچه‌دار شدن جلوگیری نماید؟

پاسخ: مانعی ندارد. (آیت الله تبریزی «ره»^۶)
س ۶. آیا مرد می‌تواند در ضمن عقد ازدواج
 با همسر خود شرط کند که پوشیه بزند؟ (در
 حالی که زن مقلد کسی است که عدم ستر
 وجه را جایز می‌داند) در این فرض وظیفه زن
 چیست؟

پاسخ: بله، چنین شرطی جایز است. (در
 فرض مزبور واجب است بر زن که وفاء به شرط
 کند).

۱. توضیح المسائل، مسئله ۲۳۸۹.

۲. توضیح المسائل، مسئله ۱۹۷۸.

۳. استفتائات، ج ۴، س ۴۶۴۱ (اگر این شرط عقلایی و غیر سفهی باشد، نافذ است).

۴. استفتائات، ج ۱، س ۱۵۱۵.

۵. استفتائات جدید، ج ۳، ص ۲۳۳، س ۶۱۵ و ج ۲، ص ۳۱۳، س ۹۰۱.

۶. استفتائات، ج ۲، س ۱۳۷۰.

آیت الله تبریزی «ره»^۱.

س ۷. اگر زن مهریه خود را به شوهرش ببخشد و بگوید: هبه من به شرط اینست که تا وقتی من زنده هستم زن دوم نگیری، در این صورت چند سؤال مطرح است:

الف: آیا این شرط از نظر شرعی صحیح است؟

پاسخ: اشکالی ندارد.

ب: آیا در طول عمل کردن مرد به این شرط، مهریه از گردن او ساقط است؟

پاسخ: بله، ساقط است.

ج: چنانچه مرد از این شرط تخلف کند و ازدواج نماید زن می‌تواند مهریه‌اش را پس بگیرد؟

پاسخ: بله در صورت تخلف، زن می‌تواند مهریه‌اش را پس بگیرد. (آیت الله مکارم^۲)

س ۸. اگر زن در متن عقد ازدواج شرط کند که علاوه بر مهریه، مبلغی را به پدر و مادر او بدهند آیا این شرط صحیح و لازم الوفاء می‌باشد؟

پاسخ: این شرط صحیح است، و واجب الوفاء است.

آیات عظام: امام «ره»^۳ و مکارم^۴.

س ۹. آیا مرد می‌تواند در ضمن عقد به همسر خود شرط کند که کارهای معمول منزل را انجام دهد؟ در صورتی که زن به این شرط

۱. استفتائات، ج ۲، ص ۳۴۵، س ۱۴۲۰.

۲. استفتائات جدید، ج ۲، ص ۳۱۴، س ۹۰۹.

۳. استفتائات، ج ۳، ص ۱۰۳، س ۶۳.

۴. استفتائات، ج ۲، ص ۳۱۵، س ۹۱۱.

عمل نکند حکم چیست؟

پاسخ: شرط صحیح و واجب الوفاء است، و شرط ضمن عقد نکاح (شرط جایز) الزام آور هست، اما خیار آور نیست (یعنی حق خیار فسخ نکاح را برای فرد مقابل ثابت نمی‌کند).

آیت عظام: بهجت^۱ و امام^۲ علیهما السلام.

۶۵ س ۱۲. آیا زن در ضمن عقد ازدواج می‌تواند

شرط کند که وکیل در طلاق، خودش باشد؟

پاسخ: بله، این شرط صحیح است و مرد می‌تواند زن را وکیل کند که از طرف او خودش را طلاق بدهد.

آیات عظام: بهجت^۲، خویی^۴، فاضل^۵ علیهما السلام،

وحید خراسانی^۶، سیستانی^۷ و مکارم^۸.

۶۵ س ۱۱. آیا زن می‌تواند در ضمن عقد نکاح

حق وکالت در طلاق را از طرف مرد برای فرد

ثالث شرط نماید؟

پاسخ: اشکال ندارد. (آیت الله مکارم^۹).

تبصره: ظاهراً در این مسئله با توجه به مسئله

قبل اختلافی نیست.

۶۵ تذکر: شرط وکالت در طلاق به دو صورت

۱. استفتائات، ج ۴، ص ۲۷، س ۴۶۴۲.

۲. استفتائات، ج ۳، ص ۱۰۱، س ۵۶ (البته فقط قسمت اول سؤال در استفتائات امام ذکر شده است).

۳. استفتائات، ج ۴، س ۴۶۱۸.

۴. منهاج الصالحین، ج ۳، مسئله ۱۳۵۹ (البته ایشان این شرط را در موارد خاصی جایز نمی‌دانند. مانند اینکه مثلاً اگر مرد به سفر طولانی برود، زن وکیل در طلاق باشد).

۵. الاحکام الواضحة، مسئله ۱۷۳۱.

۶. منهاج الصالحین، خویی، ج ۳، مسئله ۱۳۵۹.

۷. منهاج الصالحین، ج ۳، مسئله ۳۳۴ (چه در موارد خاص یا مطلقاً).

۸. استفتائات جدید، ج ۲، س ۹۰۶.

۹. استفتائات جدید، ج ۲، ص ۳۱۳، س ۹۰۴.

قابل تصور است:

گاهی به نحو شرط نتیجه است. ۲. گاهی به نحو شرط فعل است.

شرط نتیجه: مانند اینکه زن در ضمن عقد ازدواج می‌گوید: "به شرطی همسر شما می‌شوم که وکیل شما باشم در طلاق خودم". (یعنی در ضمن عقد ازدواج، وکالت در طلاق را برای خود قرارداد است) که این وکالت قابل عزل نیست.

شرط فعل: مانند اینکه زن در ازدواج شرط کند که مرد به او وکالت در طلاق بدهد، (یعنی الآن وکالت موجود نیست، بلکه مرد فقط شرط را پذیرفته است).

آیات عظام: امام^۱، فاضل^۲، و بهجت^۳ رحمته‌م.

آیت الله مکارم: شرط نتیجه از نظر علمی جایی می‌تواند باشد که عقد مورد شرط، احتیاج به صیغه خاصی نداشته باشد مثل بیع و اجاره... و امثال اینها، ولی در عقود مثل طلاق و نکاح و این مطلب جریان ندارد، چون صیغه خاصی ندارد، پس شخص نمی‌تواند در ضمن معامله چنین شرط کنند که فلان کار کردی عقد نکاح منفسخ باشد.^۴

۶۵ س ۱۲. امروزه عاقد با گرفتن کلیه شروط مذکور در قباله بدون قرائت شروط، صیغه را جاری می‌کند و حال آنکه اگر مرد این شروط را

۱. استفتائات، ج ۳، س ۶۷، یاورقی.

۲. جامع المسائل، ج ۱، ص ۴۰۴، س ۱۵۳۲.

۳. استفتائات، ج ۴، ص ۳۲ و ۳۱، س ۴۶۵۸.

۴. بیك/احكام، ك شماره ۱ ص ۱.

بداند ممکن است قبول نکند، در صورت جهل به شروط وظیفه چیست؟

پاسخ: باید شروط مذکوره به زوجین تفهیم شود. (آیات عظام بهجت «ره»، نوری مکارم^۱).

متفرعات شرط بکارت

س ۱. اگر پرده بکارت دختر بواسطه غیر دخول (مانند پریدن، تصادف، شیء نوک تیز، انگشت و ...) از بین برود، آیا او باکره به حساب می آید یا خیر؟

پاسخ: بله، باکره محسوب می شود. (همه مراجع^۲).

س ۲. اگر پرده بکارت دختر بواسطه زنا یا وطی به شبهه از بین برود، آیا باکره محسوب می شود یا خیر؟

پاسخ:

الف: بله، باکره به حساب می آید. آیات عظام: بهجت «ره»^۳، سیستانی^۴، (نوری و صاحب عروه)^۵، زنجانی^۶.

ب: خیر، باکره محسوب نمی شود. آیات عظام: مکارم^۷، (وحید خراسانی و خویی «ره»)^۸.

۱. استفتائات، ج ۴، ص ۳۲، س ۴۶۵۸ استفتاء حضوری از دو بزرگوار.

۲. عروه الوثقی، فصل فی اولیاء العقد، مسئله ۲ و حواشی فقهاء.

۳. توضیح المسائل، مسئله ۱۸۹۱.

۴. منهاج الصالحین، ج ۳، اولیاء عقد، مسئله ۷۰.

۵. عروه الوثقی، فصل فی اولیاء العقد، مسئله ۲ (آیت الله نوری تعلیقه ای بر نظر صاحب عروه ندارند).

۶. توضیح المسائل، ج ۲، مسئله ۲۳۸۶ (با توجه به اینکه ایشان در این مسئله اذن پدر را برای ازدواج او شرط می دانند).

۷. تعلیقه بر عروه الوثقی، فصل فی اولیاء العقد، مسئله ۲.

۸. منهاج الصالحین، ج ۳، اولیاء عقد، مسئله ۱۲۳۷.

(فاضل و امام علیه السلام)^۱.

س ۳. اگر پرده بکارت خانم با فرض دخول سالم بماند، آیا باکره به حساب می‌آید یا خیر؟

پاسخ: خیر چنانچه دخول صورت گرفته باشد و به جهت کششی بودن پرده بکارت، پرده سالم بماند دیگر این خانم باکره به حساب نمی‌آید. (آیات عظام: نوری^۲ و سیستانی^۳).

س ۴. آیا با ترمیم پرده بکارت، خانم باکره محسوب می‌شود؟

پاسخ: بله، باکره به حساب می‌آید. (آیت الله مکارم^۴).

شروط غیر جایز

س ۱. آیا شوهر می‌تواند ضمن عقد ازدواج عدم انفاق را (به معنای اسقاط حق نفقه) شرط کند؟

پاسخ: خیر، چنین شرطی صحیح نیست. آیات عظام: بهجت^۵ و مکارم^۶.
س ۲. آیا مرد می‌تواند در ضمن عقد نکاح،

۱. تعلیقه بر عروة الوثقی، فصل فی اولیاء العقد، مسئله ۲ (این دو بزرگوار فرمودند: لکن احتیاط ترک نشود). یعنی برای ازدواج بعدی احتیاط مستحب است که از پدر اذن بگیرد.

۲. استفتائات (هزار و یک مسئله)، ج ۱، ص ۱۹۵، مسئله ۶۷۲.

۳. منهج الصالحین، ج ۳، اولیاء عقد، مسئله ۷۰ (در صورتی که خانم مدخوله از ناحیه همسرش باشد ولو پرده بکارت سالم بماند، باکره به حساب نمی‌آید).

۴. استفتائات، ج ۳، ص ۲۳۴، اولیاء عقد، س ۶۱۷.

۵. استفتائات، ج ۴، ص ۲۷، س ۴۶۴۰ (عدم استحقاق را نمی‌تواند شرط کند).

ولی عدم انفاق فعلیه را می‌تواند شرط کند).

۶. استفتائات جدید، ج ۲، ص ۳۱۴، س ۹۰۹ (ولی زن می‌تواند نفقه خود را

ببخشد).

حق ازدواج مجدد را از خود سلب کند؟
پاسخ: این شرط صحیح نیست آیات عظام:
 مکارم^۱ و بهجت^۲ «ره»^۲.
 «س ۳». زنی با شوهرش شرط کرده بود که
 بعد از ۵ سال از ازدواج، او را طلاق بدهد، آیا این
 شرط لازم الوفاء است؟
پاسخ: شرط مذکور از جهت اینکه منافات با
 عقد دائم دارد محل اشکال است، بلکه دائمی
 بودن عقد با این شرط هم مورد اشکال است.
 آیت الله تبریزی^۳ «ره»^۳.

حکم تخلف از شرط

«س ۱». اگر هنگام عقد ازدواج یکی از زوجین
 شرایطی را قبول کند و پس از ازدواج تخلف کند
 چه حکمی دارد؟

پاسخ:

شروط ضمن عقد:

الف: اگر شرط صحیح و نافذ بوده، تخلف از
 آن حرمت تکلیفی دارد و الزام آور است، ولی حق
 فسخ نمی آورد.

آیات عظام: بهجت^۴، تبریزی^۵ رحمتهما.

ب: اگر شرط به عنوان صفت کامل یا عدم
 نقص باشند، در صورت تخلف خیار فسخ
 می آورد.

۱. استفتائات جدید، ج ۲، س ۹۰۷.

۲. استفتائات، ج ۴، س ۴۶۵۵.

۳. استفتائات، ج ۱، ص ۳۳۹، س ۱۵۰۴.

۴. استفتائات، ج ۴، ص ۳۰، س ۴۶۵۳.

۵. استفتائات، ج ۱، ص ۳۳۴ و ۱۴۵۸ و ص ۳۲۵، س ۱۳۳۸.

آیات عظام: امام «ره»^۱، مکارم^۲، سیستانی^۳،
نوری^۴.

توجه: اگر صفت کمال یا عدم نقصی
در ضمن عقد شرط نشود، بلکه در ضمن
خواستگاری یا گفتگوها مطرح شود به منزله
شرط است. بنابراین چنانچه عقد ازدواج مبنی
بر صفت کمال یا عدم نقصی واقع شود و پس
از عقد، خلاف آن روشن شود طرف مقابل حق
فسخ دارد.

۱. تحریر الوسیله، ج ۱، القول فی العیوب الموجبه لخیار الفسخ و التذلیس، مسئله
۱۳.

۲. استفتانات جدید، ج ۳، ص ۶۱۵ و ج ۲، ص ۹۵۱.

۳. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۸۸، مسئله ۲۸۲، ۲۸۳، ۲۸۴.

۴. استفتانات (هزار و یک مسئله) ج ۱، ص ۶۷۳.

فصل سوم:
عیوبی که موجب فسخ ازدواج می شود

الف: عیوب مختص به زنان (در این فرض حق فسخ برای مرد است).
ب: عیوب مختص به مردان (در این فرض حق فسخ برای زن است).

عیوب مختص به زنان:

اگر مرد بعد از عقد بفهمد که زن یکی از این هفت^۱ عیب را دارد، می‌تواند عقد را بهم بزند؛ دیوانگی (دائمی باشد یا ادواری)
مرض خوره
مرض بَرَص (پسی)
کوری

شَل بودن بطوریکه واضح باشد^۲ (زمین گیر بودن)^۳

قَرَن: آنکه گوشت یا استخوان یا غده‌ای در فرج او باشد که مانع نزدیکی شود.^۴ (همه مراجع^۵)

آنکه افضاء شده است. (یعنی راه بول و حیض، یا راه غائط و حیض زن یکی شده باشد).

۱. سیستانی: شش عیب.

۲. آیات عظام: امام، اراکی، تبریزی، بهجت رحمته‌م، نوری، سیستانی، زنجان، توضیح المسائل مراجع، ج ۲، ص ۴۶۱، مسئله ۲۳۸۰.

۳. آیات عظام: خوبی، گلپایگانی، فاضل رحمته‌م، صافی گلپایگانی، توضیح المسائل مراجع، همان.

۴. آیت الله سیستانی: خواه مانع نزدیکی یا آبتن شدن او بشود یا نه. توضیح المسائل، ص ۳۸۲، مسئله ۲۳۴۷.

۵. آیت الله زنجانی: خواه مانع نزدیکی یا باعث تنفر از نزدیکی بشود یا نه. توضیح المسائل، ج ۲، مسئله ۲۳۸۹.

۵. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، ص ۴۶۱، مسئله ۲۳۸۰.

همه مراجع به غیر از آیت الله سیستانی و بهجت^۱.

بهجت: در افضاء، جواز فسخ عقد محل اشکال است و در این صورت مراعات احتیاط کند.^۲

سیستانی: در مورد افضاء احتیاط است که در صورت جدایی طلاق دهد و در صورت ازدواج دوباره عقد کنند^۳.

نکته:

قابل ذکر است نظر مراجع عظام در رابطه با افضاء متفاوت است:

الف: چنانچه راه بول و حیض زن یکی شود، از مصادیق افضاء می باشد و موجب خیار فسخ است. (همه مراجع^۴).

ب: اگر راه حیض و غائط یکی شده باشد، بعضی قائل به احتیاط هستند. یعنی اگر مرد بعد از عقد بفهمد که زن در حال عقد افضاء شده بوده است، چنانچه بخواهد از او جدا شود احتیاطاً او را طلاق بدهد.

آیات عظام: امام^۵، بهجت^۶، فاضل^۷ و نوری^۸.

۱. در رابطه با افضاء، آیت الله سیستانی می فرماید: اگر مرد بعد از عقد بفهمد زن در حال عقد افضاء شده بوده، در اینکه بتواند عقد را بهم بزند اشکال است و احتیاط لازم آنست که چنانچه عقد را بهم بزند، طلاق نیز بدهد. توضیح المسائل، مسئله ۲۳۴۷.

۲. توضیح المسائل عربی، بهجت «ره»، مسئله ۱۸۴۵.

۳. منهاج الصالحین، سیستانی، مسئله ۲۶۳.

۴. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، ص ۴۶۱، مسئله ۲۳۸۰.

۵. توضیح المسائل، مسئله ۲۳۸۰.

۶. توضیح المسائل، مسئله ۱۸۹۳.

۷. توضیح المسائل، مسئله ۲۴۴۸.

۸. توضیح المسائل، مسئله ۲۳۷۶.

نکته:

برای تشخیص مصداق افضاء و احکام دقیق آن به عروة الوثقی جلد ۲ کتاب النکاح، فصل فی وطی الزوجة الصغیرة، مسئله ۳ مراجعه شود. **س ۶۵** ۱. زنی که دارای عیب قَرَن است، اما با عمل جراحی می‌تواند رفع عیب کند، آیا شوهرش حق فسخ دارد؟

پاسخ:

الف: قبل از رفع عیب، ظاهراً می‌تواند فسخ کند. آیت الله بهجت «ره»^۱.

ب: بعد از رفع عیب:

حق فسخ ندارد. آیات عظام: نوری^۲ و مکارم^۳.

حق فسخ مشکل است. آیت الله فاضل^۴.

عیوب مختص به مردان؛

جنون - جَبَّ - عِنَن - خَصَاء

سیستانی: ۱. جب ۲. عنن و در مابقی، اگر بعد از عقد حاصل شود که حق فسخ ندارد و در مابقی عقد، محل اشکال است. و اگر فسخ کرد احتیاط در عدم بار کردن آثار زوجیت و اجنبی است^۵.

۱. استفتائات، ج ۴، ص ۸۱، س ۴۸۵۶.

۲. هزار و یک مسئله فقهی، ج ۱، مسئله ۶۷۵.

۳. استفتائات، ج ۲، س ۹۶۲ (ایشان می‌فرمایند: هرگاه درمان به سهولت انجام گیرد و زن با هزینه خود اقدام کند، خیار فسخ جاری نیست).

۴. جامع المسائل، ج ۱، س ۱۵۰۷.

توجه: در مسئله فوق غیر از منابع موجود، به این منابع هم رجوع شده است:

آیات عظام: (صافی گلپایگانی: توضیح المسائل، مسئله ۲۳۸۹)، (مظاهری: توضیح

المسائل، مسئله ۱۹۴۲)، (گلپایگانی «ره»: توضیح المسائل مسئله ۲۳۸۹)،

(زنجان: توضیح المسائل، ج ۲، مسئله ۲۳۸۹).

۵. منهاج الصالحین، سیستانی مسئله ۲۶۵.

جنون:

(چنانچه فرد به گونه‌ای باشد که اوقات نماز را تشخیص ندهد، مجنون محسوب می‌شود)^۱
 ۶۵ س ۱. اگر زن بعد از عقد بفهمد شوهر او دیوانه است، آیا حق فسخ عقد را دارد؟
 پاسخ: نظر آیات عظام در این زمینه متفاوت است:

الف: این عیب مطلقاً (چه قبل از عقد باشد، یا بعد از عقد بوجود آمده باشد).
 موجب خیار فسخ برای زوجه می‌شود.
 آیات عظام: (امام، اراکی، تبریزی، گلپایگانی، فاضل خویی رحمته‌الله نوری، صافی گلپایگانی، بهجت «ره»، مکارم)^۲، سید صادق شیرازی^۳.
 بنابر احتیاط واجب زن حق فسخ ندارد.
 (اگر چنین کرد، احتیاط واجب آنست که اگر بخواهند به زندگی زناشویی ادامه دهند، دوباره عقد کنند و اگر بخواهند جدا شوند، طلاق داده شود. آیت الله سیستانی^۴.
ب: اگر قبل از عقد باشد، زن حق فسخ دارد.
 آیات عظام: وحید خراسانی^۵ و مظاهری^۶.
 اگر بعد از عقد حادث شده باشد، چنانچه زن بخواهد از او جدا شود، بنابر احتیاط واجب طلاق

۱. *تحریر الوسيله* امام «ره» ج ۳، القول فی العیوب الموجبة لخیار الفسخ و التدلّیس.
 ۲. *توضیح المسائل* مراجع، ج ۲، مسئله ۲۳۸۱ *منهاج الصالحین*، خویی، مسئله ۱۳۴۱ (آیات عظام: بهجت «ره»، مکارم و سید صادق شیرازی، قید قبل از عقد و بعد از عقد را بیان نکردند).
 ۳. *توضیح المسائل*، مسئله ۲۷۳۰.
 ۴. *توضیح المسائل*، ص ۳۸۲، مسئله ۲۳۴۸.
 ۵. *منهاج الصالحین*، ج ۳، الفصل السادس فی العیوب، مسئله ۱۳۴۱.
 ۶. *توضیح المسائل*، مسئله ۱۹۴۳.

جاری شود.
آیت الله وحید خراسانی^۱.

جَبِّ:

یعنی قطع شدن آلت مردانگی بطوریکه قادر بر دخول نباشد^۲.

س ۱. آیا این عیب در مردان حق فسخ را برای زن ثابت می‌کند؟

پاسخ: مشهور قائلند این عیب از عیوبی است که زن حق خیار فسخ دارد. (همه مراجع^۳)

س ۲. بطور مطلق یا در فرضی که قبل از عقد باشد؟

پاسخ: نظر مراجع در این قسمت متفاوت است:

الف: این عیب چه قبل از عقد باشد یا بعد از عقد حادث شده باشد، موجب خیار فسخ برای زوجه می‌شود.

آیات عظام: (تبریزی، خویی، گلپایگانی، فاضل^۴، سیستانی، وحید، نوری، صافی، بهجت «ره»، مکارم)^۴ و سید صادق شیرازی^۵ و زنجانی^۶.

ب: در صورتی که این عیب قبل از عقد باشد

۱. منهاج الصالحین، سیستانی، ج ۳، مسئله ۱۳۴۱.

۲. تحریر الوسیله، امام خمینی «ره»، ج ۳، القول فی العیوب الموجبة لخیار الفسخ و التذلیس.

۳. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، مسئله ۲۳۸۱.

۴. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، مسئله ۲۳۸۱ (آیات عظام: بهجت «ره» مکارم، سید صادق حسینی شیرازی و زنجانی قید قبل از عقد و یا بعد از عقد را ذکر نفرمودند).

۵. توضیح المسائل، مسئله ۲۷۳۰.

۶. توضیح المسائل، مسئله ۲۳۹۰.

و زن نمی دانسته، می تواند عقد را بهم بزند.
 آیات عظام: امام «ره»^۱ و مظاهری^۲.
 ج: اگر عیب بعد از عقد حادث شده، بعید نیست که زن حق فسخ ندارد. امام «ره»^۳.
 نکته: ولی اگر این عیب بعد از وطی باشد، اقوی عدم خیار است (گلپایگانی، خویی رحمتهما و وحید)^۴.

عِنَن:

بیماری و مرضی است که مانع برخاستن آلت مردانگی می شود.^۵
س آیا این عیب در مردان مطلقاً موجب خیار فسخ می شود، یا در صورتی که قبل از عقد باشد؟

پاسخ:

نظر مراجع در این زمینه متفاوت است:
الف: مطلقاً (چه قبل از عقد یا بعد از عقد)
 این عیب موجب خیار فسخ است، به شرطی که حتی یک مرتبه دخول نکرده ولو دبراً ولو اینکه غیر این زن باشد.

آیات عظام: (امام، خویی، تبریزی، گلپایگانی، اراکی، بهجت، فاضل رحمتهما سیستانی، نوری، مکارم، صافی گلپایگانی)^۶، وحید

۱. تحریر الوسیله، ج ۳، القول فی العیوب الموجبة لخیار الفسخ والتدلیس.

۲. توضیح المسائل، مسئله ۱۹۴۳.

۳. تحریر الوسیله، همان.

۴. هدایة العباد، مسئله ۱۲۳۷ و منهاج الصالحین، مسئله ۱۳۴۱.

۵. تحریر الوسیله، ج ۳، القول فی العیوب الموجبة لخیار الفسخ والتدلیس.

۶. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۲۳۸۱ تحریر الوسیله مسئله ۱۸ هدایة العباد مسئله ۱۲۳۷، (آیات عظام: مکارم و بهجت قید قبل از عقد و بعد از عقد را ذکر نفرمودند).

خراسانی^۱ و سید صادق حسینی شیرازی^۲.
 نکته: آیت الله خویی: قید دخول غیر ندارند^۳.
 سیستانی: اگر بعد از وطی عنن حاصل شود،
 در ثبوت خیار اشکال است، اگر چه ثبوت خالی
 از وجه نیست و احتیاط کند^۴.
 ب: این عیب در صورتی که قبل از عقد باشد
 موجب خیار فسخ می شود. آیت الله مظاهری^۵.

خَصَاء:

یعنی کشیدن یا کوبیدن بیضه ها. امام
 «ره»^۶.

س ۱. آیا این عیب در مردان از عیوبی است
 که زن حق فسخ دارد؟

پاسخ:

الف: مشهور فقهاء قائلند که از عیوب موجب
 فسخ می باشد. (همه مراجع^۷ به غیر از آیت الله
 سیستانی و تبریزی «ره»^۸).

ب: در این فرض بنا بر احتیاط واجب زن حق
 فسخ ندارد. (آیت الله سیستانی^۸).

تذکر: آیت الله تبریزی «ره» متذکر این عیب
 نشده اند.

س ۲. آیا این عیب مطلقاً موجب خیار فسخ

۱. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۳۱۵، الفصل السادس فی العیوب، مسئله ۱۳۴۱.

۲. توضیح المسائل، مسئله ۲۷۳۰.

۳. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۳۱۵، الفصل السادس فی العیوب، مسئله ۱۳۴۱.

۴. منهاج الصالحین سیستانی، مسئله ۲۶۷.

۵. توضیح المسائل، مسئله ۱۹۴۳.

۶. تحریه الوسیله، ج ۳، القول فی العیوب.

۷. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، مسئله ۲۳۸۱.

۸. توضیح المسائل، مسئله ۲۳۴۸.

می‌شود، یا در صورتی که قبل از عقد باشد؟
پاسخ: در صورتی که قبل از عقد باشد. (همهٔ
 مراجعی که این عیب را از عیوب موجب فسخ
 می‌دانند)^۹

تذکر: (عیب مشترک)

جنون از عیوبی است که هم در زن و هم در
 مرد موجب خیار فسخ می‌شود، با این تفاوت
 که در زن‌ها در صورتی موجب فسخ می‌شود که
 قبل از عقد باشد، ولی در مردان چه قبل از عقد
 یا بعد از عقد باشد (طبق نظر مشهور) موجب
 خیار فسخ می‌باشد.

آیات عظام: خویی «ره» و خویی وحید: در
 جنون حاصل شده بعد از عقد و قبل از دخول،
 بنا بر اقرب حق فسخ دارد گرچه احتیاط ترک
 نشود.^{۱۰}

عیوب متفرقه

س ۱. آیا بیماری صرع موجب فسخ نکاح
 می‌شود؟

پاسخ: خیر، موجب فسخ نمی‌شود. آیات
 عظام: امام^{۱۱}، فاضل^{۱۲} رحمتهما، سیستانی^{۱۳}، مکارم^{۱۴} و

۹. (امام خمینی، اراکی، گلپایگانی، فاضل، بهجت رحمتهما، نوری و صافی: توضیح
 المسائل مراجع، مسئله ۲۳۴۸) (آیت الله مظاهری، توضیح المسائل، مسئله
 ۱۹۴۳) (آیت الله مکارم، استفتائات، ج ۲، ص ۹۴۳). (آیت الله خویی «ره» و
 وحید، منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۳۱۵، مسئله ۱۳۴۱).
 ۱۰. منهاج الصالحین مسئله ۱۳۴۲.
 ۱۱. تحریر الوسیله، ج ۳، القول فی العیوب الموجبة لخيار الفسخ، ص ۵۲۰.
 ۱۲. جامع المسائل، ج ۱، ص ۱۵۱۵.
 ۱۳. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۸۳، مسئله ۲۶۲.
 ۱۴. استفتائات، ج ۱، ص ۶۹۹.

صافی گلپایگانی^۱.

س ۲. آیا بچه دار نشدن از عیوب موجب فسخ است؟

پاسخ: خیر، موجب فسخ نمی‌شود. آیات عظام: امام^۲، فاضل^۳ و سیستانی^۴.

س ۳. آیا ضعیف بودن چشم (عینکی بودن)، (لکنت زبان، کچلی و ...) از عیوبی است که موجب حق فسخ بشود؟

پاسخ: خیر، موجب فسخ نمی‌شود. امام «ره»^۵.

تذکر: با توجه به اینکه عیوب مذکوره (عینکی بودن، لکنت زبان و کچلی) از عیوبی نیست که در منابع به آن تصریح شده باشد، لذا حق خیار فسخ ثابت نیست، اما لازم به ذکر است اگر در این موارد تدلیس شود، از باب تدلیس حق خیار فسخ ثابت است. برای توضیح بیشتر آن به مبحث تدلیس رجوع شود.

احکام فسخ

س ۱. آیا در فسخ به عیوب، نیاز است به حاکم رجوع شود؟

پاسخ: خیر، در هیچکدام از عیوب مذکوره برای فسخ (چه از ناحیه زن باشد یا مرد) نیازی به رجوع به حاکم نیست، بلکه ذوالخیار

۱. جامع الاحکام، ج ۲، ص ۱۶، س ۱۲۷۹.

۲. تحریر الوسیله، ج ۳، القول فی العیوب الموجبة لخیار الفسخ، مسئله ۲.

۳. جامع المسائل، ج ۱، س ۱۵۱۹.

۴. منهاج الصالحین، ج ۳، مسئله ۲۶۹.

۵. تحریر الوسیله، همان، القول فی العیوب الموجبة لخیار الفسخ.

(کسی که حق خیار برای اوست) خودش می‌تواند عقد نکاح را فسخ کند.

البته غیر از عَنَن، که با وجود این عیب لازم است زن و مرد به حاکم رجوع کنند برای تعیین مدت. (زیرا از وظائف حاکم است که در فرض مذکور به مدت یکسال به آنها مهلت دهد، اگر در این مدت مرد توانست نزدیکی کند زن حق فسخ ندارد،) حتی با زن دیگری غیر از همسرش) و الا پس از یک سال زن حق فسخ دارد.

آیات عظام: امام «ره»، گلپایگانی^۱، سیستانی، خویی و وحید^۲.

س ۲. آیا در این عیوب بعد از دخول هم حق فسخ ثابت است؟ در صورت فسخ چه مقدار از مهریه به زن تعلق می‌گیرد؟

پاسخ: بله، حق فسخ چه قبل از دخول یا بعد از دخول ثابت است. (در فرضی که حق فسخ ثابت باشد).

همه مراجع^۳.

چنانچه فسخ قبل از دخول صورت گیرد، چیزی از مهریه بر عهده مرد نیست.

ولی اگر بعد از دخول فسخ صورت گیرد، مرد باید تمام مهریه را به زن بدهد (چه فسخ از ناحیه زن باشد یا مرد).

۱. تحریر الوسیله، ج ۳، القول فی العیوب، مسئله ۸. هدایة العباد مسئله ۱۲۴۵.
 ۲. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۸۶، مسئله ۲۷۵ و ۲۷۴. منهاج الصالحین، خویی، مسئله ۱۳۴۶.

۳. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، مسئله ۲۳۸۳.

همه مراجع^۱.

تبصره: ناگفته نماند که در عیب عنن که مرد نمی‌تواند نزدیکی کند، چنانچه زن عقد را بهم بزند، شوهر باید نصف مهریه را بدهد. همه مراجع^۲.

س ۳. در عیوبی که ذکر شد در صورت فسخ، آیا نیاز به طلاق هم هست یا خیر؟
پاسخ: خیر، نیاز به طلاق نیست. مشهور فقهاء^۳ (به استثنای آیات عظام وحید خراسانی^۴ و سیستانی^۵)

س ۴. آیا برای فسخ عقد نکاح، شرایط طلاق (از قبیل؛ ظُهر زن، حضور ۲ شاهد عادل و ...) لازم است؟

پاسخ: خیر زیرا فسخ، طلاق نیست.
آیات عظام: امام^۶، فاضل^۷ رحمته الله علیه، سیستانی^۸،
(خویی «ره» و وحید)^۹.

آیا فسخ در عیوب فوری می‌باشد؟
بعد از علم به عیب، فوری است؛ مگر در عنن

۱. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، مسئله ۲۳۸۳، (تحریر الوسیله، امام خمینی «ره»، ج ۳، القول فی العیوب، مسئله ۹)، (و منهاج الصالحین، سیستانی، ج ۳، مسئله ۲۷۸).

۲. توضیح المسائل مراجع، همان و تحریر الوسیله، همان.

۳. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، مسئله ۲۳۸۲.

۴. آیت الله وحید خراسانی فرموده‌اند: «در جنون مرد، اگر این عیب بعد از عقد حادث شده باشد، چنانچه زن بخواهد از او جدا شود، بنابر احتیاط واجب طلاق جاری شود» (منهاج الصالحین، ج ۳، مسئله ۱۳۴۱).

۵. آیت الله سیستانی فرموده‌اند: «در مورد جنون مرد، بنابر احتیاط واجب زن حق فسخ را مطلقاً (چه قبل از عقد یا بعد از عقد باشد) ندارد». (توضیح المسائل، مسئله ۲۳۴۸).

۶. تحریر الوسیله، ج ۳، القول فی العیوب، مسئله ۷.

۷. جامع المسائل، ج ۱، س ۱۵۲۳.

۸. منهاج الصالحین، ج ۳، مسئله ۲۷۷.

۹. منهاج الصالحین، ج ۳، س ۱۳۴۴.

که بعد از رجوع به حاکم و مهلت یک ساله
(امام، گلپایگانی رحمته الله علیه ۱).

ظاهر این است که فوریت عرفی معتبر است
(سیستانی) ۲.

فوری نیست و با تأخیر ساقط نمی‌شود
(خویی «ره» وحید) ۳.

تدلیس که موجب خیار فسخ نکاح است را
توضیح دهید؟

در صورتی که عدم عیب یا داشتن صفات
کمال در ضمن عقد به صورت شرط یا توصیف
ذکر شده باشد و بعد کشف خلاف شود.

و همچنین در صورتی که قبل از عقد، زوج
یا زوجه به صفتی یا عدم عیبی توصیف شده
و عقد هم مبنی بر همان توصیف بنا شده و
بعد کشف خلاف شود (امام، گلپایگانی رحمته الله علیه)
سیستانی) ۴.

آیا سکوت زوجه یا ولی آن در مقابل عیوب یا
صفات کمال تدلیس است؟

اگر زوجه یا ولی در مقابل عیوب یا فقد
صفات کمال سکوت کنند و زوج به خیال
اینکه عیوب را ندارد یا دارای صفات است
ازدواج کند، تدلیس محسوب نمی‌شود (امام،
گلپایگانی) ۵.

ظاهراً اگر در مقابل بیان عیوب سکوت کند؛

۱. تحریر الوسیله، مسئله ۴؛ مجمع المسائل، ج ۲، س ۵۵۹.

۲. منهاج الصالحین، مسئله ۲۷۱.

۳. منهاج الصالحین، مسئله ۱۳۴۳.

۴. تحریر الوسیله، القول فی العیوب موجب للخیار مسئله ۱۳، هدایة العباد گلپایگانی،

مسئله ۱۲۵۰، منهاج الصالحین، سیستانی، مسئله ۲۸۲.

۵. تحریر الوسیله، مسئله ۱۴ هدایة العباد، مسئله ۱۲۵۱.

در حالی که علم به آن دارد و زوج هم با این اعتقاد که سالم است اقدام به ازدواج کند، تدلیس حساب می‌شود (سیستانی)^۱.

س ۱. اگر در عقد ازدواج، به شرط بکارت تصریح نشود، ولی عقد با اعتقاد به بکارت واقع شود. آیا در صورت تخلف، مرد حق فسخ دارد؟ پاسخ: مسئله اختلافی است.

الف: بله، مرد حق فسخ دارد. آیات عظام: فاضل «ره»^۲، صافی گلپایگانی^۳، مکارم^۴، نوری^۵.

ب: خیر، مرد حق فسخ ندارد. آیات عظام: امام^۶ و خویی^۷ و سیستانی^۸.

ج: احتیاطاً اگر خواست فسخ کند، طلاق دهند. آیت الله وحید خراسانی^۹.

د: در صورتی که تدلیس در کار باشد، حق فسخ دارد. آیت الله بهجت «ره»^{۱۰}.

تذکر: نظر مراجع دیگر در این مسئله پیدا نشد.

س ۲. اگر شوهر در عقد شرط کند که زن باکره باشد و بعد از عقد معلوم شود او باکره

۱. منهاج الصالحین، سیستانی، مسئله ۲۷۹.

۲. الاحکام الواضحه، مسئله ۱۶۵۵، و رساله، مسئله ۲۵۱۰.

۳. جامع الاحکام، ج ۲، ص ۱۹، با استفاده از پاسخ سؤال ۱۲۸۳ (... چنانچه در عقد وصفی جهت زوجه قید شده ... و یا عقد مبنی بر آن واقع شده ... و زوجه واجد آن نباشد، زوج می‌تواند آن عقد را فسخ کند).

۴. استفتائات جدید، ج ۱، ص ۷۰۰.

۵. هزار و یک مسئله فقهی، ج ۱، ص ۱۹۵، ص ۶۷۱ و ۶۷۲.

۶. تحریر الوسیله، ج ۳، فصل فی العیوب، مسئله ۱۵.

۷. منهاج الصالحین، ج ۳، مسئله ۱۳۴۹.

۸. منهاج الصالحین، ج ۳، مسئله ۲۸۴.

۹. منهاج الصالحین، خویی «ره»، ج ۳، تعلیقه بر مسئله ۱۳۴۹.

۱۰. استفتائات، ج ۴، ص ۷۹، با استفاده از سؤال ۴۸۴۸ و ۴۸۵۲.

نبوده، آیا مرد حق فسخ دارد؟

پاسخ: مسئله اختلافی است.

الف: بله، می‌تواند عقد را فسخ کند.

آیات عظام: (امام، گلپایگانی، بهجت، فاضل رحمته‌الله، زنجانی، سیستانی، مکارم، نوری)^۱ و سید صادق حسینی شیرازی^۲.

ب: نمی‌تواند عقد را فسخ کند. آیت الله اراکی «ره»^۳.

ج: بنا بر احتیاط اگر می‌خواهد از او جدا شود، او را طلاق دهد. آیات عظام: صافی گلپایگانی^۴ و وحید خراسانی^۵.

د: اگر بکارتش به نزدیکی مردی با او از بین رفته، بنا بر احتیاط نمی‌تواند عقد را بهم بزند.

آیات عظام: خوبی^۶ و تبریزی رحمته‌الله^۷.

س ۳. آیا زن می‌تواند در ضمن عقد ازدواج شرط کند که شوهرش پس از او با دیگری ازدواج نکند؟ چنانچه مرد تخلف کند حکمش چیست؟

پاسخ: مسئله اختلافی است.

الف: بله، زن می‌تواند این شرط را قرارداد و بر مرد لازم است به این شرط عمل کند، لکن بر فرض تخلف، ازدواج او صحیح است.

۱. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، مسئله ۲۴۴۴.

۲. توضیح المسائل، مسئله ۲۷۹۸.

۳. توضیح المسائل، مسئله ۲۴۵۷.

۴. توضیح المسائل، مسئله ۲۴۵۳.

۵. توضیح المسائل، مسئله ۲۵۰۸.

۶. توضیح المسائل، مسئله ۲۴۵۳.

۷. توضیح المسائل، مسئله ۲۴۵۳.

آیات عظام: خویی^۱، فاضل^۲ رحمتهما، سیستانی^۳ و
مظاهری^۴.

ب: این شرط باطل است، لکن مفسد عقد
نیست. آیات عظام: صافی گلپایگانی^۵، امام^۶
«ره» و بهجت «ره»^۷.

ج: در صحت این شرط و عمل به آن اشکال
است. آیت الله وحید خراسانی^۸.

۱. منهاج الصالحین، ج ۳، مسئله ۱۳۵۹.

۲. الاحکام الواضحة، مسئله ۱۷۳۱.

۳. منهاج الصالحین، ج ۳، مسئله ۳۳۳.

۴. توضیح المسائل، مسئله ۱۹۷۸.

۵. جامع الاحکام، ج ۲، مسئله ۱۲۵۵ (شرط سلب حق ازدواج دوم شرعی نیست
و باطل است، ولی اگر بر او شرط کند که ازدواج نکند، واجب است مرد به آن
شرط عمل کند).

۶. تحریر الوسیله، ج ۲، الشروط المذكورة في عقد النکاح، مسئله ۲.

۷. استفتانات، ج ۴، س ۴۶۵۰ (این شرط اگر به معنای سلب حق بوده اصلاً صحیح
نیست و نافذ هم نیست و اگر به نحو صحیح بوده، شرط ضمن عقد نکاح خیار
آور نیست، هر چند الزام آور است).

۸. منهاج الصالحین، ج ۳، تعلیقہ بر مسئله ۱۳۵۹.

فصل چهارم:
مهریه

الف: ماهیت مهریه

س ۱. چه چیزهایی مهریه واقع می شود؟

پاسخ: هر آنچه را که مسلمان مالک می شود صحیح است که مهریه قرارداد شده، عین باشد یا دین، یا منفعت چیزی باشد مانند منفعت و درآمد خانه، یا مزرعه، یا حیوان، و صحیح است که منفعت شخص آزادی، مهر قرار داده شود مانند تعلیم صنعت و قرآن و .... بلکه ظاهر آنست که حق مالی که قابل نقل و انتقال است را می توان مهریه قرارداد مانند حق التحجیر.

آیات عظام: امام^۱، بهجت^۲، (خویی رحمته الله و وحید^۳)، فاضل «ره»^۴، سیستانی^۵ و مظاهری^۶.

س ۲. چنانچه مهریه خانمی غیر از این امور مذکور واقع شود، حکم این عقد و مهریه او چیست؟

پاسخ: عقد او صحیح است ولیکن بواسطه عقد، چیزی را زن مالک نمی شود و با دخول استحقاق مهرالمثل را دارد.

آیات عظام: امام «ره»^۷، مظاهری^۸، وحید،

۱. تحریر الوسیله، ج ۳، ص ۵۲۸، فصل فی المهر، مسئله ۱.

۲. جامع المسائل، ج ۴، ص ۵۰، فصل هشتم، مسئله ۱.

۳. منهاج الصالحین، ج ۳، الفصل السابع فی المهر، مسئله ۱۳۵۲ (این دو بزرگوار اشاره ای به منفعت شخص و حق قابل نقل و انتقال نفرمودند).

۴. الاحکام الواضحة، المهر، ص ۳۸۹، مسئله ۱۷۲۸.

۵. منهاج الصالحین، ج ۳، الفصل السابع فی المهر، مسئله ۲۸۶.

۶. توضیح المسائل، ص ۳۵۷، مسئله ۱۹۹۷.

۷. تحریر الوسیله، ج ۳، فصل فی المهر، ص ۵۲۸، مسئله ۲ و ۷.

۸. توضیح المسائل، ص ۳۵۷، مسئله ۱۹۹۸.

خویی و وحید. گلیپایگانی علیه السلام .
 سیستانی: مگر اینکه مهر المسمی کمتر از مهر
 المثل باشد که در این صورت مصالحه کنند.^۲
 س ۳. مهریه‌هایی که بسیار سنگین است
 و در آینده نزدیک نیز قدرت پرداخت آنها پیدا
 نمی‌شود چه حکمی دارد؟
 در مهریه‌های کلان که توان پرداخت آن در
 آینده نزدیک نیز غالباً به وجود نمی‌آید، قطعاً
 نسبت به آن قصد جدی نیست و بنابراین به
 مهر المثل منصرف می‌شود (آیت الله مکارم).^۳
 س. آیا فرق می‌کند مهریه حال باشد یا مدت
 دارد؟

جایز است مهریه به صورت نقد باشد یا
 مدت‌دار، یا بعض آن نقد باشد و بعضش
 مدت‌دار و اگر مدت دار باشد باید مدت آن
 مشخص باشد (امام، گلیپایگانی، خویی و وحید
 سیستانی) ^۴.

س. اگر عقد بدون مهریه ذکر شود و بعد از
 عقد با هم به مبلغی به توافق رسیدند، آیا حکم
 ذکر مهر را دارد؟

اگر بعد از عقد به مبلغی راضی شدند و بعد
 با هم توافق کردند، همان در حکم مهر است،
 چه به اندازه مهر المثل باشد، یا کمتر یا بیشتر
 (امام، گلیپایگانی علیه السلام سیستانی).^۵

۱. هدایة العباد ج ۲ مسئله ۱۲۵. منهاج خویی مسئله ۱۳۵۸.

۲. منهاج الصالحین، ج ۳، مسئله ۲۹۰.

۳. بیك احكام شماره ۲۴ س ۴.

۴. تحرير الوسيلة، فصل في المهر مسئله ۱۱، هدایة العباد، مسئله ۱۲۶۴. منهاج
 الصالحین، خویی، مسئله ۱۳۵۳. منهاج الصالحین، سیستانی، مسئله ۳۰۲.

۵. تحرير الوسيلة، مسئله ۱۰. هدایة العباد، مسئله ۱۲۶۳. منهاج الصالحین، مسئله
 ۲۹۳.

ب: کمیت مهریه

س ۱. مهریه باید چقدر باشد؟

پاسخ: برای مهریه اندازه‌ای وجود ندارد و توافق طرفین ملاک است (البته در جهت کمی، لازم است آنقدر اندک نباشد که از مالیت خارج شود و در جهت زیاده، مستحب است از مهر السنه بیشتر نباشد).

آیات عظام: امام^۱، فاضل^۲، (خویی رحمته الله علیه و حیدر^۳)، سیستانی^۴، مکارم^۵ و مظاهری^۶.

س ۲. مهر السنه چیست و وزن معادل آن چقدر است؟

پاسخ: مهر السنه، مهریه حضرت زهرا علیها السلام و مهریه همسران پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و سلم است. مقدار آن پانصد درهم نقره است که هر درهم برابر با ۱۲/۶ نخود نقره است. (آیت الله مظاهری^۷)
آیت الله بهجت «ره» پانصد درهم نقره را به کیلوگرم تبدیل نموده‌اند و فرمودند: مهر السنه تقریباً یک و ربع کیلو نقره مسکوک است.^۸

آیت الله مکارم فرمودند: هر درهم در حدود ۲/۵ گرم می‌باشد، بنابراین ۵۰۰ درهم در حدود

۱. تحریر الوسیله، ج ۳، ص ۵۲۸، فصل فی المهر، مسئله ۱.

۲. الاحکام الواضحه، ص ۳۸۹، مسئله ۱۷۲۸.

۳. منهاج الصالحین، ج ۳، الفصل السابع فی المهر، ص ۳۱۷، مسئله ۱۳۵۳.

۴. منهاج الصالحین، ج ۳، فصل السابع، ص ۹۰، مسئله ۲۸۷ (آیت الله سیستانی): برای رعایت این استحباب، جمله زیبایی فرمودند که عبارتست از: فلو أراد التجاوز، جعل المهر مَهْر السنه و تدلّ الزیاده).

۵. استفتانات، ج ۲، ص ۳۳۹، س ۹۸۹.

۶. توضیح المسائل، ص ۳۵۷، مسئله ۱۹۹۷.

۷. توضیح المسائل، ص ۳۵۷، مسئله ۱۹۹۷.

۸. استفتانات، ج ۴، ص ۳۶، س ۴۶۷۲.

۱۲۵۰ گرم می‌شود.^۱

آیت الله فاضل «ره» به مثقال صیرفی تبدیل نموده اند و فرمودند: پانصد درهم نقره برابر با دو بیست و شصت و دو و نیم مثقال صیرفی نقره سکه دار می‌باشد.^۲

۶۵۰ س ۳. چنانچه در عقد دائم مهریه تعیین نشود، عقد چه حکمی دارد و زن چه مقدار مهریه حق دارد؟

پاسخ: عقد او صحیح است. (همه مراجع^۳) اما مهریه او دو حالت دارد:

الف) چنانچه دخول صورت گرفته باشد و زن مهریه خود را مطالبه کند، این زن مهرالمثل را حق دارد (یعنی لازم است مهریه او را مطابق مهر زن‌هایی که مثل او هستند بدهند). همه مراجع^۴.

ب) چنانچه دخول صورت نگرفته باشد و جدایی حاصل شود:

۱. یا بواسطه طلاق جدا می‌شوند، در این صورت مرد باید به حسب حالش از غنا و فقر چیزی را به زن بدهد.

۱. استفتائات جدید، ج ۲، ص ۲۱۷، س ۷۳۹.

۲. جامع المسائل، ج ۲، ص ۴۶۳، س ۱۲۹۹.

۳. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، مسئله ۲۴۱۹ و مراجع عظام آیت الله سید صادق حسینی شیرازی (توضیح المسائل، ص ۶۲۴، مسئله ۲۷۷۲) و آیت الله وحید خراسانی (توضیح المسائل، ص ۴۶۹، مسئله ۲۴۸۲) و آیت الله مظاهری (توضیح المسائل، ص ۳۵۷، مسئله ۱۹۹۸).

۴. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، همان و مراجع عظام آیت الله سید صادق حسینی شیرازی (توضیح المسائل، همان) و وحید خراسانی (توضیح المسائل، همان) و مظاهری (توضیح المسائل، همان).

آیات عظام: امام^۱، فاضل^۲، (خویی رحمته)، وحید خراسانی^۳، سیستانی^۴ صافی و گلپایگانی^۵ «ره»^۵.
۲. یا بواسطه فسخ، جدایی صورت می‌گیرد، که در این صورت زن استحقاق چیزی ندارد.
آیات عظام: امام^۶ «ره»^۶، سیستانی^۷، صافی و گلپایگانی^۸ «ره»^۸.

* با توجه به اینکه دخول سبب استقرار می‌شود، یعنی همین که بعد از عقد ازدواج (چه دائم چه موقت) مرد با همسر خود دخول کند، تمام مهر بر عهده او مستقر می‌شود (این مسئله اجماعی است) حال سؤال این است که:
س ۴. آیا وطی در دُبُر (پشت زن) مانند وطی در قُبُل (جلو) موجب استقرار تمام مهریه می‌شود؟

پاسخ: بله، دخول مطلقاً (چه از دُبُر یا قُبُل) موجب استقرار تمام مهریه می‌شود.
صاحب عروة الوثقی: الوطی فی دُبُر المرأة کالوطی فی قُبُلها فی وجوبِ الغُسلِ وَ العِدَّةِ وَ استقرارِ المَهْرِ.
آیات عظام: امام^۱، فاضل^۱، (خویی رحمته).

۱. تحریر الوسیله، ج ۳، فصل فی المهر، مسئله ۵.

۲. الاحکام الواضحة، ص ۳۸۹، مسئله ۱۷۲۹.

۳. منهاج الصالحین، ج ۲، ص ۳۱۷، مسئله ۱۳۵۴.

۴. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۹۲، مسئله ۲۹۴.

۵. هدایة العباد، مسئله ۱۲۵۸.

۶. تحریر الوسیله، ج ۳، همان.

۷. منهاج الصالحین، ج ۳، همان.

۸. هدایة العباد، مسئله ۱۲۵۸.

۹. عروة الوثقی (جلدی)، ج ۲، فصل فیما یَتَعَلَقُ بِاحکامِ الدُّخُولِ عَلَی الزَّوْجَةِ، ص ۷۶۸، مسئله ۴.

۱۰. تحریر الوسیله، ج ۳، فصل فی المهر، ص ۵۳۴، مسئله ۱۷.

۱۱. الاحکام الواضحة، ص ۳۸۹، مسئله ۱۷۲۶.

وحید خراسانی^۱، نوری^۲ و سیستانی^۳، (اراکی و گلپایگانی)^۴ و تبریزی^۵.

بنا بر احتیاط واجب موجب استقرار تمام مهریه می‌شود. (آیت الله مکارم^۶).

س ۵. آیا دخول مطلقاً (ولو موجب ازاله بکارت نشود) موجب استقرار تمام مهریه می‌شود؟

پاسخ: بله، همین که دخول صدق کند، تمام مهریه ثابت و مستقر می‌شود. آیت الله فاضل^۷.

س ۶. آیا با فوت احد الزوجین (قبل از دخول) تمام مهریه زن مستقر می‌شود؟

پاسخ:

(الف) اگر زن فوت کند:

فوت او سبب استقرار تمام مهریه می‌شود و ورثه او تمام مهریه را حق دارند.

آیات عظام: فاضل «ره»^۸، مظاهری^۹، گلپایگانی «ره»^{۱۰}، صافی^{۱۱}.

فوت زن سبب استقرار تمام مهریه نمی‌شود و ورثه او نصف مهریه را حق دارند.

۱. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۳۱۷، مسئله ۱۳۵۰.

۲. هزار و یک مسئله فقهی، ج ۱، ص ۱۸۹، س ۶۵۰.

۳. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۹۶، مسئله ۳۰۸.

۴. عروة الوثقی، همان (با توجه به اینکه حاشیه‌ای بر نظر صاحب عروه بیان نشده است).

۵. استفتائات جدید، ج ۱، ص ۳۵۲، س ۱۵۶۶.

۶. استفتائات جدید، ج ۱، ص ۲۵۵، س ۹۰۷.

۷. جامع المسائل، ج ۲، ص ۴۶۱، س ۱۲۹۴.

۸. جامع المسائل، ج ۱، ص ۳۹۲، س ۱۴۸۸.

۹. توضیح المسائل، ص ۳۵۸، مسئله ۲۰۰۵.

۱۰. هدایة العباد، گلپایگانی، مسئله ۱۲۶۷. هدایة العباد، صافی گلپایگانی، مسئله ۱۲۷۰.

آیات عظام: امام^۱، بهجت^۲ رحمتهما، سیستانی^۳،
نوری^۴، (وحید و خویی)^۵.

(ب) اگر مرد فوت کند (نظر فقهاء مختلف است).

۱. زن استحقاق تمام مهریه را دارد. آیات
عظام: مکارم^۶، صافی گلپایگانی^۷ و مظاهری^۸.

۲. زن نصف مهریه را حق دارد. آیات عظام:
امام^۹، تبریزی^{۱۰}، بهجت^{۱۱} رحمتهما، (خویی و وحید)^{۱۲}،
سیستانی^{۱۳}، نوری^{۱۴}.

۳. بنا بر احتیاط مصالحه کنند. آیت الله
فاضل «ره»^{۱۵}.

۶۵ س ۷. اگر خانمی بدون دخول (یعنی با
جذب منی بدون نزدیکی، یا تلقیح مصنوعی)
حامله شود، آیا تمام مهریه به او تعلق می‌گیرد؟
پاسخ:

زن نصف مهریه را حق دارد (زیرا دخول نشده
است). آیت عظام: بهجت^{۱۶} و خویی^{۱۷} رحمتهما

۱. تحریر الوسیله، مسئله ۱۴.

۲. استفتانات، ج ۴، ص ۳۸، س ۴۶۷۸.

۳. منهاج الصالحین، ج ۲، ص ۹۷، مسئله ۳۱۰.

۴. هزار و یک مسئله فقهی، ج ۲، ص ۱۸۳، س ۶۳۳.

۵. منهاج الصالحین، ج ۲، ص ۳۱۷، مسئله ۱۳۵۰.

۶. استفتانات جدید، ج ۲، ص ۳۴۱، س ۹۹۳.

۷. جامع الاحکام، ج ۲، ص ۲۵، س ۱۳۰۱.

۸. توضیح المسائل، ص ۳۵۸، مسئله ۲۰۰۵.

۹. تحریر الوسیله، ج ۳، فصل فی المهر، مسئله ۱۴.

۱۰. استفتانات، ج ۲، ص ۳۶۷، س ۱۵۲۲.

۱۱. استفتانات، ج ۴، ص ۳۸، س ۴۶۷۸.

۱۲. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۳۱۷، مسئله ۱۳۵۰ (علی الاظهر).

۱۳. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۹۷، مسئله ۳۱۰.

۱۴. هزار و یک مسئله فقهی، ج ۱، ص ۱۸۳، س ۶۳۳.

۱۵. الاحکام الواضحة، ص ۳۸۹، مسئله ۱۷۲۶.

۱۶. استفتانات، ج ۴، ص ۴۶، س ۴۷۱۴.

۱۷. منیة السائل، ص ۱۰۲.

احتیاط واجب آن است که اگر مرد سبب باردار شدن زن شده، تمام مهریه را به او بدهد هر چند دخول نکرده باشد. (آیت الله مکارم^۱) اگر حاملگی بدون رضایت زن اتفاق افتاده، بنابراین احتیاط واجب تمام مهریه به او تعلق می‌گیرد و اگر با رضایت او اتفاق افتاده، احتیاط این است که مصالحه کنند. آیت الله فاضل «ره»^۲.

در فرض لقاح مصنوعی، اگر لقاح بوسیله نطفه همسر باشد، زن مستحق تمام مهریه است و اگر بوسیله نطفه غیر باشد، مستحق مهرالمثل است. آیت الله نوری همدانی^۳.

مستحق نصف مهر و سزاوار است که مصالحه و تراضی ترک نشود. آیت الله گلپایگانی «ره»^۴. بعید نیست که زن مستحق تمام مهر شود، هنگامی که وضع حمل کند و بکارت به وضع حمل برداشته شود (تبریزی «ره»)^۵.

س ۸. اگر مردی عامداً بوسیله انگشت یا شیء مناسب دیگر غیر از آلت رجولیت، بکارت همسرش را زائل کند، آیا این عمل در حکم دخول است که زوجه مستحق تمام مهریه باشد؟

پاسخ: بله، در حکم دخول است و مرد باید تمام مهریه را به زن بدهد. آیات عظام: مکارم^۶

۱. استفتائات جدید، ج ۱، ص ۲۱۶، س ۷۳۴.

۲. جامع المسائل، ج ۲، ص ۴۶۱، س ۱۲۹۲.

۳. هزار و یک مسئله فقهی، ج ۱، ص ۱۸۳، س ۶۳۲.

۴. مجمع المسائل، ج ۲، ص ۷۱۵.

۵. صراط النجاة، ج ۱، ص ۸۱۰.

۶. استفتائات جدید، ج ۳، ص ۲۴۶، س ۶۵۷.

و مظاهری^۱.

چنانچه این عمل بدون رضایت زن باشد:
احتیاط واجب این است که زوجین نسبت
به بیشتر از نصف مهر با هم مصالحه کنند.
(آیت الله سیستانی^۲)

زن تمام مهریه را حق دارد. آیات عظام:
(وحید و خویی^۳) «ره»^۴

اگر ازاله بکارت توسط اجنبی و با اکراه
صورت بگیرد، آیا دختر مستحق مهر است؟ اگر
با رضایت باشد چگونه؟

در صورت رضایت مهر ندارد (لا مهر علی
البغی).

در صورت اکراه: باید مهر المثل را بدهد
(وحید، سیستانی، خویی، فاضل، بهجت^۵)^۴.
باید مهر المثل را بدهد و احتیاطاً ارزش بکارت
را هم بدهد (امام^۶) «ره»^۵.

اگر و طی به شبهه حاصل شود، آیا مهریه به
آن تعلق می‌گیرد؟

اگر شبهه از طرف واطی باشد و موطوئه عالم
بوده، مهر به آن تعلق نمی‌گیرد، چون از طرف
او زنا بوده است، ولی اگر از طرف موطوئه هم
شبهه بوده، مهر المثل به آن تعلق می‌گیرد^۶.

۱. توضیح المسائل، ص ۳۵۸، مسئله ۲۰۰۷.

۲. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۹۶، مسئله ۳۰۸.

۳. منهاج الصالحین، ج ۳، الفصل السابع فی المهر، ص ۳۱۷، مسئله ۱۳۵۰.

۴. منهاج الصالحین، خویی، مسئله ۱۳۵۱. منهاج الصالحین، سیستانی، مسئله
۱۴۹. جامع المسائل، فاضل، ج ۴، ص ۱۵۰. استفتائات، بهجت، ج ۴، ص ۴۷۲۱.

۵. استفتائات جدید، مکارم، ج ۲، ص ۱۳۹۷.

۶. تحریر الوسیله، کتاب الدیات، مسئله ۵.

۷. عروة الوثقی، فصل فی الترویج فی العدة، مسئله ۱۳ و ۱۴ و منهاج الصالحین،

خویی، مسئله ۱۳۵۵.

ج: تبدیل مهریه

۶۵۰ س ۱. نظر مراجع عظام در خصوص مصوبهٔ مجلس شورای اسلامی پیرامون پرداخت مهریهٔ زنان طبق ارزش پولی روز (یوم الاداء) چیست؟
پاسخ: نظرات در این زمینه متفاوت است:
تبدیل به قیمت روز می‌شود. آیات عظام:

نوری^۱، مکارم^۲ و مظاهری^۳.

تبدیل به قیمت روز نمی‌شود. (زیرا پول از مثلیات است نه قیمیات). آیات عظام: فاضل^۴، تبریزی^۵، امام^۶، سیستانی^۷.

احتیاطاً بر ارزش پول در آن زمان (یوم الاداء) مصالحه کنند. آیت الله بهجت «ره»^۸.

در صورتی که زوجه مطالبه نکرده، زوج همان مقدار مهریه را که عقد بر آن خوانده شده بدهکار است و اگر زوجه مطالبه کرده و زوج هم متمکن از اداء بوده و نپرداخته است، بعید نیست که به ارزش ریالی روز محاسبه شود، مع هذا احتیاط در این است که زوجین با یکدیگر مصالحه کنند. (آیت الله صافی گلپایگانی^۹)

۱. هزار و یک مسئلهٔ فقهی، ج ۱، ص ۱۸۴، س ۶۳۶-۶۳۷.

۲. استفتائات جدید، ج ۱، ص ۲۱۵، س ۷۲۹ (ایشان فرمودند: باید مصالحه کنند یا بر طبق قیمت روز بپردازد).

۳. توضیح المسائل، ص ۳۵۸، مسئله ۲۰۰۳ (ایشان فرمودند: ارزش وقت عقد ملاک است، مثلاً اگر ۱۰ هزار تومان مهریه قرار داده و در زمان عقد با این پول قدرت خرید ۱۰ مثقال طلا داشته، در وقت پرداخت مهریه باید قیمت ۱۰ مثقال طلا را بدهد و بنابراین احتیاط باید مصالحه کنند).

۴. جامع المسائل، ج ۱، ص ۳۹۱، س ۱۴۸۲ و ۱۴۹۰.

۵. استفتائات، ج ۱، ص ۳۶۴، س ۱۶۳۲ و ۱۶۴۰.

۶. استفتائات، ج ۳، احکام مهریه، ص ۱۸۲، س ۱۷.

۷. سایت (به نقل از کتاب پرسش و پاسخ دانشجویی، ش ۳۳، ص ۷۵، س ۴۴).

۸. استفتائات، ج ۴، ص ۴۰، س ۴۶۸۸.

۹. جامع الاحکام، ج ۲، ص ۲۴، س ۱۲۹۷.

س ۲. اگر در عقد نامه مهریه خانمی ۲۰ مثقال طلا به قیمت ۱۰ هزار تومان یا یک خانه به قیمت هزار تومان باشد، آیا مهریه طلا و خانه است، یا قیمت مطرح شده؟

پاسخ: در فرض سؤال، طلا و منزل بر عهدهٔ مرد است. آیات عظام: امام^۱، فاضل^۲ رحمتهما و نوری^۳.

د: احکام مهریه

س ۱. اگر مهریه بدون قید و شرط تعیین شود، حال است (نقد است) یا مدت دار است؟

پاسخ: حال است، ولی گاهی قرائنی وجود دارد که مهریه نسیه است، مثلاً مهریه سنگین است و می‌دانیم شوهر یک جوان کم درآمد یا دانشجو است، چیزی ندارد که فوراً بدهد. در این گونه موارد مهریه حال نیست و زوجه نمی‌تواند مطالبه کند. (آیت الله مکارم^۴)

س ۲. اگر مرد در ازدواج قصدش این باشد که مهریه همسر خود را ندهد، آیا عقد صحیح است؟

پاسخ: بله، عقد صحیح است. (همه مراجع^۵)

س ۳. با چه شرایطی پرداخت مهریه بر مرد

۱. استفتانات، ج ۳، احکام مهریه، ص ۱۷۹، س ۷.

۲. جامع المسائل، ج ۱، ص ۳۹۱، س ۱۴۸۴.

۳. هزار و یک مسئله فقهی، ج ۱، ص ۱۸۴، س ۶۳۵.

۴. استفتانات، ج ۳، ص ۲۴۵، س ۶۵۳.

۵. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، مسئله ۲۴۴۶. (این مسئله در رسالهٔ آیت الله بهجت «ره» نیست) و آیات عظام: مظاهری (توضیح المسائل، ص ۳۵۷، مسئله ۱۹۹۹) و سید صادق شیرازی (توضیح المسائل، ص ۶۲۸، مسئله ۲۸۰۰) و وحید خراسانی (توضیح المسائل، ص ۴۷۳، مسئله ۲۵۱۰).

واجب است؟

پاسخ: با سه شرط:

در صورتی که مهریه حال باشد (این شرط اگر چه قطعی است، ولی فقط آیت الله بهجت در رساله متذکر شده‌اند)

اگر مرد تمکن از پرداخت داشته باشد.

زمانی که زوجه مطالبه کند. آیات عظام:

امام^۱، بهجت^۲، صافی^۳ و نوری^۴

س ۴. آیا مرد می‌تواند از پرداخت مهریه همسر ناشزه‌اش امتناع نماید؟

پاسخ: خیر، بواسطه نشوز زن، مهریه ساقط نمی‌شود. (همه مراجع^۵)

س ۵. اگر خانمی مهریه خود را به همسرش

ببخشد، آیا می‌تواند دوباره آن را پس بگیرد؟

پاسخ: اصولاً مهریه یا عین است، مانند

زمین، خانه، ماشین و ... یا دین است، مانند

پول و سکه‌ای که مرد به ذمه می‌گیرد (یعنی

در حال حاضر موجود نیست).

الف: اگر مهریه عین باشد:

اگر هنوز عین موجود است و در اختیار شوهر

است، زن می‌تواند دوباره آن را پس بگیرد.

۱. تحریر الوسیله، ج ۳، فصل فی المهر، مسئله ۱۱.

۲. استفتائات، ج ۴، ص ۳۴، ۴۳، س ۴۶۶۴، ۴۷۰۱ (البته در صورتی که مهریه حال باشد).

۳. جامع الاحکام، ج ۲، ص ۲۳، س ۱۲۹۴.

۴. هزار و یک مسئله فقهی، ج ۱، ص ۱۸۴، مسئله ۶۳۴.

۵. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، مسئله ۲۴۱۳ و رساله آیات عظام وحید خراسانی (ص ۴۶۸، مسئله ۲۴۷۷) و سید صادق حسینی شیرازی (ص ۶۲۳، مسئله ۲۷۶۷) و مظاهری (ص ۳۵۴، مسئله ۱۹۷۱).

آیات عظام: فاضل^۱، (خویی رحمته الله و وحید)^۲،
خامنه‌ای^۳، مکارم^۴ و نوری^۵.

اگر مهریه عین خارجی باشد و در اختیار شوهر
باشد و عین موجود باشد، بنابر احتیاط مستحب
نمی‌تواند پس بگیرد. (امام «ره»^۶، سیستانی^۷،
بهجت «ره»^۸)

اگر مهری که بخشیده در ذمهٔ زوج باشد
یا عین خارجی باشد که تحت ید شوهر
است، کافی در قبض است و محتاج به قبض
جدید نیست و در صورت قبول هبه و قبض
موهوب، زوجه حق ندارد رجوع به هبه کند.
گلپایگانی «ره»^۹

اگر مهریه در ذمهٔ شوهر بوده و ابراء کرده،
نمی‌تواند مطالبه کند، و همچنین اگر عین
خارجی بوده و بخشیده و در اختیار او قرار داده
است، بنابر احتیاط نمی‌تواند پس بگیرد،
تبریزی «ره»^{۱۰}.

ب: اگر مهریه دین باشد و بر ذمهٔ شوهر بوده
و زن آن را ابراء نموده، نمی‌تواند پس از ابراء از او
مطالبه کند.

۱. جامع المسائل، ج ۱، س ۱۲۱۳.

۲. منهاج الصالحین، ج ۳، کتاب الهبه، ص ۲۳۵، مسئله ۹۷۵.

۳. اجوبه الاستفتائات، ص ۴۰۵، س ۱۷۲۴.

۴. استفتائات جدید، ج ۱، ص ۳۰۹، س ۱۰۶۴.

۵. هزار و یک مسئله فقهی، ج ۱، ص ۱۷۹، س ۶۲۳.

۶. تحریر الوسیله، ج ۳، کتاب هبه، ص ۱۰۱، مسئله ۸.

۷. منهاج الصالحین، ج ۲، کتاب الهبه، ص ۳۵۴، مسئله ۱۳۲۱.

۸. احکام ازدواج، ص ۴۴.

۹. مجمع المسائل، ج ۲، س ۴۷۴.

۱۰. رساله احکام بانوان (تبریزی «ره»)، ص ۲۱۴.

آیات عظام: گلپایگانی^۱، بهجت^۲ فاضل^۳
 تبریزی^۴ رحمته الله علیه، سیستانی^۵.
 آیا گرفتن شیر بها جایز است؟
 اگر شیر بها در مقابل عملی مثل سعی در
 ازدواج، یا با رضایت باشد حلال است (امام «ره»)
 گرفتن شیر بها مورد اشکال است
 (تبریزی «ره»)
 اگر به عنوان شرط ضمن عقد ذکر شود،
 جایز است (مکارم).
 اگر به صورت جعاله باشد، یا با رضایت خود
 زوج باشد حلال است والا اگر زوجه تمایل به
 ازدواج دارد، ولی بستگان مانع می شوند و تا
 شیر بها نگیرند رضایت به ازدواج نمی دهند و
 این شیربها جهت خلاصی است، جایز نیست.
 (فاضل، گلپایگانی رحمته الله علیه، صافی)^۶.

۱. مجمع المسائل، ج ۲، ص ۴۷۴.

۲. احکام ازدواج، ص ۴۴.

۳. جامع المسائل، ج ۲، ص ۳۲۸.

۴. رساله احکام بانوان (تبریزی «ره»)، ص ۲۱۴.

۵. احکام ازدواج، ص ۴۸.

۶. هدایة العباد، گلپایگانی، مسئله ۱۲۶۲ و هدایة العباد، صافی، مسئله ۹ ص ۴۵۷.

الاحکام الواضحة، مسئله ۱۷۳۲.

فصل پنجم:
حقوق زوجین در عقد دائم

الف - حق زوج برزوجه

تمکین

۱. تمکین عام: (عدم خروج خانم از منزل بدون اذن شوهر)
۲. تمکین خاص: (استمتاع و بهره جویی جنسی)

۱۰۷

تعریف تمکین:

س: تمکین زن یعنی چه و با چه اموری محقق می‌شود؟

پاسخ: تمکین از نظر لغوی یعنی اختیار دادن به دیگری^۱
تمکین با دو امر محقق می‌شود:

این که خانم بدون اذن همسر خود از منزل خارج نشود. (تمکین عام)
این که خانم جهت استمتاع، خود را در اختیار همسر قرار دهد و در این امر (جز در موارد وجود مانع عقلی یا شرعی) منعی ایجاد نکند. (تمکین خاص)

بنابراین، تمکین کردن زن در این دو امر واجب است و از حقوق مرد به حساب می‌آید و در صورتی که زن رعایت این حقوق را نداشته باشد، **ناشزه** به حساب می‌آید.

۱. فرهنگ فقه، مطابق مذهب اهل بیت علیهم‌السلام، ج ۲، ص ۶۳۳، تمکین (آیت الله سید محمود هاشمی شاهرودی).

تمکین عام:

س ۱. آیا زن می‌تواند بدون اذن شوهرش از منزل خارج شود؟

پاسخ: برای خروج زن از منزل نظر فقهاء عبارتست از:

خانمی که عقد دائم مردی شده:

الف. نباید بدون اجازه شوهرش از خانه بیرون رود. (فتوا). (اکثر مراجع^۱).

ب. بنابر احتیاط واجب، بدون اجازه شوهر از منزل خارج نشود. آیات عظام: مکارم^۲، تبریزی «ره»^۳.

ج. در صورتی که بیرون رفتن از منزل در کارهای جزئی، منافات با حق شوهر نداشته باشد، می‌تواند بدون اذن او از منزل خارج شود. (آیت الله شاهرودی^۴).

س ۲. در دوران عقد که دختر هنوز در خانه پدر است و شوهر نفقه‌ای نمی‌دهد و زن نیز تمکین نمی‌کند، آیا برای خروج از منزل اذن شوهر لازم است؟

پاسخ:

الف. بله، اذن همسر برای خروج زن از خانه لازم است.

آیات عظام: امام^۵، بهجت^۶، صافی

۱. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، مسئله ۲۴۱۲.

۲. توضیح المسائل، مسئله ۲۰۶۲.

۳. استفتائات، ج ۲، ص ۳۳۶، س ۱۳۸۳.

۴. توضیح المسائل، ص ۵۲۵، مسئله ۲۴۲۱.

۵. استفتائات، ج ۳، ص ۱۴۶، س ۴ و ص ۱۵۴، س ۲۲.

۶. استفتائات، ج ۴، ص ۲، س ۴۷۳۵.

گلپایگانی^۱، نوری^۲.

ب. خیر، اذن همسر لازم نیست. آیات عظام:
تبریزی «ره»^۳، خامنه‌ای^۴، مکارم^۵.

ج. بنابر احتیاط واجب برای خروج از منزل پدر، اجازه شوهر لازم است. (آیت الله فاضل^۶).
س ۳. چنانچه زن ناچار باشد برای تأمین معاش از منزل خارج شود، آیا می‌تواند بدون اذن شوهر خارج شود؟

پاسخ: بله، می‌تواند خارج شود. (همه مراجع^۷).

س ۴. آیا همین اندازه که زن بداند شوهرش برای بیرون رفتن از منزل راضی است کفایت می‌کند، یا این که باید از او اجازه بگیرد؟ (آیا اذن لازم است، یارضایت کافی است؟)

پاسخ: بله، رضایت کفایت می‌کند و اجازه گرفتن لازم نیست.

آیات عظام: فاضل^۸، بهجت^۹، مکارم^{۱۰}.

۱. جامع الاحکام، ج ۲، ص ۳۴، س ۱۳۳۳.

۲. هزار و یک مسئله فقهی، ج ۲، ص ۱۹۸، با استفاده از سؤال ۶۶۱.

۳. کتاب احکام بانوان، ج ۲، واحد پاسخ به سؤالات جامعه الزهرا (س)، ص ۲۲۴.

۴. همان، ص ۲۲۵.

۵. همان، ص ۲۲۶.

۶. جامع المسائل، ج ۱، ص ۴۴۳، س ۱۶۷۷.

۷. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، ص ۴۷۸، مسئله ۲۴۱۶. و آیات عظام: وحید خراسانی (توضیح المسائل، ص ۴۶۹، مسئله ۲۴۸۰) و نوری (توضیح المسائل، ص ۴۷۹، مسئله ۲۴۱۲) و زنجانی (توضیح المسائل، ج ۲، ص ۲۰۴، مسئله ۲۴۲۵) و سید صادق حسینی شیرازی (توضیح المسائل، ص ۴۹۵، مسئله ۲۷۶۵).

۸. جامع المسائل، ج ۱، ص ۴۳۵، س ۱۶۳۵.

۹. توضیح المسائل، مسائل متفرقه (آخر رساله)، مسئله ۱۸.

۱۰. توضیح المسائل، ص ۳۹۸، مسئله ۲۰۶۲.

نوری^۱.

تبصره: لازم به ذکر است که تعبیر اذن به جای اجازه دقیق تر است، اما بنا براین بوده که تعبیر مراجع تغییر داده نشود.

س ۵. چنانچه خانمی بدون اجازه شوهر از منزل خارج شود، تکلیف او به لحاظ نماز و روزه اش چیست؟

پاسخ: اگر با لباسی که شوهر در اختیار او گذاشته نماز بخواند، چنانچه شوهر او راضی نباشد، نمازش باطل است، ولی روزه او صحیح است^۲. (آیت الله فاضل «ره»^۳).

س ۶. اگر خانمی بدون اجازه شوهرش مسافرت کند، تکلیف نماز او چیست؟
پاسخ: با توجه به این که سفرش سفر معصیت است:

الف. باید نماز را تمام بخواند. همه مراجع^۴ (به غیر از آیت الله مکارم و سید محمود هاشمی شاهرودی).

در صورتی که نشوز صادق باشد، نماز تمام است. (خویی، تبریزی رحمتهما و زنجانی)

ب. بنابر احتیاط واجب نماز را تمام بخواند. (آیت الله مکارم^۵)

۱. استفتائات، ج ۲، ص ۲۰۶، س ۶۸۷.

۲ * البته این پاسخ در صورتی است که مرد لباس را به زن تملیک نکرده باشد و فقط اجازه تصرف به او داده باشد.

۳. جامع المسائل، ج ۱، ص ۴۴۱، س ۱۶۶۸.

۴. توضیح المسائل مراجع، ج ۱، شرط پنجم از شرایط نماز مسافر و آیات عظام: وحید خراسانی (توضیح المسائل، مسئله ۲۴۷۶)، مظاهری (توضیح المسائل، ص ۱۸۷، مسئله ۱۰۱۲) و سید صادق حسینی شیرازی (توضیح المسائل، مسئله ۱۴۱۱).

۵. توضیح المسائل، ص ۲۱۵، شرط پنجم از شرایط نماز مسافر، مسئله ۱۱۳۴.

ج. چنانچه سفر او با حق شوهر منافات داشته باشد سفر او، سفر معصیت است و باید نماز را تمام بخواند.

آیت الله سید محمود هاشمی شاهرودی^۱.
س ۷. اگر شوهری همسرش را از صلۀ به ویژه دیدار والدین منع کند، تکلیف زن چیست؟

پاسخ: زن نمی‌تواند بدون اجازه شوهر به دیدار آنها برود. آیات عظام: امام^۲، فاضل^۳، تبریزی^۴ و سیستانی^۵.

تبصره: صلۀ رحم منحصر به رفت و آمد نیست، بلکه با احوالپرسی و پیغام فرستادن از طریق نامه و... نیز محقق می‌شود^۶.

س ۸. آیا زن می‌تواند برای فراگیری مسائل شرعی بدون اجازه شوهر از خانه خارج شود؟

پاسخ: بله، برای فراگیری مسائل شرعی واجب، می‌تواند بدون اجازه از خانه خارج شود. آیات عظام: فاضل^۷، تبریزی^۸، بهجت^۹ و

---

۱. توضیح المسائل، ص ۲۸۶، شرط پنجم از شرایط نماز مسافر، مسئله ۱۳۰۳.
۲. تحریر الوسیله، ج ۳، فصل فی القسم، (استفتائات، ج ۳، ص ۱۴۹، س ۱۲ و ۱۶).
۳. جامع المسائل، ج ۱، ص ۴۳۴، س ۱۶۲۲.
۴. استفتائات، ج ۱، ص ۳۴۳، س ۱۵۲۰.
۵. منهج الصالحین، ج ۳، الفصل الثامن، ص ۱۰۳، مسئله ۳۳۷.
۶. استفتائات، ج ۱، ص ۵۰۰، س ۲۱۸۹، آیت الله تبریزی «ره».
۷. جامع المسائل، ج ۱، ص ۴۳۵، س ۶۳۴ (در صورتی که راهی برای فراگیری جز با خروج از منزل نداشته باشد و مفسده هم نداشته باشد).
۸. استفتائات، ج ۱، ص ۳۲۸، س ۱۴۵۴.
۹. توضیح المسائل، مسائل متفرقه (آخر رساله)، مسئله ۱۸ (آیت الله بهجت در استفتائات (ج ۴، ص ۵۸، س ۴۷۵۶) فرمودند: تا زمانی که فراگیری مسائل شرعی وجوب بالفعل ندارد، زن نمی‌تواند بدون اجازه شوهر از خانه خارج شود).

مکارم^۱.

خروج زن بدون اذن زوج علی الاحوط جایز نیست، مگر برای تعلم احکام و نحو آن که منافی با حق زوج نباشد. در این صورت اجازه خواستن از شوهر لازم نیست (تبریزی «ره»).

س ۹. مردی با زن کارمند ازدواج می‌کند، آیا پس از ازدواج می‌تواند او را از ادامه کار باز دارد؟

پاسخ:

الف. اگر در ضمن عقد شرط نشده که زن به کار خود مشغول باشد و یا عقد بر طبق این شرط و توافق واقع نشده، مرد می‌تواند او را از کار باز دارد. در غیر این صورت زن می‌تواند به کار خود ادامه دهد، ولو اینکه شوهر راضی نباشد. آیات عظام: امام^۲، فاضل^۳، بهجت^۴ رحمته‌م، مکارم^۵ و صافی گلپایگانی^۶.

ب. اگر شوهر پیش از ازدواج می‌دانسته که همسرش کارمند دولت یا مؤسسه‌ای است. با این حال اقدام به ازدواج نموده حق ممانعت از ادامه کار او را ندارد. آیات عظام: گلپایگانی و فاضل^۷ رحمته‌م.

اگر عقد مبنی بر اشتغال زوجه واقع شده باشد، شوهر حق منع او را ندارد، امام «ره»^۸.

۱. استفتائات، ج ۲، ص ۳۳۲، س ۹۶۳.

۲. استفتائات، ج ۳، حقوق زوجیت، ص ۱۵۳، س ۱۹.

۳. جامع المسائل، ج ۱، احکام خانواده، ص ۴۳۱، س ۱۶۲۵.

۴. توضیح المسائل، مسائل متفرقه، مسئله ۱۸.

۵. استفتائات، ج ۲، ص ۳۳۳، س ۹۶۶.

۶. جامع الاحکام، ج ۲، ص ۷، س ۱۲۵۳ و ۱۳۳۴.

۷. مجمع المسائل، ج ۴ مسئله ۵۲۵، جامع المسائل، ج ۱، ص ۴۳۴، س ۱۶۲۹.

۸. استفتائات، ج ۳، ص ۳۵۶، س ۲۹ و ۳۲.

س ۱۰. اگر بعد از ازدواج، زن شغلی را انتخاب کند و شوهر هم رضایت دهد، آیا بعد از مدتی می‌تواند مانع ادامه شغل او شود؟

پاسخ: اگر زن با اجازه شوهر قراردادی با اداره یا مؤسسه‌ای بسته است تا هنگامی که قرارداد پایان نیافته، شوهر حق ممانعت ندارد. آیات عظام: فاضل «ره»^۱ و مکارم^۲.

س ۱۱. اگر خانمی از شوهرش اجازه بگیرد که به محلی برود، آیا می‌تواند از آنجا به محل دیگری (مانند خانه پدر و مادر و...) نیز برود؟

پاسخ: خیر. بلکه به همان اندازه که اجازه داده باید عمل کند و نسبت به محل دیگر باید رضایت شوهر احراز گردد.

آیات عظام: فاضل^۳ و تبریزی^۴ رحمتهما علیهما.

س ۱۲. آیا شوهر حق دارد زن را مجبور کند به منزل خویشاوندان خاصی برود و یا در مجالس عروسی و میهمانی شرکت کند؟ آیا اطاعت از شوهر در این امور واجب است؟

پاسخ: خیر، اطاعت^۵ از شوهر در این امور واجب نیست، ولی بهتر است اگر خلاف شرعی در کار نباشد، زن رضایت شوهر را به دست آورد. آیات عظام: امام^۶، تبریزی^۷، (خویی رحمتهما علیهما،

۱. جامع المسائل، ج ۱، ص ۴۳۴، س ۱۶۳۱.

۲. استفتانات، ج ۲، ص ۳۳۳، س ۹۶۸.

۳. جامع المسائل، ج ۱، ص ۴۳۵، س ۱۶۳۳.

۴. استفتانات، ج ۱، ص ۳۲۸، س ۱۴۵۳.

۵. تبصره: اطاعت از شوهر در اموری که به تمکین و استمتاع بر نمی‌گردد، واجب نیست.

۶. استفتانات، ج ۳، حقوق زوجیت، ص ۱۴۸، س ۸.

۷. استفتانات جدید، ج ۱، ص ۳۵۰، مسئله ۱۵۵۷.

وحید)^۱، مکارم^۲ و بهجت^۳ «ره»^۴.
 در چه مواردی زن می‌تواند بدون
 اذن همسرش از منزل خارج شود؟

پاسخ:

حضرت آیت الله فاضل «ره» در پاسخ به این
 سؤال مواردی را مشروحاً بیان نمودند که
 عبارتند از:

خروج از منزل برای معالجه بیماری چنانچه
 امکان درمان در منزل نباشد.

خروج از منزل برای تظلم و دادخواهی.

چنانچه در ضمن عقد نکاح انتخاب مسکن
 و اشتغال و مشاغل اداری به زوجه محول شده
 باشد و به عنوان شرط در ضمن عقد برای خود
 سلب محدودیت کرده باشد.

خروج از منزل برای فرار از ضررهای جانی و
 مالی و عرضی،

چنانچه ماندن در منزل توأم با عسر و حرج
 غیر قابل تحمل باشد. (آیت الله فاضل «ره»^۴)
 و موارد دیگر که در سؤالات قبل مطرح شده
 است.

تبصره: موارد چهارم و پنجم، نظر آیت الله
 سیستانی^۵ نیز می‌باشد.

۱. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۳۲۸، مسئله ۱۴۰۷.

۲. استفتائات جدید، ج ۲، ص ۳۳۴، ص ۹۶۹.

۳. استفتائات، ج ۴، ص ۶۱، ص ۴۷۷۳.

۴. جامع المسائل، ج ۱، احکام خانواده، ص ۴۳۱، ص ۱۶۲۵.

۵. توضیح المسائل، ص ۳۸۶، مسئله ۲۳۸۸.

تمکین خاص:

س ۱. وظیفه زن نسبت به همسرش در امر استمتاع و لذت جنسی چیست؟

پاسخ: خانمی که که عقد دائم مردی شده... باید خود را برای هر لذت مشروعی (لذت جنسی متعارف)^۱ که همسرش می خواهد تسلیم نماید و بدون عذر شرعی از نزدیکی کردن او جلوگیری نکند. (همه مراجع^۲)

س ۲. در چه مواردی آمیزش و نزدیکی حرام است؟

پاسخ: در مواردی نزدیکی حرام است و برزن تمکین لازم نیست، آن موارد عبارتند از:

در حال حیض	همه مراجع ^۱
در حال نفاس	همه مراجع ^۲
در حال احرام	همه مراجع ^۳
در حال روزه واجب معین، مانند روزه رمضان و نذر معین	همه مراجع ^۴
در حال اعتکاف	همه مراجع ^۵
در حالی که خانم کمتر از ۹ سال سن داشته باشد.	همه مراجع ^۶
در صورتی که شخص، طواف النسا و نماز آن را به جا نیآورده باشد.	همه مراجع ^۷

۱. آیت الله مظاهری و فاضل «ره».

۲. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، ص ۴۷۶، مسئله ۲۴۱۲ و آیت الله مظاهری (رساله، مسئله ۱۹۷۰).

س ۳. نزدیکی در حال حیض از قُبُل (جلو) بر زن و مرد حرام است. حال اگر این عمل صورت گیرد آیا کفاره دارد؟
پاسخ: در این زمینه نظر مراجع عظام متفاوت است:

الف. بنا بر احتیاط، نزدیکی در حال حیض موجب کفاره می‌شود.
آیات عظام: (امام، بهجت، فاضل و اراکی رحمته‌م)^۱.
ب. بنا بر احتیاط مستحب کفاره تعلق می‌گیرد.
بقیه مراجع^۲.

س ۴. آیا زن و شوهر می‌توانند در حال حیض به جز نزدیکی سایر استمتاعات را از یکدیگر داشته باشند؟

پاسخ: بلی، اشکالی ندارد. (همه مراجع)^۳.
تبصره: این مسئله در رساله امام خمینی «ره» موجود نیست، ولیکن بعضی از مراجع در رساله‌های خود متذکر این مسئله شدند. البته این مسئله در عروة الوثقی ذکر شده و نظر صاحب عروه هم بر جواز است و مراجع تعلیقه‌ای بیان نفرمودند.

س ۵. حکم نزدیکی بعد از پاک شدن از حیض و قبل از غسل چیست؟

۱. توضیح المسائل مراجع، ج ۱، احکام حائض، السابع و آیات عظام: مسئله ۴۵۰.

۲. همان، «خوبی «ره»»، نوری، زنجانی، مکارم، وحید خراسانی، صافی، هاشمی شاهرودی، مظاهری).

۳. عروة الوثقی، ج ۱، احکام الحائض، السابع و آیات عظام: خوبی «ره» و وحید خراسانی (منهاج الصالحین، ج ۲، مسئله ۲۲۸)، بهجت «ره» (استفتائات، ج ۱، ص ۲۹۹، س ۱۰۶۸)، آیت الله سیستانی (توضیح المسائل، مسئله ۴۵۱)، مکارم (توضیح المسائل، مسئله ۴۴۱)، فاضل «ره» (جامع المسائل، ج ۱، ص ۴۳۹، س ۱۶۵۴).

پاسخ:

الف. نزدیکی کردن قبل از غسل جایز است. (مشهور فقهاء^۱).

ب. نزدیکی کردن قبل از غسل کراهت شدید دارد. آیت الله زنجانی^۲.

تذکر: لازم به ذکر است که فقهاء عظام در این جا به مسئله‌ای اشاره فرمودند که بهتر است آن را متذکر شویم و آن مسئله این است: چنانچه زن از حیض پاک شده، ولی غسل نکرده، بخواهد همسرش با او آمیزش داشته باشد:

احتیاط لازم این است که نزدیکی پس از شستن فرج باشد. (آیت الله سیستانی^۳)
۲. بهتر این است که نزدیکی پس از شستن فرج باشد. (بقیه مراجع^۴).

س ۶. نزدیکی کردن با زن از دُبُر (پشت) چه حکمی دارد؟

پاسخ: این بحث در دو حالت، (حیض و غیر حیض یا پاکی) مطرح است:
در حالت حیض:

نظر مراجع عظام در این زمینه متفاوت است:
الف. بنا بر احتیاط لازم (واجب) نزدیکی کردن

۱. توضیح المسائل مراجع، ج ۱، مسئله ۴۶۷، آیت الله مظاهری (توضیح المسائل، مسئله ۳۷۰)، آیت الله شاهرودی (توضیح المسائل، مسئله ۴۷۳) (این مسئله در توضیح المسائل آیت الله بهجت «ره» نیست، ولیکن در استفتائات، ج ۱، ص ۲۹۹، س ۱۰۶۷ ذکر شده است).

۲. توضیح المسائل، ج ۱، مسئله ۴۷۳.

۳. توضیح المسائل، ص ۸۲، مسئله ۴۵۷.

۴. رجوع شود به منابع مذکور در یادرفتی شماره ۴.

در دبر زن حائض حرام است. آیات عظام: اراکی^۱
خویی^۲ و بهجت^۳ رحمتهما.

ب. بنا بر احتیاط مستحب نزدیکی نکند
(تبریزی «ره»)^۴.

ج. کراهت شدید دارد (امام «ره» و نوری)^۵.
اگر زن راضی باشد، کراهت شدید دارد.
آیات عظام: (سیستانی و مکارم)^۶، فاضل «ره»^۷،
صافی گلپایگانی^۸، مظاهری^۹، زنجانی^{۱۰} و سید
محمود هاشمی شاهرودی^{۱۱}.

در حالت پاکی:

الف. بنا بر احتیاط لازم ترک کند (حرام است).
آیت الله خویی «ره»^{۱۲}.

ب. با رضایت زن، کراهت شدید دارد. (بقیه^{۱۳}
مراجع^{۱۳}).

۱. *عروة الوثقی*، ج ۱، فصل فی احکام الحائض، السابع، توضیح المسائل، احکام حائض، مسئله ۴۴۷.

۲. *عروة الوثقی*، ج ۱، فصل فی احکام الحائض، تعلیقه بر السابع.

۳. *استفتانات*، ج ۴، ص ۶۴، س ۴۷۸۸.

۴. *صراط النجاة*، س ۷۹۸.

۵. *عروة الوثقی*، ج ۱، فصل فی احکام الحائض، تعلیقه بر السابع.

۶. *عروة الوثقی*، تعلیقه بر همان.

۷. *جامع المسائل*، ج ۱، ص ۴۳۸، س ۱۶۳۰ (اگر زن راضی باشد و برای او ضرر قابل توجهی نداشته باشد).

۸. *توضیح المسائل*، احکام حائض، مسئله ۴۵۶. البته نظر ایشان در هدایة العباد، مسئله ۲۴۶ مثل آیت الله خویی است.

۹. *توضیح المسائل*، احکام حیض، مسئله ۳۶۱.

۱۰. *توضیح المسائل*، ج ۱، احکام حائض، مسئله ۴۵۶.

۱۱. *توضیح المسائل*، مسئله ۴۵۶.

۱۲. *عروة الوثقی*، ج ۱، فصل فی احکام الحائض، تعلیقه بر السابع.

۱۳. (امام خمینی «ره»، نوری و مکارم): کراهت این عمل شدیدتر است نسبت به حال حیض^{۱۳} (تعلیقه بر *عروة الوثقی*، ج ۲، مبحث نکاح، فصل فیما يتعلق باحکام الدخول، مسئله ۱۲۰)، آیت الله بهجت «ره» (*استفتانات*، ج ۴، ص ۶۴، س ۴۷۸۶) آیت الله زنجانی (*توضیح المسائل*، مسئله ۴۵۶).

ج. اگر زن راضی نباشد احتیاط لازم ترک است، وگرنه احتیاط مستحب در ترک است (سیستانی)^{۱۴}.

د. در صورت ضرر جایز نیست و در غیر این صورت در صورت عدم رضایت احتیاط در ترک است و در غیر آن کراهت شدید دارد (صافی)^{۱۵}.
س ۷. آیا زن می‌تواند از نزدیکی در دُبر (پشت) امتناع بورزد و تمکین نکند؟ به عبارت دیگر آیا این امتناع از مصادیق نشوز است؟

پاسخ: در این زمینه صاحب عروه^{۱۶} فرمودند: مشکل است بگوئیم در این امر تمکین لازم است و با عدم اطاعت، زن ناشزه است، زیرا دلیلی بر وجوب تمکین نداریم.

تبصره: از آنجا که مراجع عظام بر این عبارت صاحب عروه تعلیقه‌ای ندارند، بدست می‌آید نظرشان مطابق با نظر ایشان است، ولیکن نظر بعضی از فقهاء بدست آمده است.

۱. این امر از مصادیق تمکین نیست و زن می‌تواند اطاعت نکند. (آیت الله مکارم)^{۱۷}.

۲. بلی، زن می‌تواند تمکین نکند و دلیلی نداریم که تمکین کردن نسبت به هر استمتاع جایزی لازم است. (آیت الله فاضل «ره»)^{۱۸}.

۳. اگر این امر موجب عسر و حرج زوجه می‌شود، می‌تواند امتناع کند. (آیت الله

۱۴. منهاج الصالحین سیستانی، مسئله ۲۲۸.

۱۵. هدایة العباد، صافی، مسئله ۱۰۵۶.

۱۶. عروة الوثقی، ج ۲، مبحث نکاح، فصل فیما يتعلق باحكام الدخول علی الزوجة، مسئله ۳.

۱۷. عروة الوثقی، ج ۲، همان، تعلیقه بر مسئله ۱.

۱۸. جامع المسائل، ج ۱، ص ۴۴۲، ص ۱۶۷۱.

بِهَجْت «رِه»^۱)

﴿س ۸﴾ آیا تمکین از استمتاع غیر متعارف (مانند گذاشتن آلت مرد در دهان زن، و یا خوردن آن و ...) بر زن واجب است؟
پاسخ: خیر، واجب نیست. آیات عظام: (سیستانی، مکارم، نوری، فاضل «رِه»، صافی گلپایگانی^۲ و مظاهری^۳).

تبصره: برای توضیح بیشتر در این زمینه به سؤال ۱ و ۷ مراجعه شود.

﴿س ۹﴾ چنانچه مردی در روابط زناشویی افراط کند به طوری که برای سلامتی زن مضر باشد، آیا زن می‌تواند تمکین نکند؟

پاسخ: بر اساس قاعده حرج می‌توان گفت؛ طبق نظر همه مراجع در این فرض، حکم وجوب تمکین از زن برداشته می‌شود (البته نظر حضرت آیت الله بهجت و فاضل رحمته الله علیه هم به دست آمد).

آیت الله فاضل «رِه»^۱: اگر افراط در روابط زناشویی برای زن ضرر داشته باشد می‌تواند تمکین نکند، بلکه چه بسا برای حفظ سلامتی او عدم تمکین لازم باشد.

آیت الله بهجت «رِه»^۴: در جایی که خوف ضرر عقلایی باشد، زن می‌تواند تمکین نکند.

﴿س ۱۰﴾ آیا زن و مرد می‌توانند به وسیله

۱. استفتائات، ج ۴، ص ۶۹، س ۴۸۰۹.

۲. جزوه نکاح جامعة الزهرا (س)، ص ۳۲، (در این جزوه پاسخ همه مراجع مذکور مستند به استفتائات موجود در واحد پاسخگویی شده است).

۳. توضیح المسائل، مسئله ۱۹۷۰، (زیرا ایشان تمکین را در لذت جنسی متعارف لازم می‌دانند).

۴. استفتائات، ج ۴، ص ۷۱، س ۴۸۲۲.

دست یا بدن، یکدیگر را تحریک و از لحاظ جنسی اشباع کنند؟

پاسخ: بله، می‌توانند. آیات عظام: بهجت^۱، فاضل^۲، مکارم^۳، صافی گلپایگانی^۴، خامنه‌ای^۵.

س ۱۱. آیا مرد می‌تواند همسرش را با شیء خارجی و وسائل مصنوعی از لحاظ جنسی اشباع کند؟

پاسخ: خیر، چنین عملی جایز نیست. آیات عظام: بهجت^۶، فاضل^۷ و صافی گلپایگانی^۸.
س ۱۲. آیا زن و شوهر قبل از انجام عمل نزدیکی می‌توانند با نگاه به فیلم‌های سکس و مستهجن خود را تحریک کنند؟

پاسخ: نگاه کردن به چنین فیلم‌هایی برای همه افراد حرام است. آیت الله صافی گلپایگانی و تبریزی «ره»^۹.

س ۱۳. حکم نزدیکی کردن با زن مستحاضه چیست؟

پاسخ: همچنان که می‌دانیم استحاضه بر سه قسم است:

۱. قلیله ۲. متوسطه ۳. کثیره

۱. استفتائات، ج ۴، ص ۶۶، س ۴۷۹۵.

۲. جامع المسائل، ج ۱، ص ۴۳۹، س ۱۶۵۶.

۳. استفتائات جدید، ج ۱، ص ۳۶۹، س ۱۲۴۶.

۴. جامع الاحکام، ج ۲، ص ۳۲، س ۱۳۲۷.

۵. اجوبة الاستفتائات، ص ۱۶۲، س ۷۸۸.

۶. استفتائات، ج ۴، ص ۶۵، س ۴۷۹۱.

۷. جامع المسائل، ج ۱، ص ۴۳۹، س ۱۶۵۶.

۸. جامع الاحکام، ج ۲، ص ۳۲، س ۱۳۲۷.

۹. جامع الاحکام، ج ۲، ص ۳۳، س ۱۳۲۹. استفتائات جدید، تبریزی «ره»، س ۱۴۹۵.

الف: در حال استحاضهٔ قلیله نزدیک مانعی ندارد. (همهٔ مراجع)

ب: در حال استحاضهٔ متوسطه یا کثیره، نظرات متفاوت است:

نزدیکی با زن مستحاضه مطلقاً اشکال ندارد (چه غسل صلاتی خود را کرده باشد یا نه).

آیات عظام: فاضل^۱، (خویی رحمته الله علیه) و وحید خراسانی^۲، مظاهری^۳ و سیستانی^۴.

اگر زن مستحاضه غسل‌های واجب خود (غسل‌های صلاتی) را انجام داده، نزدیکی کردن شوهر با او حلال است.

آیات عظام: مکارم^۵، سید صادق حسینی شیرازی^۶، هاشمی شاهرودی^۷ و صافی گلپایگانی^۸.

بنابر احتیاط واجب برای نزدیکی کردن، غسل مستقل کند (علاوه بر غسل‌های صلاتی).

آیات عظام: امام «ره»^۹ و نوری^{۱۰}.

اگر در وقت نماز است و غسل‌های صلاتی خود را انجام داده، نزدیکی با او جایز است و اگر در خارج وقت نماز است، بنابر احتیاط

۱. الاحکام الواضحه، مسئله ۲۶۶، توضیح المسائل، مسئله ۴۲۹.

۲. منهاج الصالحین، ج ۲، ص ۷۸، مسئله ۲۵۲.

۳. توضیح المسائل، ص ۱۷۲، مسئله ۳۴۵.

۴. منهاج الصالحین، ج ۱، ص ۹۰، مسئله ۲۵۲.

۵. عروة الوثقی، ج ۱، فصل فی الاستحاضه، تعلیقه بر مسئله ۱۸.

۶. توضیح المسائل، ص ۱۴۲، مسئله ۴۷۵.

۷. توضیح المسائل، ص ۹۴، مسئله ۴۳۴.

۸. توضیح المسائل، ص ۷۵، مسئله ۴۳۴.

۹. توضیح المسائل مراجع، ج ۱، ص ۲۴۹، مسئله ۴۲۸ و عروة الوثقی، ج ۱، فصل فی

الاستحاضه، تعلیقه بر مسئله ۱۸.

۱۰. توضیح المسائل، مسئله ۴۲۹.

واجب غسل جداگانه لازم است. آیات عظام: بهجت «ره»: بنابر احتیاط، وضو هم ضمیمه کند^۱ و خامنه‌ای^۲.

در استحاضه متوسطه، نزدیکی با این زن مطلقاً جایز است (چه غسل صلاتی کرده یا نه) و در استحاضه کثیره، اگر غسل‌های واجب خود را برای نماز به جا آورده، نزدیکی با او جایز است و الا غسل کند. آیت الله زنجانی^۳.

نکته: پس از بیان حق زوج بر زوجه (تمکین عام و خاص) این سؤال مطرح می‌شود که:

س: آیا کارکردن زن در منزل از قبیل نظافت، آشپزی و... جزء وظائف زن و از حقوق شوهر است؟ (آیا مرد می‌تواند همسر خود را مجبور به این گونه کارها نماید؟)

پاسخ:

الف. خیر، کارکردن در منزل جزء وظائف زن نیست و مرد نمی‌تواند او را مجبور به این کارها نماید.

همه مراجع^۴ (غیر از آیت الله مظاهری).

ب. بله، مرد می‌تواند همسر خود را مجبور به این کارها کند، چون عقد ازدواج معمولاً مبنی بر خانه‌داری زن و بچه‌داری و شیر دادن او انجام

۱. استفتائات، ج ۱، ص ۲۵۴، س ۹۰۸.

۲. احکام بانوان، ج ۴، سؤالات جامعه الزهراء (س)، ص ۱۸۴.

۳. توضیح المسائل، ج ۱، ص ۱۰۲، مسئله ۴۳۴.

۴. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، ص ۴۷۸، مسئله ۲۴۱۴ و آیت الله بهجت (استفتائات، ج ۴، ص ۵۵، س ۴۷۴۸)، آیت الله هاشمی شاهرودی (توضیح المسائل، مسئله ۲۴۲۳)، آیت الله وحید خراسانی (توضیح المسائل، ص ۴۶۸، مسئله ۲۴۷۸) و آیت الله سید صادق حسینی شیرازی (توضیح المسائل، مسئله ۲۷۶۳).

می‌گیرد، بنابراین، این کارها مطابق معمول بر عهده زن می‌باشد، مگر اینکه در ضمن عقد شرط کند که چنین وظیفه‌ای نداشته باشد. آیت الله مظاهری^۱.

ب: حق زوجه بر زوج

نفقه

همخواهی (حق قَسم)

آمیزش (حق مواقعه)

نفقه

س ۱. با چه شرایطی نفقه زن بر عهده مرد است؟

پاسخ: با دو شرط نفقه زن بر عهده مرد است:
الف. در صورتی که زن همسر دائمی مرد باشد.
ب. در صورتی که زن از شوهر تمکین کند. (بدون اجازه از خانه بیرون نرود. برای لذت جنسی بدون عذر شرعی جلو گیری نکند) همه مراجع^۲.

س ۲. نفقه شامل چه چیزهایی می‌شود؟

پاسخ: نفقه شامل:

۱. خوراک ۲. پوشاک ۳. مسکن (همه مراجع^۳)
- و وسائل مورد نیاز و ضروری زندگی می‌شود.

۱. توضیح المسائل، ص ۳۵۴، مسئله ۱۹۷۳.

۲. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، ص ۴۷۶، مسئله ۲۴۱۲ و آیات عظام: مظاهری (توضیح المسائل، مسئله ۱۹۷۲)، سید محمود شاهرودی (توضیح المسائل، مسئله ۲۴۲۱) و سید صادق حسینی شیرازی (توضیح المسائل، ص ۶۲۳، مسئله ۲۷۶۶).

۳. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، همان، آیت الله مظاهری (همان و مسئله ۱۹۷۱) و آیت الله شاهرودی (توضیح المسائل. همان).

آیات عظام: امام «ره»^۱، مکارم^۲، سیستانی^۳،
خویی «ره» و وحید^۴، بهجت «ره»^۵، فاضل «ره»^۶.
س ۳. آیا پرداخت بدهی‌های شرعی زن از
قبیل کفارات، خمس، رد مظالم و ... بر عهده
شوهر است؟

پاسخ: خیر، پرداخت این نوع بدهی‌ها بر
شوهر واجب نیست، اگر زن مال دارد باید
خودش بدهد، در غیر این صورت تکلیفی
ندارد. آیات عظام: فاضل^۷، خویی رحمته‌الله و وحید
خراسانی^۸، سیستانی^۹.

س ۴. آیا شرط وجوب نفقه زن بر مرد
تمکن و توانایی مرد است؟

پاسخ: خیر، مرد چه توانایی داشته باشد یا
نداشته باشد، نسبت به نفقه زن مدیون است.
(همه مراجع^{۱۰}).

۱. تحریر الوسیله، ج ۳، فصل فی النفقات، ص ۵۶۲، مسئله ۸ (وسائل مورد نیاز
زندگی مطابق شأن زن تهیه شود).

۲. استفتائات جدید، ج ۱، ص ۲۴۰، س ۸۴۶ (وسائل مورد نیاز زندگی مطابق با
قدرت مرد تهیه شود).

۳. منهای الصالحین، ج ۳، ص ۱۲۵، مسئله ۴۲۰ (وسائل مورد نیاز زندگی مطابق با
شأن زن و موقعیت مرد تهیه شود).

۴. منهای الصالحین، ج ۳، ص ۳۲۵، فصل العاشر فی النفقات، قبل از مسئله ۱۳۹۸
(وسائل مورد نیاز زندگی مطابق شأن زن تهیه شود).

۵. استفتائات، ج ۴، ص ۱۰۴، س ۴۹۳۵ (وسائل مورد نیاز زندگی بر حسب شأن
امثال زوجین تهیه شود).

۶. جامع المسائل، ج ۲، ص ۴۷۶، س ۱۳۲۵ (وسائل مورد نیاز زندگی مطابق شأن
زن و کمتر از مقدار متعارف نباشد).

تبصره: لازم به ذکر است که مثل تهیه زیور آلات، مخارج تحصیل زن و ... به عهده
مرد نیست.

۷. جامع المسائل، ج ۲، ص ۴۷۷، س ۱۳۲۸.

۸. منهای الصالحین، ج ۳، ص ۳۲۹، مسئله ۱۴۱۴.

۹. منهای الصالحین، ج ۳، ص ۱۲۸، مسئله ۴۲۸.

۱۰. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، ص ۴۷۶، مسئله ۲۴۱۲. آیت الله مظاهری (توضیح

المسائل، ص ۳۵۴، مسئله ۱۹۷۲)، آیت الله سید محمود شاهرودی (توضیح

المسائل، ص ۵۲۵، مسئله ۲۴۲۱) و آیت الله سید صادق شیرازی (توضیح

س ۵. آیا نفقه زن در دوران عقد (حد فاصل بین عقد و عروسی) بر عهده شوهرش است؟

پاسخ:

الف. خیر، بر عهده شوهر نیست. آیات عظام: (خویی «ره» و وحید^۱، مکارم^۲ و امام «ره»^۳).
 ب. ظاهراً نفقه ثابت است، مگر قرینه‌ای بر اسقاط نفقه باشد؛ مانند اینکه زن در شهری زندگی کند که نفقه دختر در دوران عقد بر عهده پدر باشد. (آیت الله سیستانی^۴)
 ج. بله، نفقه زن در دوران عقد بر عهده شوهر است. (آیت الله بهجت^۵)

د. اگر زن تمکین می‌کند، حق مطالبه نفقه دارد و اگر زن تمکین نمی‌کند، حق نفقه ندارد. آیات عظام: فاضل «ره»^۶، صافی گلپایگانی^۷، نوری^۸، خامنه‌ای^۹.

س ۶. آیا زن می‌تواند مخارج روزهای آینده را از شوهر مطالبه کند؟

پاسخ: خیر، نمی‌تواند. آیات عظام: فاضل^{۱۰}، امام^{۱۱}، بهجت^{۱۲} علیه السلام.

المسائل، ص ۶۲۳، مسئله ۲۷۶۶.

۱. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۳۲۶، مسئله ۱۳۹۹.

۲. احکام النساء، ص ۱۵۲، ص ۵۶۳.

۳. استفتائات، ج ۳، ص ۲۰۱، ص ۱۰ (نفقه بر عهده مرد نیست، مگر عقد مبنی بر دادن نفقه واقع شود).

۴. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۱۲۳، مسئله ۴۱۵.

۵. استفتائات، ج ۴، ص ۹۷، ص ۴۹۱۲.

۶. جامع المسائل، ج ۲، ص ۴۷۷، ص ۱۳۲۷.

۷. جامع الاحکام، ج ۲، ص ۳۴، ص ۱۳۳۳.

۸. هزار و یک مسئله فقهی، ج ۲، ص ۱۹۸، ص ۶۶۲.

۹. احکام بانوان، ج ۲، واحد پاسخ به سؤالات جامعه الزهرا (س)، ص ۲۲۵.

۱۰. جامع المسائل، ج ۱، ص ۴۴۵، ص ۱۶۸۳.

۱۱. تحریر الوسیله، ج ۳، فصل فی النفقات، ص ۵۶۴، مسئله ۱۰.

۱۲. استفتائات، ج ۴، ص ۹۸، ص ۴۹۱۵.

س ۷. آیا زن می‌تواند مخارج روزهای گذشته را که مرد نپرداخته از او مطالبه کند؟
پاسخ: بله، نفقه از دیون است و بر عهدهٔ مرد است و اگر نپرداخته، زن می‌تواند مطالبه کند.
 آیات عظام: فاضل^۱، امام^۲، بهجت^۳ و مکارم^۴.

س ۸. آیا هزینهٔ درمان زوجه بر زوج واجب است؟

پاسخ:

الف. چنانچه بیماری، بیماری معمولی و متعارف و هزینه‌های آن معمولی است.
 ۱. بر مرد هزینهٔ درمان زن واجب است.

آیات عظام: مکارم^۵، سیستانی^۶، (خویی «ره» و وحید^۷)، فاضل «ره»^۸ و امام «ره»^۹.

۲. بنا بر احتیاط واجب بر شوهر لازم است هزینهٔ درمان زوجه را بدهد. (آیت الله بهجت «ره»^{۱۰}).

ب. اگر بیماری، بیماری سخت و پرخرج و غیر متعارف است:

۱. هزینهٔ درمان این بیماری‌ها بر عهدهٔ مرد نیست. امام «ره»^{۱۱}.

۱. جامع المسائل، ج ۱، ص ۴۴۵، س ۱۶۸۴.

۲. تحریر الوسیله، ج ۳، فصل فی النفقات، ص ۵۶۴، مسئله ۱۰.

۳. استفتائات، ج ۴، ص ۹۸، س ۴۹۱۶.

۴. استفتائات جدید، ج ۱، ص ۲۴۰، س ۸۴۴.

۵. احکام النساء، ص ۱۵۲، س ۵۶۵ و ۵۶۰.

۶. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۱۲۶، مسئله ۴۲۱.

۷. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۳۲۶، مسئله ۱۳۹۸.

۸. جامع المسائل، ج ۲، ص ۴۷۶، س ۱۳۲۵.

۹. تحریر الوسیله، ج ۳، فصل فی النفقات، مسئله ۹.

۱۰. استفتائات، ج ۴، ص ۹۸، س ۴۹۱۴.

۱۱. تحریر الوسیله، ج ۳، فصل فی النفقات، مسئله ۹.

۲. بنا بر احتیاط واجب، این هزینه‌ها جزء نفقه نیست و بر مرد واجب نیست. (آیت الله وحید)^۱.

۳. در صورتی که این هزینه‌ها برای مرد حرجی نباشد، بر عهده اوست (آیات عظام: سیستانی^۲ و خوبی «ره»^۳).

به مقداری که در توان زوج است و موجب مشقت در زندگی زوج نباشد، باید هزینه دارو و درمان زوج را بپردازد (تبریزی «ره»^۴).

۹. آیا نفقه زن در دوران عده بر عهده مرد است؟

پاسخ: این مسئله صورت‌های متفاوتی دارد:

الف. در دوران عده وفات؛ مطلقاً (چه زن حامله باشد یا نباشد) نفقه او بر عهده مرد نیست و از اصل ترکه مرد داده نمی‌شود. آیات عظام: امام^۵، (خوبی رحمته و وحید^۶)، سیستانی^۷، صافی گلپایگانی^۸

اگر کسی قبل از عقد با زن شرط کند که حق همخوابی و نفقه نداشته باشد و زن هم قبول کند، آیا زن حق مضاجعت و نفقه دارد؟ اگر عقد، دائم باشد شرط باطل است و اگر انقطاعی باشد، مانعی ندارد (گلپایگانی «ره»^۹).

۱. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۳۲۶، تعلیقه بر مسئله ۱۳۹۸.

۲. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۱۲۶، مسئله ۴۲۱.

۳. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۳۲۶، مسئله ۱۳۹۸.

۴. استفتائات جدید، ج ۲، ص ۱۴۴۷.

۵. تحریر الوسیله، ج ۳، ص ۵۶۰، فصل فی النفقات، مسئله ۶.

۶. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۳۲۶، مسئله ۱۴۰۰.

۷. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۱۲۴، مسئله ۴۱۸.

۸. جامع الاحکام، ج ۲، ص ۳۵، س ۱۳۳۹.

۹. مجمع المسائل، ج ۱، ص ۵۳.

زن ناشزه که حق نفقه و کسوه و مسکن ندارد، در صورتی که در خانه شوهر و یا لباسی که شوهر در اختیار او گذاشته نماز بخواند چه صورت دارد؟

اگر شوهر راضی نباشد، نمازش باطل است (گلیایگانی «ره»)^۱.

ب. در دوران عده طلاق

۱. در مدت عده طلاق رجعی؛

نفقه زن بر عهده مرد است؛ آیات عظام: (خویی «ره» و وحید^۲)، سیستانی^۳، امام «ره»^۴: در صورتی که در حال نشوز جدا نشده باشند.

۲. در مدت عده طلاق بائن؛

اگر زن حامله باشد، نفقه بر عهده مرد است. آیات عظام: امام^۵، خویی رحمته الله؛ وحید و سیستانی^۶. اگر زن حامله نباشد، نفقه بر عهده مرد نیست (آیات عظام: امام^۷، (خوی رحمته الله، وحید)، سیستانی^۸ و صافی گلیایگانی^۹).

س ۱۰. آیا زن حامله ناشزه نفقه دارد؟ (آیا از جهت حمل استحقاق نفقه دارد؟)

پاسخ:

الف. بله، بنابر احتیاط حملش نفقه دارد.

۱. مجمع المسائل، ج ۱، ص ۱۸۶.

۲. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۳۲۶، مسئله ۱۴۰۰.

۳. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۱۲۴، مسئله ۴۱۸.

۴. تحریر الوسیله، ج ۳، ص ۵۶۰، فصل فی النفقات، مسئله ۶.

۵. همان.

۶. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۱۲۴، مسئله ۴۱۹.

۷. همان.

۸. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۱۲۴، مسئله ۴۱۹.

۹. جامع الاحکام، ج ۲، ص ۱۳۴۳.

آیه الله بهجت «ره»^۱.

ب. خیر، زن ناشزه حامله نفقه ندارد. آیت الله: فاضل «ره»^۲.

۶۶۳ س ۱۱. مردی که نفقه نمی دهد، زن می تواند از او تمکین نکند؟

پاسخ:

الف. خیر، زن نمی تواند از او کناره بگیرد. امام «ره»^۳.

ب. بنابر احتیاط واجب، زن نمی تواند تمکین نکند. (آیات عظام: مکارم^۴، خویی «ره»^۵، سیستانی^۶).

ج. بله، رعایت حقوق شوهر (تمکین) بر زن لازم نیست. (آیت الله مظاهری^۷).

۶۶۳ س ۱۲. در صورتی که زن مطالبه نفقه کند و شوهر امتناع ورزد، آیا زن اجازه دارد از مال شوهر بدون اجازه او بردارد؟

پاسخ:

الف. بله، زن می تواند در هر روز به اندازه خرجی همان روز بدون اجازه از مال او بردارد. آیات عظام: صافی گلپایگانی^۸، مظاهری^۹.

۱. استفتائات، ج ۴، ص ۷۱، س ۴۸۱۹.

۲. جامع المسائل، ج ۲، ص ۴۷۷، س ۱۳۲۹.

۳. تحریر الوسیله، ج ۳، القول فی النشوز، ص ۵۴۴، مسئله ۲ (اذا اظهر منه النشوز بمنع حقوقها... لیس لها هجر).

۴. استفتائات جدید، ج ۳، ص ۲۴۸، س ۶۴۰.

۵. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۳۲۹، مسئله ۱۴۱۰.

۶. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۱۰۸، مسئله ۳۵۵.

۷. توضیح المسائل، ص ۳۵۴، مسئله ۱۹۷۵.

۸. توضیح المسائل، ص ۴۸۹، مسئله ۲۴۲۵.

۹. توضیح المسائل، ص ۳۴۵، مسئله ۱۹۷۴.

نوری^۱، سید صادق شیرازی^۲، سیستانی^۳،
خویی «ره»^۴.

ب. بنابر احتیاط واجب، اگر ممکن باشد از
حاکم شرع برای برداشتن اذن بگیرد، (و اگر
اجبار او به وسیله متصدی امور حسیه هم
می‌سر نباشد، می‌تواند به اندازه خرجی خود از
اموال او بردارد). (آیت الله وحید^۵ و مکارم^۶).

ج. زن می‌تواند جهت الزام شوهر بر پرداخت
نفقه، به حاکم شرع رجوع کند و اگر ممکن
نباشد به عدول مؤمنین و اگر آن هم ممکن
نباشد، به فسّاق مؤمنین مراجعه کند و چنانچه
الزام شوهر بر دادن نفقه ممکن نباشد، می‌تواند
هر روز به اندازه خرجی آن روز بدون اجازه از مال
او بردارد.

آیات عظام: (امام، فاضل رحمته الله، زنجانی)^۷.

حق قسم (همخوابی)

س ۱. حق قسم به چه معناست؟

پاسخ: حق قسم به این معناست که مرد هر

۴ شب یک شب کنار همسرش باشد.

آیات عظام: امام «ره»^۸ و سیستانی^۹.

س ۲. آیا در اداء حق قسم لازم است زوج در

۱. توضیح المسائل، ص ۳۶۱، مسئله ۲۴۱۲.

۲. توضیح المسائل، ص ۶۲۴، مسئله ۲۷۷۰.

۳. توضیح المسائل، ص ۳۸۶، مسئله ۲۳۸۲.

۴. توضیح المسائل، ص ۳۵۰، مسئله ۲۴۲۵.

۵. توضیح المسائل، ص ۴۶۸، مسئله ۲۴۸۰.

۶. توضیح المسائل، ص ۳۹۸، مسئله ۲۰۶۵.

۷. رساله مراجع، ج ۲، مسئله ۲۴۱۶.

۸. تحریر الوسیله، ج ۳، ص ۵۴۰، فصل فی القسم و النشوز، مسئله ۱.

۹. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۱۰۴، القسم الثالث فی الحقوق الزوجية.

کنار همسرش در یک بستر بخوابد؟

پاسخ:

آیت الله سیستانی^۱ فرمودند: نظر مشهور بر این است که: لازم است بر مرد در کنار همسرش بخوابد.

اما طبق نظر خود ایشان؛ بنابر احتیاط واجب مردها در کنار همسرشان بخوابند.

تبصره: لازم به ذکر است با توجه به بررسی منابع موجود، نظری از مراجع بزرگوار در این زمینه مشاهده نشده است.

﴿س ۳﴾ آیا حق قسم از حقوق مشترک بین

زوجین است، یا حق مختص به زوجه است؟

پاسخ: قسم از حقوق مشترک است، البته

به این معنا که اگر یکی از حق خود بگذرد،

دیگری می تواند حقش را مطالبه کند. برخلاف

سایر حقوق که حق مختص است، مثلاً نفقه

حق زوجه است و تمکین حق زوج می باشد.

آیات عظام: سیستانی^۲ و بهجت «ره»^۳.

﴿س ۴﴾ آیا قسم از حقوق واجب است؟

(یعنی بر مرد لازم است هر ۴ شب یک شب کنار

همسرش بماند؟)

(منسوب به مشهور است که حق قسم واجب

است) آیت الله بهجت «ره»^۴.

پاسخ:

الف. اگر مرد یک زن دارد؛ (نظرات متفاوت

۱. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۱۰۵، مسئله ۳۴۳.

۲. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۱۰۴ بعد از مسئله ۳۴۱ القسم الثالث.

۳. جامع المسائل، ج ۴، ص ۷۶، فصل نهم.

۴. جامع المسائل، ج ۴، ص ۷۷، متعلق حق قسم.

است)

۱. خیر، واجب نیست هر ۴ شب یک شب پیش زن بماند، ولی مرد نمی‌تواند زن دائمی خود را طوری ترک کند که نه مثل زن شوهردار باشد، نه مثل زن بی‌شوهر (اکثر مراجع^۱ به جز اراکی، وحید، گلپایگانی و زنجانی).

۲. بله، مرد باید هر ۴ شب یک شب نزد زن دائمی خود بماند. آیات عظام: اراکی «ره»^۲ و زنجانی^۳.

۳. بنا بر احتیاط واجب، هر ۴ شب یک شب نزد همسر دائمی خود باشد. (آیات عظام: وحید^۴ و گلپایگانی «ره»^۵).

ب. اگر مرد بیش از یک زن دارد؛

۱. چنانچه نزد یکی از زنان یک شب بماند، واجب است نزد دیگری نیز یک شب بماند. همه مراجع^۶ (به غیر از آیت الله وحید خراسانی)

۲. بنا بر احتیاط واجب، هر یک از زنها مطلقاً (چه پیش یکی بماند یا نه) هر ۴ شب یک

۱. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، ص ۴۷۹، مسئله ۲۴۱۷. آیت الله مظاهری: توضیح المسائل، ص ۳۵۴، مسئله ۱۹۷۶. آیت الله صافی گلپایگانی: توضیح المسائل، ص ۳۷۸، مسئله ۲۴۲۶. آیت الله هاشمی شاهرودی: توضیح المسائل، ص ۵۲۶، مسئله ۲۴۲۶.

۲. توضیح المسائل، ص ۴۴۷، مسئله ۲۴۳۱.

۳. توضیح المسائل، ج ۲، ص ۲۰۴، مسئله ۲۴۲۶.

۴. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۳۱۹، تعلیقه بر مسئله ۱۳۶۳.

۵. توضیح المسائل، ص ۴۱۱، مسئله ۲۴۲۶.

۶. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، ص ۴۷۹، مسئله ۲۴۱۷ (پس اگر دو همسر داشته باشد و بیش یکی از آنها بماند، باید برای دیگری هم یک شب اختصاص دهد، و اگر ۳ همسر داشته باشد و بیش یکی از آنها یک شب بماند، باید برای همسران دیگر هم دو شب اختصاص دهد و اگر ۴ همسر دارد و بیش یکی بماند باید برای همسران دیگرش هم یک شب اختصاص دهد).

شب حق قسم دارند.

آیت الله وحید خراسانی^۱.

س ۵. آیا حق قسم مختص به زوجه دائمی است، یا شامل متعه هم می شود؟
پاسخ: حق قسم خاص زوجه دائمی است، شامل متعه نمی شود، مگر در ضمن عقد شرط شده باشد.

همه مراجع^۲.

س ۶. آیا حق قسم با مسافرت کردن زوج ساقط است؟

پاسخ: بله، در سفر ساقط می شود و قضا کردن آن بر مرد واجب نیست. (آیات عظام: امام «ره» و سیستانی^۳).

آیا صحیح است که در ازدواج دائم شرط کنند که حق قسم را ساقط کنند؟

بله، شرط سقوط حق قسم در هنگام عقد و بعد از آن صحیح است (خویی و تبریزی رحمتهما)^۴.

حق مواقعه (آمیزش)

س ۱. آیا آمیزش و مواقعه با زن بر مرد واجب است؟ (هر چند وقت یک بار؟)

پاسخ: بله، باید مرد هر ۴ ماه یک مرتبه با زن نزدیکی کند. (همه مراجع^۵).

س ۲. آیا آمیزش، حق زوجه دائمی است،

۱. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۳۱۹، تعلیقه بر مسئله ۱۳۶۳.

۲. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، ص ۴۸۲، مسئله ۲۴۲۵.

۳. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۱۰۵، مسئله ۳۴۶.

۴. صراط النجاة، ص ۷۸۹.

۵. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، ص ۴۸۰، مسئله ۲۴۱۸. آیت الله مظاهری: توضیح

المسائل، ص ۳۵۴، مسئله ۱۹۷۶.

یا شامل متعه هم می‌شود؟

پاسخ: (نظر مراجع عظام در این زمینه متفاوت است).

(۱) خیر، متعه حق مواقعه ندارد. (آیت الله زنجانی^۱).

(۲) بله، متعه مانند زن دائم است و هر ۴ ماه یک مرتبه حق مواقعه دارد.

آیات عظام: (امام و فاضل علیهما السلام، نوری)^۲.

(۳) احتیاط واجب آن است که مرد بیش از ۴ ماه یک بار با متعه خود نزدیکی را ترک نکند.

آیات عظام: (خویی و اراکی علیهما السلام، مکارم)^۳

(۴) اگر زن متعه جوان:

واجب است مرد هر ۴ ماه یک مرتبه با او نزدیکی کند. آیات عظام: (گلپایگانی «ره» و صافی)^۴.

احتیاط واجب آن است که مرد هر ۴ ماه یک مرتبه با او نزدیکی کند. (آیات عظام: سیستانی، خویی «ره» و وحید)^۵.

س ۳. اگر زن به واسطه کثرت غریزه جنسی نتواند تا ۴ ماه صبر کند، به طوری که به گناه می‌افتد، آیا بر مرد لازم است قبل از ۴ ماه با او نزدیکی داشته باشد؟

پاسخ:

الف. خیر، واجب نیست. آیت الله:

۱. توضیح المسائل، ج ۲، ص ۲۰۵. مسئله ۲۴۳۱.

۲. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، ذیل مسئله ۲۴۲۲، تحریر الوسیله، مسئله ۱۳.

۳. همان.

۴. همان.

۵. توضیح المسائل، ص ۳۸۷، مسئله ۲۳۸۸. منهاج الصالحین، سیستانی مسئله

۹. منهاج الصالحین، خویی مسئله ۱۲۳۵.

بہجت «رہ»^۱.
 بنا بر احتیاط واجب، قبل از ۴ ماه با زن
 نزدیکی داشته باشد.
 آیات عظام: (امام خمینی، اراکی، خویی،
 گلپایگانی رحمۃ اللہ علیہ، نوری، فاضل «رہ»، مکارم)^۲.
 سیستانی^۳، (صافی، خامنہ‌ای)^۴.
 ج. اگر زن جوان باشد، احتیاط واجب نزدیکی
 است. (تبریزی)^۵.

نشوز

س ۱. نشوز به چه معنا است؟
پاسخ: تخلف کردن هر یک از زوجین از
 حقوق واجب همسرش نشوز است. (در این
 صورت، زن ناشزه و مرد ناشز نامیده می‌شود).
 آیات عظام: امام «رہ»^۶ و سیستانی^۷.

الف) نشوز زن

س ۲. در چه صورتی زن ناشزه می‌شود؟

پاسخ:

۱) در صورتی که زن بدون اجازه شوهر از منزل
 خارج شود.
 ۲) برای هر لذتی که او می‌خواهد (لذت

۱. احکام بانوان، واحد پاسخ به سؤالات جامعه الزهرا، ص ۲۲۰.

۲. عروة الوثقی، ج ۲، ص ۷۷۱، فصل فیما يتعلق باحکام الدخول علی الزوجة،
 مسئله ۸ از این جهت که هیچ یک از بزرگواران بر عبارت صاحب عروه تعلیقه‌ای
 ندارند.

۳. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۱۰۴، مسئله ۳۴۱.

۴. احکام بانوان، واحد پاسخ به سؤالات جامعه الزهرا، ص ۲۱۷ و ۲۱۸.

۵. صراط النجاة، ج ۱، ص ۷۹۹.

۶. تحریر الوسیله، ج ۳، القول فی النشوز، ص ۵۴۲ و مسئله ۲ از ص ۵۴۴.

۷. منهاج الصالحین، ج ۳، احکام النشوز، ص ۱۰۶، مسئله ۳۵۰.

متعارف) خود را تسلیم نماید.
۳) بدون عذر شرعی از نزدیکی کردن او
جلوگیری نماید.

همه مراجع^۱ (به غیر از آیت الله شاهرودی)
ازالۀ منقرات نکند. آیات عظام: امام^۲، فاضل^۳،
بهجت^۴، (خویی رحمته الله و وحید^۵)، سیستانی^۶.
ترک نظافت و زینت کردن در صورتی که مرد
درخواست نماید.

آیات عظام: امام^۷، فاضل^۸ رحمته الله و سیستانی^۹.
تبصره: آیت الله شاهرودی در تحقق نشوز،
خروج از منزل را معتبر نمی دانند، بلکه تنها
برای تحقق نشوز مورد دوم و سوم را کافی
می دانند.

س ۲. زن با چند مرتبه تمکین نکردن
ناشزه می شود؟

پاسخ:

الف) حتی اگر یک مرتبه بدون عذر از
استمتاع شوهر جلوگیری کند، ناشزه می شود.
آیات عظام: فاضل^{۱۰} و بهجت^{۱۱} رحمته الله.
ب) ۱. اگر زن مطلقاً تمکین نمی کند، ناشزه

۱. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، ص ۴۷۶، مسئله ۲۴۱۲.

۲. تحریر الوسیله، ج ۳، ص ۵۴۲، القول فی النشوز.

۳. جامع المسائل، ج ۱، ص ۴۴۱، س ۱۶۶۶.

۴. جامع المسائل، ج ۴، ص ۷۶، فصل نهم، حق قسم و سایر حقوق زوجین.

۵. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۳۲۵، الفصل العاشر.

۶. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۱۰۶، مسئله ۳۵۰.

۷. تحریر الوسیله، ج ۳، ص ۵۴۲، القول فی النشوز.

۸. جامع المسائل، ج ۱، ص ۴۴۲، س ۱۶۶۹.

۹. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۱۰۶، مسئله ۳۵۰.

۱۰. جامع المسائل، ج ۱، ص ۴۴۰، س ۱۶۵۷.

۱۱. استفتائات، ج ۴، ص ۷۰، س ۴۸۱۸ (زن هر وقت تمکین نکند، ناشزه است).

است و استحقاق نفقه ندارد.
 اگر زن بعضی از اوقات بدون عذر شرعی
 تمکین ندارد، بنا بر احتیاط واجب ناشزه است
 و نفقه ندارد. آیت الله سیستانی^۱.

ب. اگر مرد مطالبه می کند و این عمل برای
 او لذت است، باید زن خود را برای هر لذتی که
 او می خواهد تسلیم کند.
 آیت الله بهجت «ره»^۲.

س ۴. آیا عدم اطاعت زن در امر استمتاع
 موجب سقوط نفقه می شود؟

پاسخ:

الف. بله، موجب سقوط نفقه می شود. (

اکثر مراجع^۳).

ب. بنابر احتیاط واجب، مادامی که زن نزد
 شوهر است (ولو تمکین جنسی، یا ازاله منفرات
 نداشته باشد) نفقه او ساقط نمی شود. آیات
 عظام: خویی^۴ و تبریزی^۵ ع.

س ۵. آیا خروج زن از منزل بدون اذن

شوهر، موجب سقوط نفقه می شود؟

پاسخ: الف. بله، سبب سقوط نفقه می شود تا

مادامی که برگردد و توبه کند.

۱. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۱۰۶، مسئله ۳۵۱.

۲. استفتائات، ج ۴، ص ۵۱، س ۴۷۲۰.

۳. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، ص ۴۷۷، مسئله ۲۴۱۳، آیت الله مظاهری: توضیح

المسائل، ص ۳۵۴، مسئله ۱۹۷۰، آیت الله وحید: توضیح المسائل، ص ۴۶۸،

مسئله ۲۴۷۷.

۴. توضیح المسائل، ص ۳۵۰، مسئله ۲۴۲۲.

۵. توضیح المسائل، ص ۳۸۹، مسئله ۲۴۲۲.

آیات عظام: امام خمینی^۱، فاضل^۲، بهجت^۳،
 خویی رحمته الله و وحید^۴، صافی گلپایگانی^۵.
 ب. بنابر احتیاط واجب، نفقه ساقط نمی شود.
 آیات عظام: سیستانی^۶ و مکارم^۷.
س ۶. آیا مهریه زن ناشزه ساقط می شود؟
پاسخ: خیر، ساقط نمی شود. (همه مراجع^۸)

ب) نشوز مرد

س ۱. در چه صورت مرد ناشز می شود؟
پاسخ:

الف. در صورتی که حق واجب زوجه اش را ادا نکند. (از قبیل نفقه، حق قسم، حق مواقعه)
 آیات عظام: امام^۹ و فاضل<sup>۱۰ رحمته الله، سیستانی^{۱۱}
 مکارم^{۱۲} (ظاهراً نظر همه مراجع همین است)
ب. در صورتی که مرد بدون توجیه شرعی زن را آزار دهد. (آیات عظام: امام «ره»^{۱۳} و سیستانی^{۱۴}).
س ۲. تکلیف زن در برابر مرد ناشز چیست؟
پاسخ:
الف) اولاً: زن حقوق خود را از او مطالبه کند؛</sup>

۱. تحریر الوسیله، ج ۳، فصل فی النفقات، ص ۵۵۸، مسئله ۵.

۲. جامع المسائل، ج ۱، ص ۴۴۱، س ۱۶۶۶.

۳. استفتانات، ج ۴، ص ۵۲، س ۴۷۳۳.

۴. منهاج الصالحین، ج ۲، ص ۳۲۸، مسئله ۱۴۰۷ و ۱۴۰۹.

۵. جامع الاحکام، ج ۲، ص ۳۴، س ۱۳۳۵.

۶. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۱۰۷، مسئله ۳۵۱.

۷. استفتانات جدید، ج ۲، ص ۳۳۲، س ۹۶۳، قسمت ج.

۸. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، ص ۴۷۷، مسئله ۲۴۱۳.

۹. تحریر الوسیله، ج ۳، ص ۵۴۴، القول فی النشوز، مسئله ۲.

۱۰. جامع المسائل، ج ۱، ص ۴۴۱، س ۱۶۶۷.

۱۱. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۱۰۶، مسئله ۳۵۰.

۱۲. استفتانات جدید، ج ۳، ص ۲۶۰، س ۶۹۲.

۱۳. تحریر الوسیله، همان.

۱۴. منهاج الصالحین، همان.

اگر مؤثر واقع نشد؛

ثانیاً به حاکم شرع مراجعه کند.

آیات عظام: امام^۱، (خویى علیه السلام)^۲، وحید^۳،
سیستانی^۴.

ب) ابتدائاً به حاکم شرع رجوع کند و حق
خود را مطالبه نماید. (آیت الله مکارم^۵).

رابطه زوجین (احکام جنابت)

س ۱. اسباب جنابت چیست؟

پاسخ: انسان به واسطه یکی از این دو امر
جنب می شود: ۱. جماع ۲. خروج منی
همه مراجع^۶.

نکته: باید بدانیم خروج منی چه در خواب
باشد یا بیداری، کم باشد یا زیاد، با شهوت
باشد یا بدون شهوت، با اختیار باشد یا بدون
اختیار فرق نمی کند، موجب جنابت می شود.

س ۲. جماع با چه امری محقق می شود؟

پاسخ:

الف. همین که به مقدار ختنه گاه دخول در
قُبُل یا دُبُر^{۶*} صورت بگیرد جماع محقق شده

۱. تحریر الوسیله، همان.

۲. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۳۲۰ و ۳۲۸، مسئله ۱۳۶۵ و ۱۴۱۰.

۳. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۱۰۶، مسئله ۳۵۰.

۴. استفتائات جدید، ج ۳، ص ۲۶۰، س ۶۹۲.

۵. توضیح المسائل مراجع، ج ۱، ص ۲۰۸، مسئله ۳۴۵. عروة الوثقی، ج ۱، ص ۲۱۷
(فصل فی غسل الجنابة و هی تحصل بأمرین الأول و الثانی).

۶ * آیت الله مکارم شیرازی میفرماید: اگر جماع در دُبُر زن صورت بگیرد، بنا بر
احتیاط واجب زن و مرد باید بین غسل و وضو جمع کنند.

توضیح المسائل، ص ۷۴، مسئله ۳۶۴، عروة الوثقی، ج ۱، ص ۲۱۸، تعلیقه بر الثانی.
ثبوت الحکم فی الإدخال فی غیر قبل المرثه احوط و لا یکتفی به فی الصلاة بل
یُضَمُّ الیه الوضوء.

و بر مرد و زن غسل جنابت واجب است. همه مراجع^۱ (به غیر از آیت الله نوری) ب. چنانچه کمتر از ختنه گاه دخول شود، همین که دخول صدق کند احتیاط به غسل کردن ترک نشود.

آیت الله نوری^۲.

س ۳. اگر کسی شک کند به اندازه ختنه گاه داخل شده یا نه، وظیفه اش چیست؟ پاسخ: بر هیچ یک از زن و مرد غسل واجب نیست (البته در صورتی که انزال صورت نگرفته باشد) همه مراجع^۳*

س ۴. آیا در صورت آمیزش با وسیله ای مثل کاندوم جنابت محقق می شود؟ پاسخ: بله، فرقی بین آمیزش عادی و با وسیله نیست. صاحب عروة الوثقی و بقیه مراجع^۴.

س ۵. آیا زنان هم در خواب محتلم می شوند؟

پاسخ: بله، ممکن است خانم ها هم محتلم شوند. (صاحب عروة الوثقی و بقیه مراجع^۵).

۱. توضیح المسائل مراجع، ج ۱، ص ۲۱۰، مسئله ۳۴۹. آیت الله وحید: توضیح المسائل، ص ۶۲، مسئله ۳۵۵. آیت الله مظاهری: توضیح المسائل، ص ۶۸، مسئله ۳۱۸. مقام معظم رهبری: اجوبه الاستفتائات، ص ۳۲، احکام غسل جنابت، س ۱۷۰.

۲. توضیح المسائل، ص ۶۱، مسئله ۳۵۰.

۳. توضیح المسائل مراجع، ج ۱، ص ۲۱۰، مسئله ۳۵۰.

* البته لازم به ذکر است که آیت الله نوری همدانی می فرماید: بطوری که شک در صدق دخول داشته باشد، غسل لازم نیست. توضیح المسائل، ص ۶۲، مسئله ۳۵۱.

۴. عروة الوثقی، ج ۱، فصل فی غسل الجنابة، مسئله ۱۰.

۵. عروة الوثقی، ج ۱، فصل فی غسل الجنابة، مسئله ۶.

س ۶. علامت جنابت در زنها غیر از دخول چیست؟ به عبارت دیگر، اگر رطوبتی از زن خارج شود، در چه صورت حکم منی را دارد؟
پاسخ: نظر فقهاء در این زمینه متفاوت است:
 اگر رطوبتی از زنها همراه با شهوت خارج شود:

الف. این رطوبت در حکم منی است و زن جنب می‌شود. آیات عظام: وحید^۱ و زنجانی^۲.
 ب. بنابر احتیاط واجب احتیاط کند، یعنی با دیدن این رطوبت، خانم غسل کند و وضو هم بگیرد.

آیات عظام: امام^۳ و فاضل^۴ رحمتهما.
 اگر رطوبتی از زنها همراه با شهوت خارج شود و زن به اوج شهوت جنسی برسد، جنابت محقق می‌شود.

آیات عظام: خامنه‌ای^۵ و مکارم شیرازی^۶.
 اگر رطوبتی از زنها همراه با شهوت خارج شود و به حدی باشد که صدق انزال کند و لباسها را آلوده نماید، نجس و موجب جنابت است و معمولاً این رطوبت زمانی خارج می‌شود که زن

۱. توضیح المسائل، ص ۶۲، مسئله ۳۵۲، منهاج الصالحین، ج ۲، ص ۵۴، تعلیقه بر مسئله ۱۶۹.

۲. توضیح المسائل، ج ۱، مسئله ۳۵۲.

۳. تحریر الوسیله، ج ۱، ص ۶۲، فصل فی غسل الجنابة، مسئله ۱. عروة الوثقی، ج ۱، فصل فی غسل الجنابة، تعلیقه بر الاوّل.

لازم به ذکر است نظر امام در تحریر و تعلیقه بر عروه با توضیح المسائل متفاوت است، زیرا در توضیح المسائل مسئله ۳۴۶ فرمودند: اگر رطوبت با شهوت خارج

شود (در زن و مریض) در حکم منی است.

۴. الاحکام الواضحة، ص ۴۱، مسئله ۱۸۹.

۵. اجوبة الاستفتائات، ص ۳۲، س ۱۷۱.

۶. توضیح المسائل، ص ۷۳، مسئله ۳۶۱.

به اوج شهوت جنسی برسد.

آیت الله سیستانی^۱.

اگر رطوبتی از زنها همراه با شهوت و سستی بدن خارج شود؛

الف - حکم منی را دارد و باید خانم، غسل جنابت کند.

آیات عظام: نوری^۲، صافی گلپایگانی^۳.

ب. احتیاط واجب آنست که خانمها در این صورت، هم غسل کنند و هم وضو بگیرند. آیت الله خوئی «ره»^۴.

اگر رطوبتی از زنها همراه با شهوت و جستن خارج شود، حکم جنابت خالی از وجه نیست.

آیات عظام: بهجت «ره»^۵، صافی گلپایگانی^۶. آنچه مسلم است، خروج منی از زن بسیار نادر است و آنچه در موقع شهوت از او بیرون می آید، ترشحاتی بیش نیست و غسل واجب نمی شود. (آیت الله مظاهری^۷).

س ۷. آیا با دیدن یا شنیدن و یا تصور صحنه های شهوت انگیز زنان جنب می شوند؟
پاسخ: هم چنانکه در مسئله اول بیان شد

۱. توضیح المسائل، ص ۶۷، مسئله ۳۴۵، عروة الوثقی، ج ۱، فصل فی غسل الجنابة، تعلیقه بر الاول.

۲. توضیح المسائل، ص ۶۱، احکام جنابت، مسئله ۳۴۷.

۳. جامع الاحکام، ج ۱، ص ۴۱، س ۱۲۳.

۴. عروة الوثقی، ج ۱، فصل فی غسل الجنابه، تعلیقه بر الاول.

۵. توضیح المسائل، ص ۷۱، احکام جنابت، مسئله ۳۵۰.

۶. توضیح المسائل، ص ۶۴، مسئله ۳۵۲ [نظر ایشان، هم با آیت الله نوری و هم با آیت الله بهجت موافق است].

۷. توضیح المسائل، ص ۶۷، مسئله ۳۱۶.

نکته: لازم به ذکر است در مواردی که احتیاط در جمع بین غسل و وضو است، بهتر اینست که با حدثی مثل بول غسل را باطل کند و سپس وضو بگیرد.

عروة الوثقی، ج ۱، فصل فی غسل الجنابة، مسئله ۱۱.

سبب جنابت ۲ امر است:

۱. جماع ۲. خروج منی

بنابر این در موارد مذکور اگر خروج منی صورت گیرد، خانم جنب می‌شود و الا خیر، و برای تشخیص منی و حکم به جنابت نمودن و توضیح بیشتر آن به پاسخ سؤال قبل مراجعه شود.

س ۸. چنانچه پس از آمیزش و بعد از غسل جنابت رطوبتی از زن خارج شود، چه حکمی دارد؟

پاسخ: مسئله چند صورت دارد:

الف. اگر خانم یقین کند این رطوبت منی مرد است؛ نجس است و نیازی به غسل دوباره ندارد، بلکه فقط تطهیر لازم است. صاحب عروة الوثقی و بقیه مراجع^۱.

ب. اگر یقین کند منی خود اوست؛ این رطوبت نجس است و لازم است دوباره غسل کند. (صاحب عروة الوثقی و بقیه مراجع^۲).

ج. اگر شک دارد که این رطوبت آیا منی است یا مذی است یا ترشحات زنانه؛ پاک است و نیازی به غسل یا وضوی دوباره ندارد. (صاحب عروة الوثقی و بقیه مراجع^۳).

س ۹. ترشحات و رطوبتهایی که از خانمها

خارج می‌شود، چه حکمی دارد؟

پاسخ: مسئله چند صورت دارد:

۱. عروة الوثقی، ج ۱، فصل فی غسل الجنابة، الاول.

۲. عروة الوثقی، همان.

۳. عروة الوثقی، ج ۱، فصل فی مستحبات غسل الجنابة، مسئله ۶.

الف. اگر ترشحات در حالت عادی و بدون هیچ احساسی خارج می‌شود؛ ترشحات زنانه و پاک است. (مگر اینکه یقین کند بول یا منی است) صاحب عروة الوثقی^۱.

ب. اگر در حالت ملاعبه و شوخی با همسرش خارج شود؛ آن رطوبت مذی و پاک است. (همه مراجع^۲).

ج. اگر همراه با اوج شهوت و ... باشد؛ در حکم منی است و احکام جنابت بر آن بار می‌شود.

برای توضیح بیشتر این مسئله به نظر مراجع که در سؤال ۶ بطور مشروح بیان شده مراجعه شود.

س ۱۰. مصادیق استمناء چیست؟ (استمناء حرام)

استمناء به معنای لغوی آن که طلب خروج منی کردن است. بر دو نوع است؛ ۱. حلال ۲. حرام.

به عبارت دیگر؛ هر یک از زن و مرد می‌توانند خود را به وسیله بدن یکدیگر تحریک کنند و ارضا شوند. (این عمل گرچه به لحاظ معنای لغوی استمناء (طلب خروج منی کردن) می‌باشد ولیکن از مصادیق استمناء حرام نیست.)

۱. عروة الوثقی، ج ۱، فصل فی مستحبات غسل الجنابة، مسئله ۶.

۲. توضیح المسائل مراجع، ج ۱، ص ۶۳، مسئله ۷۳.

آیات عظام: بهجت^۱، فاضل^۲ رحمتهما، مکارم^۳،
صافی^۴، خامنه‌ای^۵.

و در غیر این صورت، چنانچه شخص عمداً
کاری کند که منی از او خارج شود، از مصادیق
استمناء حرام است.

آیات عظام: بهجت^۶، فاضل^۷ رحمتهما و صافی^۸.

۱. استفتائات، ج ۴، ص ۶۶، س ۴۷۹۵.
۲. جامع المسائل، ج ۱، ص ۴۳۹، س ۱۶۵۶.
۳. استفتائات جدید، ج ۱، ص ۳۶۹، س ۱۲۴۶.
۴. جامع الاحکام، ج ۲، ص ۳۲، س ۱۳۲۷.
۵. اجوبه الاستفتائات، ص ۱۶۲، س ۷۸۸.
۶. استفتائات، ج ۴، ص ۶۵، س ۴۷۹۱.
۷. جامع المسائل، ج ۱، همان.
۸. جامع الاحکام، ج ۲، ص ۳۲، س ۱۳۲۷.

بخش دوم:
احکام اولاد

الف) موارد الحاق فرزند و نفی آن

س ۱. آیا هر فرزندی که از خانمی بدنیا آید به شوهر او ملحق می‌شود؟ (به عبارت دیگر در چه صورت فرزند زن به شوهرش ملحق می‌شود؟)

پاسخ: با چند شرط فرزند زن به شوهرش ملحق می‌شود:

با دخول به او و انزال منی در فرج و اطراف آن
با داخل نمودن منی به هر نحوی که باشد.
با گذشتن شش ماه یا بیشتر از وقت نزدیکی
با زن تا زمان ولادت بچه.

چنانچه مرد با زن وطی نموده و از او کناره گرفته یا غایب شده و از زمان وطی تا هنگام ولادت بچه بیشتر از یک سال (نهایت حمل) نگذشته باشد.

آیات عظام: امام^۹، فاضل^{۱۰} و سیستانی^{۱۱}.

نکته: با توجه به شرایط الحاق ولد هیچ امری مانع از الحاق نمی‌باشد، بنابراین اگر خانمی با وجود عزل، عدم انزال، یا اثبات عقیم بودن مرد، یا استفاده زوجین از وسایل پیشگیری و ... حامله شود و شرایط الحاق هم محقق باشد، فرزند او ملحق به همسرش می‌شود، زیرا هیچکدام از موارد فوق دلیل قطعی عدم انعقاد

۹. تحریر الوسیله، ج ۳، فصل فی احکام الاولاد، ص ۵۴۷، مسئله ۱.

۱۰. الاحکام الواضحه، احکام الاولاد، ص ۳۹۰، مسئله ۱۷۳۷.

۱۱. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۱۱۲، مسئله ۳۶۷ (ایشان در رابطه با شرط دوم می‌فرمایند: در الحاق ولد به زوج بواسطه داخل نمودن منی به هر نحوی که باشد، اشکال است.)

فرزند نیست. (آیت الله مکارم).
س ۲. آیا در ازدواج دائم، مرد می‌تواند نفی
 ولد کند؟

پاسخ: خیر، با تحقق شروط مذکوره در سؤال
 اول، مرد نمی‌تواند فرزندی را که زن به دنیا
 می‌آورد از خود نفی کند، مگر با لعان. (آیات
 عظام: امام^۲، فاضل^۳ رحمتهما، مکارم^۴ و سیستانی^۵).
س ۳. آیا در ازدواج موقت، مرد می‌تواند
 نفی ولد کند؟

پاسخ: در صورت امکان الحاق فرزند به مرد
 نفی ولد جایز نیست، اگر چه در صورتی که
 نفی کند، نفی می‌شود و نیازی به لعان نیست
 و چنانچه زن و فرزند ادعای نَسَب داشته باشند
 و مرد نفی کند، او لازم است قسم بخورد.
 آیات عظام: امام «ره»^۶ و سیستانی^۷.

س ۴. اگر زوج از طریق آزمایش به یقین
 برسد که فرزند از او نیست، آیا می‌تواند نفی ولد
 کند؟

پاسخ: بله، او می‌تواند به مقتضای یقین خود
 عمل کند. (آیت الله سیستانی^۸).
س ۵. آیا شوهر در صورت عزل منی،
 می‌تواند نفی ولد کند؟

۱. استفتائات جدید، ج ۳، ص ۲۶۱، س ۶۹۴.

۲. تحریر الوسیله، ج ۳، فصل فی احکام الاولاد، مسئله ۲.

۳. الاحکام الواضحة، احکام الاولاد، ص ۳۹۱، مسئله ۱۷۳۷.

۴. استفتائات جدید، ج ۳، ص ۳۶۱، س ۶۹۴.

۵. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۱۱۲، مسئله ۳۶۸.

۶. تحریر الوسیله، ج ۳، فصل فی احکام الاولاد، مسئله ۲.

۷. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۱۱۲، مسئله ۳۶۸.

۸. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۱۱۳، مسئله ۳۷۰.

پاسخ: خیر، جایز نیست. اگر نفی کند، نفی نمی‌شود (مگر به لعان) آیات عظام: امام «ره»^۱، سیستانی^۲ و مکارم^۳.

س ۶. اگر مرد در ماه رمضان یا در حال حیض (که نزدیکی حرام است) با همسرش نزدیکی کند و او باردار شود، حکم آن بچه چیست؟

پاسخ: معصیت کرده، ولی بچه‌ای که از آنان متولد می‌شود حلال زاده است. (همه مراجع^۴).
س ۷. خانمی که در عده است، اگر عقد شود و حامله گردد، حکم این بچه چیست؟

پاسخ:

الف) اگر زن و مرد ندانند که او در عده است (هر دو جاهل به موضوع باشند) این از مصادیق وطی به شبهه است و ولد شبهه، احکام بچه حلال زاده را دارد. یعنی نَسَب ثابت است و ارث هم می‌برد.

ب) اگر زن می‌دانسته که در عده است و مرد نمی‌دانسته، برای مرد فرزند حلال زاده است و برای زن ولد زنا است و بچه از این زن ارث نمی‌برد. (همه مراجع^۵).

ب) احکام ولادت

س ۱. آیا زنان می‌توانند برای زایمان نزد

۱. تحریر الوسیله، ج ۳، فصل فی احکام الاولاد، مسئله ۳.

۲. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۱۱۲، مسئله ۳۶۹.

۳. استفتانات جدید، ج ۳، ص ۲۶۱، س ۶۹۴.

۴. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، ص ۵۰۱، مسئله ۲۴۶۲.

۵. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، ص ۴۹۸، مسئله ۲۴۵۵.

پزشک مرد بروند؟

پاسخ: در صورت اختیار جایز نیست، بلکه واجب است فقط زنان در این امر دخالت کنند و در صورت اضطرار و نبود زن اشکال ندارد. (آیات عظام: امام «ره»^۱ و سیستانی^۲).

س ۲. مستحبات بعد از زایمان چیست؟

پاسخ:

شستن بچه پس از ولادت در صورتی که ایمن از ضرر باشد.

گفتن اذان در گوش راست و اقامه در گوش چپ او.

مالیدن تربت امام حسین علیه السلام بر کام طفل (برداشتن کام طفل با تربت)

تراشیدن تمام سر طفل در روز هفتم و صدقه دادن به مقدار وزن موی او به طلا و نقره. ولیمه دادن.

عقیقه کردن طفل.

اگر طفل پسر باشد، مستحب است روز هفتم او را ختنه کنند، البته تأخیر از روز هفتم هم جایز است.

نام گذاری طفل به اسم نیکو، از قبیل؛ اسم انبیاء و ائمه علیهم السلام.

آیات عظام: امام^۳، فاضل^۴ علیه السلام، سیستانی^۵ و

۱. تحریر الوسیله، ج ۳، القول فی احکام الولادة و ما یلحق بها، ص ۵۵۰، مسئله ۱.

۲. منهاج الصالحین، ج ۳، احکام الولادة، ص ۱۱۶، مسئله ۳۸۶.

۳. تحریر الوسیله، ج ۳، فصل فی احکام الولادة، مسئله ۲ و ۳ و ۹ و ۱۰.

۴. جامع المسائل، ج ۲، ص ۴۶۴، س ۱۳۰۳.

۵. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۱۱۷ و ۱۱۸، مسئله ۳۸۷ و ۳۸۸ و ۳۹۴.

مظاهری^{۱۲} .

نکته: همانطور که می‌دانیم نفس ختنه پسران واجب است، ولیکن انجام این عمل در روز هفتم جزء مستحبات است.

۶۵۳ س ۳. حکم ختنه در مورد فرزندان پسر چیست؟

پاسخ: ختنه کردن پسران واجب است. آیات عظام: امام^۳، فاضل^۴ رحمته، سیستانی^۵.

۶۵۴ س ۴. آیا بر ولیّ طفل واجب است که فرزند پسر خود را ختنه کند؟

پاسخ:

(الف) خیر، این عمل بر ولیّ طفل واجب نیست، بنابراین اگر ولیّ تا سن بلوغ او اقدام به این عمل نکرد، پس از بلوغ بر خودش واجب است. آیات عظام: امام^۶ «ره»^۶، سیستانی^۷، (خویی^۸ «ره» و وحید)^۸.

(ب) بنا بر احتیاط، بر ولیّ طفل لازم است پیش از بالغ شدن طفل، او را ختنه کند و چنانچه او را ختنه نکردند، پس از بلوغ بر خودش واجب است. (آیت الله فاضل^۹ «ره»^۹).

۱. توضیح المسائل، مسئله ۲۰۱۲.

۲ * لازم به ذکر است در بین مراجع مذکور، حضرت آیت الله فاضل لنکرانی «ره» و آیت الله مظاهری در مورد امر اول از مستحبات (شستن طفل)، غسل دادن طفل را مستحب می‌دانند. و این دو بزرگوار پوشاندن لباس سفید بر تن طفل را یکی دیگر از مستحبات دانسته‌اند.

۳. تحریر الوسیله، ج ۳، احکام الولاده، ص ۵۵۲، مسئله ۴.

۴. جامع المسائل، ج ۲، ص ۴۶۶، مسئله ۱۳۰۴.

۵. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۱۱۸، مسئله ۳۹۰.

۶. تحریر الوسیله، ج ۳، احکام الولاده، ص ۵۵۲، مسئله ۴.

۷. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۱۱۸، مسئله ۳۹۰.

۸. منهاج الصالحین، ج ۳، کتاب نکاح، احکام اولاد، ص ۳۲۲، مسئله ۱۳۸۲.

۹. جامع المسائل، ج ۲، ص ۴۶۶، س ۱۳۰۴.

س ۵. ختنه شرط صحت چه عملی است؟
پاسخ: ختنه شرط صحت طواف در حج و عمره است، چه حج و عمره واجب باشد یا مستحب، ولیکن شرط صحت نماز و سایر عبادات نیست.
 آیات عظام: امام^۱، فاضل^۲ رحمتهما، سیستانی^۳.

ج) احکام شیر دادن

س ۱. آیا بر مادر واجب است به فرزند خود شیر بدهد؟

پاسخ: خیر واجب نیست، نه مجانی و نه با اجرت، البته در صورتی که حفظ جان بچه بر شیر دادن مادر متوقف نباشد.
 آیات عظام: امام^۴، فاضل^۵ رحمتهما، سیستانی^۶.

س ۲. در چه صورت شیر دادن بر مادر واجب است؟

پاسخ:

اگر فرزند مالی نداشته باشد که برای او دایه بگیرند و پدر و جد پدری او نیز تهیدست باشند و نتوانند برای بچه دایه بگیرند، در این صورت بر مادر واجب است که بچه را شیر بدهد، یا دایه ای برای او بگیرد تا بچه را شیر دهد.

۱. تحریر الوسیله، همان، مسئله ۵.

۲. جامع المسائل، همان.

۳. منهاج الصالحین، همان، مسئله ۳۸۹.

۴. تحریر الوسیله، ج ۳، فصل فی احکام الولاده، مسئله ۱۱.

۵. جامع المسائل، ج ۲، س ۱۳۰۵.

۶. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۱۱۹، مسئله ۳۹۶.

آیات عظام: سیستانی^۱، امام^۲ و فاضل^۳ رحمتهما.
س ۳. در چه صورت پدر می‌تواند فرزند
 خود را برای شیر دادن به دیگری بسپارد؟
پاسخ:

الف) در صورتی که مادر مطالبه اجرت کند
 در حالی که فردی حاضر است مجانی یا با
 اجرتی کمتر به بچه شیر بدهد.

ب) در صورتی که دیگری از حیث شیر دادن
 در شرافت و پاکی مقدم باشد.
 آیات عظام: امام^۴، فاضل^۵ رحمتهما، مکارم^۶،
 زنجانی^۷، سیستانی^۸.

س ۴. مدت شیر دادن طفل چقدر است؟

پاسخ: کمال شیر دادن دو سال کامل (۲۴
 ماه) است. از این مدت سه ماه کمتر هم جایز
 است (۲۱ ماه) و کمتر از این مدت:
الف) در صورت امکان و بدون ضرورت جایز
 نیست. (امام «ره»^۹).

ب) سزاوار نیست. (آیت الله سیستانی^{۱۰}).

د) حق حضانت و نگهداری طفل

س ۱. حضانت یعنی چه و حضانت اولاد با

۱. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۱۱۹، مسئله ۳۹۶.

۲. تحریر الوسیله، ج ۳، فصل فی احکام الولادة، مسئله ۱۱.

۳. جامع المسائل، ج ۲، ص ۱۳۰۵.

۴. تحریر الوسیله، ج ۳، احکام الولادة، مسئله ۱۲ و ۱۴.

۵. جامع المسائل، ج ۲، ص ۱۳۰۶.

۶. احکام النساء، ص ۲۰۷، مسئله ۸۷۸.

۷. توضیح المسائل، ج ۲، مسئله ۲۴۶۷.

۸. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۱۲۰، مسئله ۳۹۷ و ۳۹۹.

۹. تحریر الوسیله، ج ۳، احکام الولادة، مسئله ۱۵.

۱۰. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۱۲۰، مسئله ۴۰۰.

چه کسی است؟
پاسخ: حضانت یعنی حفظ و نگهداری طفل و پرورش او آیت الله مظاهری^۱.
 حکم حضانت دختر با پسر فرق دارد:

حضانت پسر:

تا ۲ سالگی با مادر است. همه مراجع^۲.
 از ۲ سالگی تا ۷ سالگی:
 با پدر است. آیات عظام: امام^۳، فاضل^۴ رحمته الله علیه، مکارم^۵ و مظاهری^۶.
 احوط و اولی اینست که با مادر است. آیات عظام: سیستانی^۷ و خویی^۸ «ره»^۸.
 با مادر است. آیت الله زنجانی^۹.

حضانت دختر:

تا ۲ سالگی با مادر است. (همه مراجع^۱).
 از ۲ سالگی تا ۷ سالگی:
 با مادر است.
 آیات عظام: (امام خمینی، بهجت*، فاضل، خویی رحمته الله علیه، صافی**، نوری***، مکارم، مظاهری

۱. توضیح المسائل، ص ۳۶۰، مسئله ۲۰۱۳.

۲. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، ذیل مسئله ۲۴۵۸.

۳. تحریر الوسیله ج ۳، فصل فی احکام الاولاد، مسئله ۱۶.

۴. جامع المسائل ج ۲، ص ۴۶۹، س ۱۳۱۱.

۵. استفتائات جدید ج ۲، ص ۳۶۰، س ۱۰۶۳.

۶. توضیح المسائل، مسئله ۲۰۱۳.

۷. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۱۲۰، مسئله ۴۰۱.

۸. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۳۲۴، مسئله ۱۳۸۸.

۹. توضیح المسائل، ج ۲، ص ۲۱۱، مسئله ۲۴۶۷.

۱۰. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، مسئله ۲۴۵۸.

و زنجانی)^۱.

بنابر احتیاط واجب، با مادر است. (آیت الله وحید)^۲.

س ۲. چه زمان دوران حضانت طفل تمام شده و او در اختیار خودش می باشد؟

پاسخ: تا زمانی که بچه به حد بلوغ و رشد نرسیده، حضانت او بر پدر یا مادر است، بنابر این بعد از آن، بچه در کنار هر یک از پدر و مادر یا دیگران که بخواهد می تواند باشد.

آیات عظام: امام^۳، بهجت^۴، مکارم^۵ و سیستانی^۶.

س ۳. در مدتی که حضانت طفل با مادر است، در صورت فوت مادر حضانت او با چه کسی است؟

پاسخ: با پدر است. آیات عظام: امام^۷، فاضل^۸، بهجت^۹، (خویی^{۱۰}، وحید)^{۱۱} و سیستانی^{۱۱}.

س ۴. در مدتی که حضانت طفل با مادر است، در چه صورت حق حضانت مادر ساقط

۱. همان منابع مذکور (* آیت الله بهجت: توضیح المسائل، مسئله ۱۹۸۵). (** آیت الله صافی گلپایگانی: توضیح المسائل، مسئله ۲۴۶۷). (***) آیت الله نوری: توضیح المسائل، مسئله ۲۴۵۴.

۲. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۳۲۴، تعلیقه بر مسئله ۱۳۸۸.

۳. تحریر الوسیله، ج ۳، احکام الولادة، مسئله ۱۸.

۴. استفتانات ج ۴، ص ۱۳۳، س ۵۰۴۷.

۵. استفتانات جدید ج ۲، ص ۳۶۰، مسئله ۱۰۶۴.

۶. منهاج الصالحین ج ۳، ص ۱۲۲، مسئله ۴۱۲.

۷. تحریر الوسیله ج ۳، همان، مسئله ۱۷.

۸. جامع المسائل ج ۲، س ۱۳۱۱.

۹. توضیح المسائل، مسئله ۱۹۸۷.

۱۰. منهاج الصالحین، ج ۳، مسئله ۱۳۹۰.

۱۱. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۱۲۱، مسئله ۴۰۵.

می شود؟

پاسخ: در صورتی که مادر ازدواج مجدد نماید، حق او نسبت به حضانت پسر و دختر ساقط است. (البته با وجود پدر).
آیات عظام: امام^{۱۲}، فاضل^{۱۳}، (خویی رحمته الله علیه)،
وحید^{۱۴}، سیستانی^{۱۵} و مظاهری^{۱۶}.

س ۵. در صورتی که حضانت مادر با ازدواج مجدد ساقط شود، اگر او از همسرش جدا شود، آیا امکان برگشت این حق به مادر هست؟

پاسخ:

الف. در صورت جدایی از شوهر دوم بعید نیست که این حضانت برگردد، ولیکن احتیاط مصلحه و تسالم است. (امام «ره»^{۱۷}).

ب. بعید نیست که این حق به مادر برنگردد. (آیت الله سیستانی^{۱۸}).

س ۶. در مدتی که حضانت طفل با پدر است، در صورت فوت پدر حضانت او با چه کسی است؟

پاسخ: در این فرض، دو صورت قابل تصور است؛

الف. در صورتی که مادر طفل ازدواج نکرده است؛ به نظر می رسد طبق نظر همه مراجع با فوت پدر، حضانت طفل با مادر است. (البته

۱۲. تحریر الوسیله، همان، مسئله ۱۶.

۱۳. الاحکام الواضحه، ص ۳۹۳، مسئله ۱۷۵۴.

۱۴. منهاج الصالحین، همان، ص ۳۲۴، مسئله ۱۳۸۸.

۱۵. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۱۲۱، مسئله ۴۰۳.

۱۶. توضیح المسائل، ص ۳۶۰، مسئله ۲۰۱۳.

۱۷. تحریر الوسیله، ج ۳، احکام الولادة، مسئله ۱۶.

۱۸. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۱۲۱، مسئله ۴۰۳.

نظر بعضی مراجع بدست نیامد). آیات عظام: امام^۱، فاضل^۲، بهجت^۳ رحمتهما و سیستانی^۴.

ب. در صورتی که مادر طفل ازدواج کرده است؛

بعضی از فقهاء در این فرض هم حضانت طفل را با مادر می‌دانند.

آیات عظام: امام^۵، فاضل^۶، (خویی رحمتهما)، وحید^۷، مکارم^۸، مظاهری^۹ و سیستانی^{۱۰}. در این فرض که حضانت با مادر باشد، محل تأمل است و احوط با رضایت کسی است که شرعاً بعد از پدر و مادر صاحب حق است. (آیت الله بهجت «ره»^{۱۱}).

س ۷. در صورت فوت والدین، حضانت طفل به چه افرادی منتقل می‌شود؟

پاسخ: در صورت فوت والدین، به جد پدری حضانت منتقل می‌شود، اگر جد پدری نداشته باشد، به وصی پدر یا وصی جد پدری منتقل می‌شود، اگر آن هم نبود، به خویشان فرزند بر حسب مراتب ارث.

۱. تحریر الوسیله، ج ۳، القول فی احکام الولادة، مسئله ۱۷.

۲. الاحکام الواضحة، ص ۳۹۳، مسئله ۱۷۵۴.

۳. توضیح المسائل، مسئله ۱۹۸۷.

۴. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۱۲۱، مسئله ۴۰۴.

۵. تحریر الوسیله، همان، مسئله ۱۷.

۶. جامع المسائل، ج ۲، ص ۴۶۹، س ۱۳۱۱.

۷. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۳۲۴، مسئله ۱۳۸۹.

۸. احکام النساء، الحضانه، ص ۱۹۳، مسئله ۷۵۴.

۹. توضیح المسائل، مسئله ۲۰۱۳.

۱۰. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۱۲۱، مسئله ۴۰۴.

۱۱. توضیح المسائل، مسئله ۱۹۸۷.

آیات عظام: امام^۱، فاضل^۲ و سیستانی^۳.

هـ) نفقه اولاد

س ۱. هزینہ زندگی اولاد (دختر و پسر) به ترتیب بر عهده چه کسانی است؟

پاسخ:

اولاً بر عهده پدر است (البته در صورتی که پدر زنده و متمکن باشد).

با نبود پدر یا تنگدست بودن او، به عهده جد پدری است (وَإِنْ عَلَا الْأَقْرَبُ فَلِأَقْرَبٍ)

با فقدان اجداد (پدری) یا تنگدست بودن آنها، بر عهده مادر است.

و با نبود مادر یا تنگدست بودن او، نفقه اولاد بر عهده پدر بزرگ و مادر بزرگ مادری اوست و هر دوی آنها بطور مساوی شریک می باشند. آیات عظام: امام^۴، خوئی^۵، وحید^۶ و سیستانی^۷.

س ۲. آیا برای وجوب نفقه (پدر، اجداد، مادر، ...) شرایطی است؟

پاسخ: بله، لازم است کسی که نفقه بر عهده اوست:

متمکن باشد.

اولاد، فقیر باشد و از خود مالی نداشته باشد و قدرت بر کسب هم نداشته باشد.

۱. تحریر الوسیله، ج ۳، القول فی احکام الولادة، مسئله ۱۷.

۲. جامع المسائل، ج ۲، س ۱۳۱۱.

۳. منهاج الصالحین، ج ۳، مسئله ۴۰۶.

۴. تحریر الوسیله، ج ۳، القول فی نفقة الأقارب، ص ۵۷۴، مسئله ۱۲.

۵. منهاج الصالحین، ج ۳، الفصل العاشر، مسئله ۱۴۰۱ و ۱۴۰۳.

۶. منهاج الصالحین ج ۳، القرابة، ص ۱۳۱، مسئله ۴۴۰.

آیات عظام: امام^۱، (خویی رحمته الله، وحید)^۲ و
سیستانی^۳.

و احکام پیشگیری از بارداری

الف. طبیعی

س ۱. آیا شوهر می‌تواند هنگام آمیزش
عزل^۴* (جلوگیری) کند؟

پاسخ:

الف. با رضایت زن، مانعی ندارد. (همه
مراجع^۵)

ب. بدون رضایت زن کراهت دارد. (همه
مراجع^۶).

مواردی که عزل برای مرد مکروه نیست؛
۱. با اجازه زن؛ ۲. در هنگام عقد شرط شده
باشد؛ ۳. عزل از دبر؛ ۴. در حال اضطرار از ضرر
و مانند آن؛ ۵. در پیر زن؛ ۶. زنی که بچه‌دار
نمی‌شود؛ ۷. زن سلیطه؛ ۸. بذیه؛ ۹. زنی که
بچه‌اش را شیر نمی‌دهد.

س ۲. آیا زن می‌تواند هنگام آمیزش بطور

۱. تحریر الوسیله، همان، ص ۵۷۰، مسئله ۲ و ۴.

۲. منهاج الصالحین، همان، ص ۳۲۶، مسئله ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲.

۳. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۱۳۲، مسئله ۴۴۲.

۴ * عزل به معنای إخراج الآلة عند الإنزال و إفرأغ المني خارج الفرج: عروة الوثقی،

ج ۲، کتاب النکاح، فصل اول، مسئله ۶.

۵. عروة الوثقی، ج ۲، کتاب النکاح، فصل اول فیما يتعلق باحکام الدخول علی
الزوجة، مسئله ۶.

۶. عروة الوثقی همان، آیات عظام: (امام، فاضل، خویی رحمته الله، مکارم، نوری) و بهجت
(استفتائات، ج ۴، ص ۶۵، س ۴۷۹۲) سیستانی (منهاج الصالحین، ج ۳، کتاب
النکاح، فصل اول، مسئله ۱۰) خامنه‌ای (اجوبه الاستفتائات، س ۱۲۵۷) تبریزی
صراط النجاة، ج ۲، س ۱۰۹۲.

طبیعی عزل^۱ کند؟

پاسخ:

الف. با رضایت شوهر، مانعی ندارد. (همهٔ مراجع^۲).

ب. بدون رضایت شوهر:

حرام است. آیات عظام: (امام خمینی، فاضل، خویی رحمتهما، مکارم، نوری)^۳ و سیستانی^۴. بنا بر احتیاط واجب با اذن شوهر انجام دهد. آیت الله صافی گلپایگانی^۵.
فی حد نفسه اشکال ندارد. آیات عظام: بهجت^۶ «ره» و خامنه‌ای^۷.

ب. جلوگیری به واسطهٔ دارو

مس ۱. آیا زن می‌تواند با استفاده از قرص یا آمپول از بارداری جلوگیری کند؟

پاسخ:

الف. اشکال ندارد؛ در صورتی که برای زن ضرر قابل توجهی نداشته باشد.
آیات عظام: بهجت^۸، فاضل رحمتهما^۹، سیستانی^{۱۰}،

۱ * عزل زن به اینست که هنگام آمیزش، خود را کنار بکشد بطوری که منی شوهر در رحم او ریخته نشود. (رک: احکام روابط زن و شوهر، پرسش و پاسخ دانشجویی، ش ۳۳، ص ۱۲۶، س ۱۵۵).

۲ *عروة الوثقی*، ج ۲، کتاب النکاح فصل اول فیما يتعلق باحکام الدخول علی الزوجة، مسئله ۶ و آیت الله بهجت «ره»: *توضیح المسائل*، متفرقه، مسئله ۱۱.

۳ *عروة الوثقی*، ج ۲، همان.

۴ *منهاج الصالحین*، ج ۳، کتاب النکاح، فصل اول، مسئله ۱۰.

۵ *جامع الاحکام*، ج ۲، ص ۵۴، س ۱۴۰۵.

۶ *توضیح المسائل*، مسائل متفرقه، مسئله ۱۱.

۷ *اجوبه الاستفتائات*، مسائل پزشکی، س ۱۲۵۷.

۸ *توضیح المسائل*، مسائل متفرقه، مسئله ۱۱.

۹ *جامع المسائل*، ج ۱، ص ۴۵۹، س ۱۷۵۱.

۱۰ *توضیح المسائل*، احکام کنترل جمعیت، مسئله ۷۰.

(خوبی «ره» و وحید خراسانی)^۱.

ب. اشکال ندارد، در صورتی که برای زن ضرر نداشته باشد و شوهر راضی باشد.

آیات عظام: صافی گلپایگانی^۲، امام «ره»^۳، نوری^۴، مکارم^۵، خامنه‌ای^۶.

س ۲. استفاده از قرص‌های جلوگیری بعد از نزدیکی چه حکمی دارد؟

پاسخ: اگر یقین به حمل نداشته باشد، اشکال ندارد. آیات عظام: امام^۷ و فاضل^۸.

ج. جلوگیری بواسطه دستگاه: (IUD)

س ۱. آیا جایز است با استفاده از دستگاه (ای یودی) به طور موقت از بارداری جلوگیری کرد؟

پاسخ: اشکال ندارد.

الف) ۱. اگر موجب نگاه و لمس حرام نباشد.
۲. و ضرر مهمی به زن نرساند. ۳. و شوهرش راضی باشد.

آیات عظام: فاضل^۹، امام^{۱۰}، خامنه‌ای^{۱۱}.

ب) ۱. اگر موجب نگاه و لمس حرام نباشد. ۲.

۱. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۳۲۲، مسئله ۱۳۷۸.

۲. جامع الاحکام، ج ۲، ص ۱۴۰۵ (بنابر احتیاط واجب، شوهرش راضی باشد).

۳. استفتائات، ج ۳، جلوگیری از بارداری، ص ۲۸۲، س ۷ و ۵.

۴. استفتائات، ج ۱، ص ۹۵۸ و ۹۶۰.

۵. استفتائات جدید، ج ۲، ص ۶۱۰، س ۱۷۶۵ و ۱۷۶۶.

۶. اجوبه الاستفتائات، ص ۱۲۵۵.

۷. استفتائات، ج ۳، جلوگیری از بارداری و سقط جنین، ص ۲۸۳، س ۸.

۸. جامع المسائل، ج ۱، ص ۴۶۳، س ۱۷۶۹.

۹. جامع المسائل، ج ۱، ص ۴۵۸، س ۱۷۴۸.

۱۰. استفتائات، ج ۳، جلوگیری از بارداری، س ۱۱ و ۵.

۱۱. اجوبه الاستفتائات، مسائل پزشکی، س ۱۲۵۷ و ۱۲۵۵ (با استفاده از قسمت

اول).

و ضرر مهمی به زن نزند.
 آیات عظام: صافی گلپایگانی^۱، سیستانی^۲،
 بهجت^۳ «ره»^۴، (وحید و خویی «ره»)^۴.
 اگر موجب نگاه و لمس حرام نباشد (مگر
 اینکه ضرورت فردی. اجتماعی ایجاب کند).
 آیت الله مکارم^۵.

د. جلوگیری بواسطه بستن لوله‌ها:

س ۱. آیا زن و مرد می‌توانند بواسطه عمل
 جراحی و بستن لوله‌ها از بارداری جلوگیری
 کنند؟

پاسخ: مسئله دو صورت دارد:

اول) چنانچه این عمل باعث عقیم شدن
 شود (قابل برگشت نباشد)؛
 جایز نیست (شرعاً) آیات عظام: فاضل^۶،
 بهجت^۷، امام^۸ علیه السلام، مکارم^۹، نوری^{۱۰}، صافی
 گلپایگانی^{۱۱}.

جایز است به شرط اینکه:

الف) مستلزم لمس و نظر حرام نباشد. (آیت

۱. جامع الاحکام، ج ۲، ص ۵۴، س ۱۴۰۲.

۲. توضیح المسائل، احکام کنترل جمعیت، مسئله ۷۰.

۳. توضیح المسائل، مسائل متفرقه، مسئله ۱۱.

۴. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۳۲۲، مسئله ۱۳۷۸.

۵. استفتائات جدید، ج ۱، س ۱۵۱۷.

۶. جامع المسائل، ج ۱، ص ۴۵۸، س ۱۷۴۶.

۷. توضیح المسائل، مسائل متفرقه، مسئله ۱۱.

۸. استفتائات، ج ۳، ص ۲۸۲، س ۶ و ۱۷.

۹. استفتائات جدید، ج ۱، ص ۴۶۰، س ۱۵۱۵ (مگر اینکه ضرورت اقتضاء کند، س

۱۵۱۴).

۱۰. استفتائات، هزار و یک مسئله فقهی، ج ۱، ص ۲۸۱، س ۹۶۱ و ۹۶۲.

۱۱. جامع الاحکام، ج ۲، ص ۵۴، س ۱۴۰۱ و ۱۴۰۴ و ۱۴۰۵ و ۱۴۰۶.

الله سیستانی^۱).

ب) ۱. مستلزم لمس و نظر حرام نباشد. ۲. با یک غرض عقلایی صورت بگیرد.
۳. و ضرر قابل توجهی نداشته باشد. ۴. با اجازه شوهر باشد. (برای خانم‌ها) (آیت الله خامنه‌ای^۲).

دوم) اگر این عمل موجب عقیم شدن نشود. (قابل برگشت باشد)

جایز است بشرط اینکه:

۱. مستلزم لمس و نظر حرام نباشد.

آیات عظام: فاضل^۳ «ره»^۳، سیستانی^۴، مکارم^۵ و صافی گلپایگانی^۶.

۲. مستلزم لمس و نظر حرام نباشد، شوهر راضی باشد، و با ضرورت عقلایی صورت گیرد.
آیات عظام: بهجت^۷ «ره»^۷ و خامنه‌ای^۸.

۳. مستلزم حرام خارجی نباشد، شوهر راضی باشد^۹، باعث ضرری به وجود فرد نباشد.
امام «ره»^{۱۰}.

س ۲. در مواردی که حاصل حاملگی بوجود آمدن جنین ناقص یا بیماری ژنتیکی

۱. توضیح المسائل، احکام کنترل جمعیت، ص ۴۸۳، مسئله ۷۱.

۲. اجوبة الاستفتائات، مسائل پزشکی، ص ۱۲۵۵، قسمت چهارم، و س ۱۲۵۷ و ۱۲۵۶.

۳. جامع المسائل، ج ۱، ص ۴۵۸، س ۱۷۴۶.

۴. توضیح المسائل، احکام کنترل جمعیت، ص ۴۸۳، مسئله ۷۱.

۵. استفتائات جدید، ج ۱، ص ۴۶۰، س ۱۵ و ۱۶.

۶. جامع الاحکام، ج ۲، ص ۵۵، س ۱۴۰۶.

۷. توضیح المسائل، مسائل متفرقه، مسئله ۱۱.

۸. همان.

۹. شرط رضایت شوهر در استفتائات، ج ۳، جلوگیری از بارداری ص ۲۹۰، س ۲۸.
برای هر نوع جلوگیری زن ذکر شده است.

۱۰. استفتائات، ج ۳، جلوگیری از بارداری، ص ۲۸۲، س ۶ و ۹.

است، آیا می‌توان زن یا مرد را عقیم نمود؟
پاسخ: الف. خیر، عقیم کردن جایز نیست.
 آیات عظام: امام «ره»^۱، نوری^۲، فاضل «ره»^۳ و
 بهجت «ره»^۴.

ب. جایز است در صورتی که مستلزم لمس و
 نظر حرام نباشد. (آیت الله سیستانی^۵).
ج. هرگاه خوف ضرر و خطر قابل ملاحظه‌ای
 هر چند نسبت به بچه وجود داشته باشد، جایز
 است.
 آیت الله مکارم^۶.

د. اگر این کار با یک غرض عقلایی صورت
 بگیرد و ضرر قابل توجهی نداشته باشد و شوهر
 راضی باشد، جایز است.
 آیت الله خامنه‌ای^۷.

دو س ۳. در صورتی که حامله شدن برای زن
 خطر داشته باشد، بستن لوله‌های او چه حکمی
 دارد؟

پاسخ: در صورتی که از گفتار پزشک خوف
 خطر حاصل شود، اشکال ندارد.
 آیات عظام: مکارم^۸ و فاضل «ره»^۹.

۱. استفتائات، ج ۳، جلوگیری از بارداری، ص ۲۸۷، س ۲۲.

۲. استفتائات، هزار و یک مسئله فقهی، ج ۱، ص ۲۸۱، س ۹۶۱.

۳. جامع المسائل، ج ۱، ص ۱۷۵۸ (بلکه اگر محرز باشد زایمان‌های بعدی ملازم با
 عسر و حرج شدید و غیر قابل تحمل است، مانع ندارد).

۴. توضیح المسائل، مسائل متفرقه، مسئله ۱۱.

۵. توضیح المسائل، احکام کنترل جمعیت، ص ۴۸۳، مسئله ۷۱.

۶. استفتائات جدید، ج ۱، ص ۴۶۱، س ۱۵۱۹.

۷. اجوبه الاستفتائات، مسائل پزشکی، س ۱۲۵۵، (قسمت چهارم) و س ۱۲۵۶.

۸. استفتائات جدید، ج ۱، ص ۴۶۳، س ۱۵۲۶.

۹. جامع المسائل، ج ۱، ص ۴۵۹، س ۱۷۵۰ (اگر از گفته پزشک اطمینان حاصل
 شود، مانعی ندارد).

ز) احکام سقط جنین

سقط جنین مشروع

س ۱. آیا سقط جنین در ماههای اول حاملگی جایز است؟

پاسخ: خیر، سقط جنین پس از انعقاد نطفه در هر ماهی که باشد، جایز نیست.

آیات عظام: امام «ره»^۱، خامنه‌ای^۲، مکارم^۳، فاضل «ره»^۴، صافی گلپایگانی^۵، نوری^۶، سیستانی^۷ و بهجت^۸.

س ۲. سقط جنین در صورتی که ادامه بارداری برای جان مادر ضرر داشته باشد، چه حکمی دارد؟

پاسخ: چنانچه قبل از ولوج روح باشد: الف. مطلقاً جایز نیست. (آیت الله صافی گلپایگانی^۹).

مادر می‌تواند جنین را ساقط نماید، ولی برای دیگران جایز نیست. (آیت الله نوری^{۱۰})

ج. اگر طبق نظر پزشک و متخصص مورد

۱. استفتانات، ج ۳، جلوگیری از بارداری و سقط جنین، ص ۲۸۴، س ۱۲.

۲. اجوبه استفتانات، س ۱۲۶۱، ۱۲۶۳ و ۱۲۶۴.

۳. استفتانات جدید، ج ۱، س ۱۴۹۸.

۴. جامع المسائل، ج ۱، س ۱۷۵۲، ۱۷۵۴ (اگر زن اطمینان دارد که بدون اسقاط حمل، مورد اذیت و آزار روحی یا جسمی غیر قابل تحملی قرار می‌گیرد و در عسر و حرج شدید واقع می‌شود، در صورتی که ولوج روح نشده، بعید نیست که اسقاط حرام نباشد).

۵. جامع الاحکام، ج ۲، ص ۵۵، س ۱۴۰۸.

۶. استفتانات، هزار و یک مسئله فقهی، ج ۲، س ۸۷۶.

۷. توضیح المسائل، احکام کنترل جمعیت، مسئله ۷۲.

۸. استفتانات، ج ۴، ص ۷۶، س ۴۸۳۹.

۹. جامع الاحکام، ج ۲، ص ۵۵، س ۱۴۰۹.

۱۰. هزار و یک مسئله فقهی، ج ۲، ص ۲۷۵، س ۸۸۱.

اطمینان استمرار حاملگی حیات مادر را تهدید کند، اشکالی ندارد.

آیات عظام: خامنه‌ای^۱، سیستانی^۲، امام «ره»^۳، مکارم^۴ و فاضل «ره»^۵.

۵. در صورتی که یقین به از بین رفتن مادر باشد، چه قبل از ولوج روح یا پس از آن اشکالی ندارد. آیت الله بهجت «ره»^۶.

سقط جنین ناقص الخلقه

س ۶۰۱. سقط جنینی که ناقص الخلقه به دنیا می‌آید (قبل از ولوج روح) چه حکمی دارد؟
پاسخ:

الف. ناقص بودن بچه، مجوز شرعی برای سقط جنین نمی‌باشد.

آیات عظام: خامنه‌ای^۷، سیستانی^۸، صافی گلپایگانی^۹، نوری^{۱۰}، امام «ره»^{۱۱}.
ب. احتیاط در ترک آن است. (آیت الله

۱. اجوبه الاستفتائات، ص ۲۷۹، س ۱۲۶۲.

۲. توضیح المسائل، احکام کنترل جمعیت، ص ۴۸۳، مسئله ۷۲.

۳. استفتائات، ج ۳، جلوگیری از بارداری، ص ۲۸۸، س ۲۴.

۴. استفتائات جدید، ج ۱، ص ۴۵۳، س ۱۴۸۸ (ایشان فرمودند: هرگاه بچه به صورت انسان کامل در نیامده باشد، سقط او برای نجات جان مادر اشکال ندارد).

۵. جامع المسائل، ج ۱، ص ۴۶۱، س ۱۷۶۱ و ۱۷۶۲.

۶. استفتائات، ج ۴، ص ۷۵، س ۴۸۳۳ و ۴۸۳۰ (مقدم بودن حفظ جان مادر بعید نیست، خصوصاً در صورتی که اگر محافظت بر جنین شود، هر دو در معرض خطر باشد).

۷. اجوبه الاستفتائات، ص ۲۷۸، س ۱۲۶۲.

۸. توضیح المسائل، احکام کنترل جمعیت، مسئله ۷۲ (مگر اینکه برای مادر ضرر جانی داشته باشد).

۹. جامع الاحکام، ج ۲، ص ۵۶، س ۱۴۱۰.

۱۰. هزار و یک مسئله فقهی، ج ۲، ص ۲۷۴، س ۸۸۲.

۱۱. استفتائات، ج ۳، جلوگیری از بارداری، ص ۲۸۷، س ۲۰.

بهبخت «ره»^۱).

ج. در مراحل اولیه، جنینی که بصورت انسان کامل در نیامده باشد و تولد آن باعث عسر و حرج شدید برای پدر و مادر گردد، مانعی ندارد. آیات عظام: مکارم^۲ و فاضل «ره»^۳.

سقط جنین نامشروع

س ۶۵. آیا جنین نامشروع را می‌توان سقط کرد؟

پاسخ: خیر، جایز نیست. (همه مراجع^۴).

تذکر: قابل ذکر است آیت الله سیستانی، بعد از حکم به عدم جواز سقط می‌فرماید: "مگر اینکه باقی ماندن آن برای زن ضرر غیر قابل تحمل داشته باشد، یا مشقت زیادی داشته باشد، که در این صورت قبل از ولوج روح، سقط جنین جایز است ولیکن دیده دارد، اما بعد از ولوج روح، اسقاط به هیچ عنوان جایز نیست. ظاهراً این حکم مختص به ولدالزنا نیست، بلکه شامل مطلق سقط جنین می‌شود. (آیت الله سیستانی^۵).

۱. استفتائات، ج ۴، ص ۷۵، س ۴۸۳۴.

۲. استفتائات جدید، ج ۱، ص ۴۵۲، س ۱۴۸۷.

۳. جامع المسائل، ج ۲، ص ۴۸۲، س ۱۳۴۶ (قابل ذکر است که ایشان فرمودند: در چنین صورتی ظاهراً خود مادر می‌تواند آنرا سقط کند، ولی دیده آنرا باید به پدر بدهد).

۴. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، ص ۴۹۸، مسئله ۲۴۵۳. آیت الله خامنه‌ای (رحمته اللہ علیہ) الاستفتائات، س ۱۲۶۷. آیت الله مظاهری (توضیح المسائل، ص ۳۵۶، مسئله ۱۹۹۰). آیت الله مکارم (استفتائات جدید، ج ۱، س ۱۴۹۸).

۵. منهاج الصالحین، ج ۳، مسئله ۳۸۴.

دیه سقط جنین

س ۱. دیه سقط جنین چه مقدار است؟

پاسخ: دیه برای؛

سقط نطفه، ۲۰ مثقال طلا است. (طلای سکه دار)

سقط علقه (خون بسته) ۴۰ مثقال طلا است.
سقط مضغه (پاره گوشت) ۶۰ مثقال طلا است.

در صورتی که جنین استخوان داشته باشد ۸۰ مثقال طلا است.

اگر گوشت روی استخوان را پوشانده باشد و خلقت او کامل باشد، (ولی روح دمیده نشده باشد) ۱۰۰ مثقال طلا است.

تا این مرحله، تفاوتی بین جنین دختر و پسر نیست.

۶. زمانی که روح در جنین دمی ده شود و زنده شود؛

اگر پسر باشد، ۱۰۰۰ مثقال طلا است. (دیه یک مرد)

اگر دختر باشد، ۵۰۰ مثقال طلا است. (دیه یک زن) (همه مراجع^۱).

س ۲. دیه سقط جنین بر عهده چه کسی

۱. آیات عظام: امام «ره» (تحریر الوسیله، ج ۴، کتاب دیات، القول فی اللواحق، الاول فی الجنین، ص ۴۲۸)، فاضل «ره» (جامع المسائل، ج ۱، ص ۵۱۴، س ۱۹۴۶)، زنجانی (توضیح المسائل، ج ۲، مسئله ۲۸۱۹)، بهجت «ره» (توضیح المسائل، مبحث دیه، ص ۴۵۷، مسئله ۲۲۷۴)، مظاهری (توضیح المسائل، مسئله ۲۳۶۴)، صافی (توضیح المسائل، احکام دیه، ص ۴۴۷، مسئله ۲۸۱۲)، خوبی (توضیح المسائل، احکام دیه، ص ۴۱۵، مسئله ۲۸۱۱)، نوری (هزارویک مسئله فقهی، ج ۱، ص ۲۶۴، س ۹۱)، شاهرودی (توضیح المسائل، احکام دیه، ص ۶۲۱، مسئله ۲۸۱۱)، خامنه‌ای (اجوبه الاستفتائات، ص ۲۸۰، س ۱۲۶۸).

است؟

پاسخ: بر عهده کسی است که مباشرت بر سقط داشته است (اعم از پدر، مادر، پزشک و یا تزریقاتی) یعنی هر کسی که مستقیماً اقدام به سقط جنین کند.

آیات عظام: امام «ره»^۱، مکارم^۲، شاهرودی^۳، فاضل «ره»^۴، صافی گلپایگانی^۵، خویی «ره»^۶، مظاهری^۷، بهجت «ره»^۸ و نوری^۹.

س ۳. اگر پدر و مادر هر دو مشترکاً مباشر در سقط جنین باشند، حکم دیه چگونه است؟ و دیه حق چه کسانی است؟

پاسخ: هر دو ضامن هستند به نحو اشتراک و هیچ کدام از دیه سهم نمی‌برند، (زیرا قاتل محسوب می‌شوند) و دیه به طبقه دوم ورثه (خواهران و برادران جنین و پدر بزرگ و مادر بزرگ او) می‌رسد. آیات عظام: بهجت «ره»^{۱۰} و خامنه‌ای^{۱۱}.

س ۴. دیه سقط جنین به چه کسی تعلق دارد؟

پاسخ: الف. گاهی جنین، فرزند مشروع و

۱. تحریر الوسیله، ج ۴، کتاب دیات، القول فی الواحق، الاول فی الجنین، ص ۴۲۸، مسئله ۵.

۲. استفتانات جدید، ج ۳، ص ۴۸۲، س ۱۲۸۸-۱۲۹۰.

۳. توضیح المسائل، احکام دیه، ص ۶۲۱، مسئله ۲۸۱۲.

۴. جامع المسائل، ج ۱، ص ۵۱۴، مسئله ۱۹۴۷.

۵. توضیح المسائل، احکام دیه، ص ۴۴۷، مسئله ۲۸۱۳.

۶. توضیح المسائل، احکام دیه، ص ۴۱۵، مسئله ۲۸۱۲.

۷. توضیح المسائل، مسئله ۲۳۶۴.

۸. الاستفتانات، ج ۴، ص ۷۴، س ۴۸۳۲ و ص ۵۰۵، س ۶۲۸۰ و ۶۲۸۱.

۹. هزار و یک مسئله فقهی، ج ۱، ص ۹۰۷.

۱۰. استفتانات، ج ۴، ص ۷۶، س ۴۸۳۷.

۱۱. اجوبه الاستفتانات، ص ۲۸۰، س ۱۲۶۸.

حلال زاده است، در اینصورت بنا بر طبقات ارث، به ورثه می‌رسد.

آیات عظام: فاضل^۱، امام^۲ رحمتهما، خامنه‌ای^۳، صافی^۴، شاهرودی^۵ و بهجت^۶ «ره»^۶.

ب. گاهی جنین، فرزند نامشروع و ولد الزنا است، در اینصورت به حاکم شرع داده می‌شود تا در مصالح مسلمین صرف کند. (آیت الله مکارم^۷).

تذکر:

طبقات ارث در رابطه با جنین عبارت است از:

دسته اول: پدر و مادر جنین می‌باشند.

دسته دوم: پدر بزرگها و مادر بزرگهای جنین و خواهر و برادر او می‌باشند.

دسته سوم: عمو و عمه‌ها و خاله و دایی‌های او می‌باشند. (همه مراجع^۸).

تبصره: تا زمانی که یک نفر در طبقه اول باشد، نوبت به طبقه دوم نمی‌رسد و به همین ترتیب است در طبقه دوم و سوم. (همه مراجع^۹)

ح احکام ولد الزنا

س ۱. آیا کسی که از زنا متولد شده، اگر ازدواج کند، فرزندان او حلال زاده هستند؟

۱. جامع المسائل، ج ۱، ص ۵۱۷، س ۱۹۵۲.

۲. استفتائات، ج ۳، ص ۲۹۱، س ۳۴.

۳. اجوبه الاستفتائات، ص ۲۸۰، س ۱۲۶۸.

۴. توضیح المسائل، احکام دیه، ص ۴۴۷، مسئله ۲۸۱۳.

۵. توضیح المسائل، احکام دیه، ص ۶۲۱، مسئله ۲۸۱۳.

۶. توضیح المسائل، مبحث دیه، ص ۴۵۷، مسئله ۲۲۷۵.

۷. استفتائات جدید، ج ۲، ص ۵۷۲، س ۱۶۵۸.

۸. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، ص ۷۰۶، مسئله ۲۷۲۸.

۹. همان.

پاسخ: بله، فرزندان او حلال زاده هستند.
(همهٔ مراجع^۱).

س ۲. آیا فرزندی که ازراه زنا متولد می‌شود، بر زانی و زانیه و بستگان آنها محرم است؟ (آیا احکام نسب بر ولد الزنا بار می‌شود؟)

پاسخ:

(الف) بله، او محرم است. آیات عظام: امام «ره»^۲، سیستانی^۳، مظاهری^۴، مکارم^۵، فاضل «ره»^۶.

س ۳. آیا ولد الزنا از زانی و زانیه و بستگان آنها ارث می‌برد؟

پاسخ: الف) خیر، مطلقاً ارث نمی‌برد، (نه از زانی و نه از زانیه). آیات عظام: سیستانی^۷، مظاهری^۸، مکارم^۹، نوری^{۱۰}.

(ب) قائل به تفصیل شده‌اند:

ولد الزنا از زانی و اقارب او ارث نمی‌برد.

ارث بردن ولد الزنا از زانیه و اقارب او محل خلاف است و احوط تصالح است.

آیت الله فاضل «ره»^{۱۱}.

س ۴. آیا ولد الزنا حق نفقه دارد؟

پاسخ: بله، حق نفقه او بر پدرش (زانی)

۱. توضیح المسائل مراجع، ج ۲، ص ۵۰۱، مسئله ۲۴۶۱.

۲. تحریر الوسیله، ج ۲، ص ۲۵۲، مسئله ۲؛ منهاج الصالحین، سیستانی، ج ۳، مسئله ۹۲.

۳. توضیح المسائل، ص ۳۵۶، مسئله ۱۹۹۰.

۴. احکام النساء، ص ۲۰۰، مسئله ۷۶۸.

۵. جامع المسائل، ج ۱، ص ۴۱۵، مسئله ۱۵۶۲.

۶. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۱۱۵، مسئله ۳۸۲.

۷. توضیح المسائل، ص ۳۵۶، مسئله ۱۹۹۰.

۸. احکام النساء، ص ۲۰۰، مسئله ۷۶۸.

۹. هزار و یک مسئله فقهی، ج ۲، ص ۱۹۹، مسئله ۶۶۳.

۱۰. جامع المسائل، ج ۱، ص ۴۱۳، مسئله ۱۵۶۱ و ص ۴۵۲، مسئله ۱۷۱۵.

است. آیات عظام: مکارم^۱ و فاضل «ره»^۲.

ط) احکام فرزندخوانده و راههای محرمیت آن

س ۶۰۱. آیا فرزندخوانده در حکم فرزند خود
شخص است؟

پاسخ: خیر، فرزندخوانده حکم فرزند را ندارد،
نه در محرمیت و نه در توارث.

آیات عظام: خامنه‌ای^۳، صافی گلپایگانی^۴،
امام «ره»^۵.

س ۶۰۲. راههای محرمیت فرزندخوانده
چیست؟

پاسخ: الف. از طریق رضاع (شیر دادن) با
شرایط آن (مسئله اتفاقی است). (آیت الله
سیستانی^۶).

ب. از طریق عقد ازدواج (البته اگر
فرزندخوانده زیر سن بلوغ است، عقد او با اذن
ولی یا حاکم شرع باشد).
صاحب عروة الوثقی^۷.

س ۶۰۳. آیا برای فرزندخوانده می‌توان به نام
خود، شناسنامه گرفت؟ (از نظر شرعی این کار
چه حکمی دارد؟)

پاسخ: الحاق فرزند غیر به خود و به عنوان

۱. استفتائات جدید، ج ۱، ص ۲۳۹، س ۸۴۲.

۲. جامع المسائل، ج ۱، ص ۴۴۹، س ۱۶۹۹.

۳. استفتائات جامعة الزهراء، واحد پاسخ به سوالات، محرمیت و رضاع.

۴. جامع الاحکام، ج ۲، ص ۴۴، س ۱۶۶۸.

۵. استفتائات، ج ۳، فرزندخوانده، ص ۲۳۵، س ۱.

۶. منهاج الصالحین، ج ۳، الرضاع، ص ۴۴، مسئله ۱۰۵.

۷. عروة الوثقی، ج ۲، فصل فی اولیاء العقد، مسئله ۵ و ۱۳.

فرزندى، شناسنامه گرفتن جایز نیست، چنانچه شناسنامه موجب اشتباه در مسائل شرعى از قبیل توارث و محرم و نامحرمی شود، (گرچه در آینده) لازم است آنرا باطل کنیم.

آیت الله فاضل «ره»^۱

تذکر: با توجه به بحث راههای محرومیت فرزند خوانده، این سؤال پیش می آید:

س ۴.۴. ولئ (پدر یا جد پدری) با چه شرایطی می تواند صغیر و صغیره خود را تزویج کند؟

پاسخ: به شرطی که این عقد برای آنها مفسده نداشته باشد، (و بنا بر احتیاط، مصلحت داشته باشد).

آیات عظام: (امام، فاضل، خویی رحمتهم الله، مکارم، نوری، سیستانی)^۲، صافی گلپایگانی^۳، زنجانی^۴.

س ۵. آیا ولئ می تواند صغیر یا صغیره خود را به مدت یک ساعت یا دو ساعت برای محرمیت، عقد موقت کسی کند؟

پاسخ:

الف. بله، می تواند. آیات عظام: فاضل «ره»^۵،

۱. جامع المسائل، ج ۱، ص ۴۰۹، س ۱۵۴۲.

۲. عروة الوثقی، ج ۲، اولیاء العقد، مسئله ۵.

۳. توضیح المسائل، ص ۳۷۹، مسئله ۲۴۳۸ (ایشان در رساله قید مصلحت را ذکر نفرموده اند).

۴. توضیح المسائل، ج ۲، ص ۱۹۲، مسئله ۲۳۸۴ (ایشان در رساله قید مصلحت را ذکر نفرموده اند).

۵. توضیح المسائل، ص ۴۵۴، مسئله ۲۵۷۴.

صافی گلپایگانی^۱، مظاهری^۲ و بهجت «ره»^۳،
نوری همدانی^۴

ب. خیر، مگر مدت عقد را به اندازه‌ای قرار
دهد که دختر و پسر به حد بهره‌گیری جنسی
برسند.

آیات عظام: مکارم^۵، زنجانی^۶ و سیستانی^۷.
تذکر: قابل ذکر است که راه احتیاط این
است؛ طبق نظر همه مراجع، اگر ولی (پدر
یا جد پدری)، صغیره را تزویج نموده به فرد
بالغی، می‌تواند مدت عقد را طولانی قرار دهد
که امکان استمتاع از دختر باشد و پس از آن،
زوج بالغ باقی مانده مدت را ببخشد، اما اگر ولی
برای پسر بچه خود تزویج کند، بحث در این
است که اگر مدت طولانی ذکر شود، آیا ولی او
می‌تواند باقی مانده مدت را ببخشد؟

آیت الله سیستانی^۸ فرمودند: بله، می‌تواند.

س ۶. برای عقد فرزند خوانده در صورت
فقدان ولی، آیا حاکم شرع ولایت دارد؟ به
عبارت دیگر، نیاز به اذن حاکم شرع می‌باشد؟

پاسخ:

(الف) اذن حاکم معتبر نیست. آیات عظام:

۱. توضیح المسائل، ص ۳۷۹، مسئله ۲۴۳۸.

۲. توضیح المسائل، ص ۳۵۵، مسئله ۱۹۸۱ (کلام ایشان اطلاق دارد، قید یک
ساعت یا بیشتر را ندارد).

۳. استفتائات، ج ۴، ص ۱۴۶، س ۵۰۹۶.

۴. توضیح المسائل، ص ۳۶۲، مسئله ۲۴۳۵.

۵. توضیح المسائل، ص ۴۰۰، مسئله ۲۰۷۴.

۶. توضیح المسائل، ج ۲، ص ۲۰۶، مسئله ۲۴۳۸.

۷. توضیح المسائل، ص ۳۸۸، مسئله ۲۳۹۵ و منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۷۸،
مسئله ۲۴۴.

۸. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۷۹، مسئله ۲۵۳.

سیستانی^۱، تبریزی «ره»^۲.
(ب) بله، لازم است از حاکم شرع اذن گرفته
شود.
آیات عظام: (امام، خویی، فاضل رحمته الله، مکارم)^۳،
نوری^۴، مظاهری^۵ و خامنه‌ای^۶.

---

۱. منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۲۷، مسئله ۶۴.
۲. استفتانات، ج ۲، ص ۳۳۵، س ۱۳۸۱.
۳. عروة الوثقی، ج ۲، فصل فی اولیاء العقد، مسئله ۱۳.
۴. هزار و یک مسئله فقهی، ج ۱، ص ۱۸۲، س ۶۲۹.
۵. توضیح المسائل، ص ۳۵۵، مسئله ۱۹۸۱.
۶. استفتانات جدید (سال ۱۳۸۹) ص ۴۳، س ۱۴ (ایشان عقد فرزندخوانده را با
فرض مصلحت، منوط به اذن حاکم می‌دانند).

(setontooF)

١. توضيح المسائل مراجع، ج١، احكام حائض، مسئلة ٤٥٠.
٢. همان، مبحث نفاس، مسئلة ٥١٣.
٣. مناسك محشى، محرّمات احرام، مسائل زناشويى، ص١٩٦، مسئلة ٣٤٧ و ٣٤٨.
٤. عروة الوثقى، ج٢، فصل فى مايجب الامساك عنه فى الصوم من المفطرات. الثالث.
٥. عروة الوثقى، ج٢، فصل فى احكام الاعتكاف، احدها.
٦. عروة الوثقى، ج٢، مبحث نكاح، فصل فى وطى الزوجة الصغيرة، مسئلة ١.
٧. مناسك محشى، طواف النساء، مسئلة ١١٨٧.

